

2017 -
2020

HEMSEDAL KOMMUNE

Kjelde: Hemsedal Bygdearkiv

HANDLINGS-
PROGRAM OG
ØKONOMI-
PLAN

INNHold

INNHold	2
1 INNLEIING	5
2 ØKONOMIUTVALETS FRAMLEGG TIL VEDTAK	6
3 ØKONOMISKE OVERSIKTER	7
4 REGJERINGA SITT OPPLEGG FOR KOMMUNESEKTOREN – FYLKESMANNEN SITT BREV TIL KOMMUNANE	16
5 ØKONOMIPLAN 2017	23
5.1 VEKSTSTRATEGIER 2017-2020.....	24
6 SÆRSKILTE FOKUSOMRÅDER I 2017	27
6.1 Administrative OU- prosessar	27
6.2 Kommunereforma	29
6.3 Skule og helse – strategiske grep for framtida.....	31
6.4 Asylmottak og busetting av flyktningar.....	37
7 FOKUSOMRÅDE BEFOLKNING, NÆRING OG SAMFUNN	38
7.1 Mål for samfunn og næring.....	38
7.2 Mål for trafikktryggleik.....	40
7.3 Mål for befolkning og folkehelse	40
7.4 Barn og unge	43
7.5 Bustadpolitikk/ bustadsosial handlingsplan	45
7.6 Kultur.....	48
7.7 Beredskapsarbeid	49
8 FOKUSOMRÅDE MEDARBEIDARPERSPEKTIV	50
8.1 Mål og innsatsområder	52
9 TENESTEOMRÅDE OPPVEKST	53
9.1 Overordna mål for sektoren.....	53
9.2 Investeringsbehov i sektoren i dei næraste åra	53
9.3 Barnehagane i Hemsedal.....	53
9.4 Grunnskulen i Hemsedal	57
9.5 Vaksenopplæringa.....	61
9.6 Hemsedal folkebibliotek.....	62
9.7 Hemsedal kulturskule.....	63

9.8	Ungdomsklubben	65
9.9	Hemsedal ungdomsråd	65
10	TENESTEOMRÅDE HELSE OG OMSORG	66
10.1	Sentrale utfordringar for etaten.....	68
10.2	Felles mål for etaten.....	71
10.3	Arbeidsmål for dei ulike fagområda.....	72
10.4	Utvida KOSTRA- tal for 2015.....	78
11	TENESTEOMRÅDE TEKNISK	80
11.1	Sentrale utfordringar for etaten.....	80
11.2	Vassforsyning, avløpshandtering og vassmiljø.....	80
11.3	Kommunale vegar	81
11.4	Miljø.....	81
11.5	Private spreidd avlaup,- opprydding	82
11.6	Næring, reiseliv og landbruk	83
11.7	Hytte og fritidseigedommar	84
11.8	Næringsfond og næringsplanlegging.....	84
11.9	Utbyggingspolitikk.....	85
11.10	Byggfag og eigedomsforvaltning – avvik tilsyn	86
12	Mål for tekniske forvaltning.....	87
12.1	Mål for plan-, byggesak, kart- og oppmåling.....	87
12.2	Mål for Miljø.....	87
12.3	Mål for landbruk, reiseliv og næring	88
12.4	Andre utvida kostra tal for teknisk etat - stab	88
12.5	Mål teknisk drift (veg, vatn, renovasjon og slam)	89
12.6	Utvalde KOSTRA- tal	91
12.7	Berekning av gebyr for vatn, avløp, renovasjon og slam (VARs)	94
12.8	Gebyrutvikling for vatn, avløp, renovasjon (VARs)	95
12.9	Eigedom – plan for vedlikehald og investeringar	95
13	GEBYR OG KOMMUNALE AVGIFTER.....	96
13.1	Slamgebyr.....	96
13.2	Renovasjon, vatn- og avløpsgebyr.....	96
13.3	Gebyr for kart- og oppmålingstenester (Matrikkel- og eigarseksjoneringslova)	99
13.4	Gebyr for plan- og byggesaksbehandling (Plan og bygningslova)	102

13.5 Gebyr for feiing.....	105
13.6 Gebyr etter forureningslova.....	105
13.7 Gebyr for andre tenester hjå teknisk etat.....	106
13.8 Brukarbetaling – Helse- og omsorg.....	107
13.9 Brukarbetaling – Oppvekst.....	109

1 INNLEIING

Dei økonomiske rammene for Handlingsprogrammet 2017 – 2020 bygger på rammene for budsjett- og økonomiplan 2016 – 2019 og endringar vedteke i budsjettrevisjon juni 2016. Handlingsprogrammet bygger vidare på Kommuneproposisjonen 2017, Revidert Nasjonalbudsjett 2016 og framlegg til Statsbudsjett for 2017.

Kommunesektoren har store utfordringar knytt til mellom anna auka gjeldsvekst, auka pensjonskostnader, og finansiering av statlige lovpålegg og reformer.

Det framlagte budsjettet viser eit netto driftsresultat på kr.575.890,-. Tilrådinga frå fylkesmannen er 1,75% av driftsinntekter, dvs. kr. 3.774.789. Rådmannens forslag når ikkje dette målet i det framlagte forslaget til Handlingsprogram 2017 – 2020 . Årsak til dette er at utgiftene til dei interkommunale verksemdene aukar i pris som ei følgje av mellom anna at Hemsedal aukar i folketal i forhold til dei andre Hallingdalskommunane. Dette er områder som rådmann vil ha særskilt merksemd på i 2017.

Det er ein mengde tiltak og prosjekt som det ikkje er funnet rom for i budsjettet for 2017. Rådmannen har foreslått dei mest naudsynte oppgåvene som kommunen er pliktig å utføre, sjølv om ein samstundes ser det er ei rekkje tenester det på ulikt hald vert forventat at kommunen skal følgje opp. Veksten i folketal gjer at kommunen har «vekstmerter» på fleire nivå i organisasjonen. Me skal levere tenester til fleire innbyggjarar enn før. Diverre ser me også at ei auke i krav til innrapporteringar, ulike førespurnader og deltaking i ulike prosjekt i frå staten, skapar eit auka byråkrati.

Desse faktorane gjer at me i 2017 og åra framover må omdisponere bruken av ressursar. Som eit døme på det vil ein fortløpande vurdere om ledige stillingar skal haldast vakante, vurdere innføring av eigedomsskatt, samt sjå nærmare på oppgaver og tiltak som kan løysast i samarbeid med andre aktørar.

Det vil likevel vera behov for å tilpasse tenesteproduksjon til kommunens økonomiske bereevne. Ei sentral utfordring vil bli å effektivisere og vidareutvikle tenestetilbodet gjennom kontinuerlege innovasjonsprosessar. For investering bør ikkje lånegjelda knytt til ordinære anleggsmidlar auke meir enn auken i frie inntekter og økonomisk bæreevne. Handlingsprogrammet vidarefører kommunen sin fokus på:

- Førebygging og tidleg innsats
- God og heilskapleg samhandling
- God kvalitet
- Nødvendig kompetanse

Rådmannen sitt framlegg til vedtak gir anbefaling på driftsrammer og tenesteutvikling for 2017 – 2020. Ved handsaming i kommunestyret i desember er det kommunestyrets prioriteringar og vedtak som blir førande for kommunen sine ramar for 2017 – 2020.

Ole Johnny Stavn

rådmann

2 ØKONOMIUTVALETS FRAMLEGG TIL VEDTAK

1. Årsbudsjett og økonomiplan 2017- 2020

Driftsbudsjettet blir vedteke i tråd med Hovudoversikt drift 1A. Rammene blir fordelt til etatane i tråd med oversikt i kapitel 3. Rådmannen blir gitt fullmakt til å avgjere bruk av meirinntekter som kan knytast til beslekta meirutgifter som t.d. refusjon og sjukepengar.

Investeringsbudsjettet blir vedteke i tråd med Hovudoversikt investering 2A. Investeringsbudsjettet blir fordelt på ulike prosjekter i tråd med oversikt «Investeringsbudsjett pr. prosjekt 2017 – 2020» jfr kapitel 3.

2.Låneopptak

Kommunestyret godkjenner låneopptak for 2017 på kr. 6,3 mill.kr for å finansiere nye netto beviljingar til investeringar.

Kommunestyret godkjenner inntil kr. 2 mill. i låneopptak i Husbanken til vidareformidling av startlån. Rådmannen blir gitt fullmakt til å ta opp og godkjenne lånevilkår for de nemnte lånerammer.

3.Utlikna skatt

Skatt på inntekt og formue vert utlikna i samsvar med dei maksimalsatsar Stortinget vedtek.

4.Eigedomsskatt

Eigedomsskatt for 2017 vert utskrivi for verk og bruk etter eigedomsskattelova § 3 fyrste ledd bokstav c, med 7 promille av takstverdi basert på takster fastsatt ved siste alminnelege taksering i 2009. Terminar for forfall vert sett til 1. april og 1. oktober.

5.Kommunale betalingssatsar og gebyr frå 1. januar 2017

Gebyr, avgifter og betalingssatsar for Hemsedal kommune vert vedteken slik det går fram av kapitel 13.

3 ØKONOMISKE OVERSIKTER

ØKONOMIPLAN 2017-2020		Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett
Budsjett pr. hovedart		2016	2017	2018	2019	2020
10	LØNN OG SOSIALE KOSTNADER	128 059 484	139 715 845	139 715 845	139 715 845	139 715 845
11	KJØP AV VARER/TJENESTER SOM INNGÅR I KOMMUNAL EGENPRODUKSJON	31 378 276	34 031 561	34 031 561	34 031 561	34 031 561
13	KJØP AV TJENESTER SOM ERSTATTER KOMMUNAL EGENPRODUKSJON	32 992 096	33 215 525	33 215 525	33 215 525	33 215 525
14	OVERFØRINGSUTGIFTER	11 285 985	4 543 905	4 543 905	4 543 905	4 543 905
15	FINANSUTGIFTER	21 969 730	21 128 084	21 128 084	21 128 084	21 128 084
	Sum utgifter	225 685 571	232 634 920	232 634 920	232 634 920	232 634 920
16	SALGSINNTEKTER	-38 333 419	-36 328 999	-36 328 999	-36 328 999	-36 328 999
17	REFUSJONER	-12 525 353	-12 515 251	-12 515 251	-12 515 251	-12 515 251
18	OVERFØRINGSINNTEKTER	-155 342 739	-166 858 000	-166 858 000	-166 858 000	-166 858 000
19	FINANSINNTEKTER OG FINANSIERINGSTRANSAKSJONER	-19 484 060	-18 784 560	-18 784 560	-18 784 560	-18 784 560
	Sum inntekter	-225 685 571	-234 486 810	-234 486 810	-234 486 810	-234 486 810
	TOTALT	0	-1 851 890	-1 851 890	-1 851 890	-1 851 890

Budsjettskjema 1B	Regnskap	Buds(end)	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
10 Sentraladm						
Utgifter	31 836 577	33 142 805	35 326 785	35 326 785	35 326 785	35 326 785
Inntekter	-14 532 468	-12 581 730	-12 628 150	-12 628 150	-12 628 150	-12 628 150
Sum Sentraladministrasjon	17 304 109	20 561 075	22 698 635	22 698 635	22 698 635	22 698 635
20 Kultur og oppvekst						
Utgifter	74 307 592	61 243 541	62 887 176	62 887 176	62 887 176	62 887 176
Inntekter	-19 829 853	-6 097 691	-6 693 539	-6 693 539	-6 693 539	-6 693 539
Sum Kultur og oppvekst	54 477 740	55 145 850	56 193 637	56 193 637	56 193 637	56 193 637
30 Helse og omsorg						
Utgifter	71 031 388	71 369 314	72 839 110	72 839 110	72 839 110	72 839 110
Inntekter	-15 507 589	-11 589 200	-11 513 200	-11 513 200	-11 513 200	-11 513 200
Sum Helse og omsorg	55 523 798	59 780 114	61 325 910	61 325 910	61 325 910	61 325 910
40 Teknisk						
Utgifter	47 672 763	49 116 741	49 101 325	49 101 325	49 101 325	49 101 325
Inntekter	-28 611 137	-29 340 711	-26 684 921	-26 684 921	-26 684 921	-26 684 921
Sum teknisk	19 061 626	19 776 030	22 416 404	22 416 404	22 416 404	22 416 404
Totale utgifter	224 850 980	214 872 401	220 154 396	220 154 396	220 154 396	220 154 396
Totale inntekter	-78 481 047	-59 609 332	-57 519 810	-57 519 810	-57 519 810	-57 519 810
TOTALT	146 369 933	155 263 069	162 634 586	162 634 586	162 634 586	162 634 586
Fordelt til drift	146 369 933	155 263 069	162 634 586	162 634 586	162 634 586	162 634 586
Fra skjema 1A	155 396 688	155 263 069	164 486 476	162 634 586	162 634 586	162 634 586
Mindreforbruk/overskudd	9 026 755	0	1 851 890	0	0	0

Hovudoversikt drift	Regnskap	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett
Økonomiplan 2017-2020	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Driftsinntekter						
Brukerbetalinger	8 219 569	8 523 478	8 821 648	8 821 648	8 821 648	8 821 648
Andre salgs- og leieinntekter	28 120 053	29 884 941	27 507 351	27 507 351	27 507 351	27 507 351
Overføringer med krav til motytelse	31 773 079	12 525 353	12 515 251	12 515 251	12 515 251	12 515 251
Rammetilskudd	69 864 016	67 096 000	71 400 000	71 400 000	71 400 000	71 400 000
Andre statlige overføringer	8 196 846	8 964 739	11 176 000	11 176 000	11 176 000	11 176 000
Andre overføringer	415 838	28 000	28 000	28 000	28 000	28 000
Skatt på inntekt og formue	64 349 528	66 500 000	71 500 000	71 500 000	71 500 000	71 500 000
Eiendomsskatt	10 128 747	10 000 000	10 000 000	10 000 000	10 000 000	10 000 000
Andre direkte og indirekte skatter	2 727 235	2 754 000	2 754 000	2 754 000	2 754 000	2 754 000
Sum driftsinntekter	223 794 912	206 276 511	215 702 250	215 702 250	215 702 250	215 702 250
Driftsutgifter						
Lønnsutgifter	109 423 769	107 338 025	111 277 844	111 277 844	111 277 844	111 277 844
Sosiale utgifter	26 118 827	21 640 003	28 898 945	28 898 945	28 898 945	28 898 945
Kjøp av varer og tj som inngår i tj.produksjon	32 035 049	31 999 732	33 570 617	33 570 617	33 570 617	33 570 617
Kjøp av tjenester som erstatter tj.produksjon	37 374 012	33 792 096	33 215 525	33 215 525	33 215 525	33 215 525
Overføringer	10 127 228	11 454 985	4 543 905	4 543 905	4 543 905	4 543 905
Avskrivninger	9 832 095	8 647 560	8 647 560	8 647 560	8 647 560	8 647 560
Fordelte utgifter	-180 413	0	0	0	0	0
Sum driftsutgifter	224 730 567	214 872 401	220 154 396	220 154 396	220 154 396	220 154 396
Brutto driftsresultat	-935 656	-8 595 890	-4 452 146	-4 452 146	-4 452 146	-4 452 146
Finansinntekter						
Renteinntekter og utbytte	9 232 604	7 232 000	5 932 000	5 932 000	5 932 000	5 932 000
Gevinst på finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0	0	0	0
Mottatte avdrag på utlån	0	0	0	0	0	0
Sum eksterne finansinntekter	9 232 604	7 232 000	5 932 000	5 932 000	5 932 000	5 932 000
Finansutgifter						
Renteutgifter og låneomkostninger	2 890 352	3 177 751	2 720 853	2 720 853	2 720 853	2 720 853
Tap på finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	6 400 693	6 915 419	6 830 671	6 830 671	6 830 671	6 830 671
Utlån	0	0	0	0	0	0
Sum eksterne finansutgifter	9 291 045	10 093 170	9 551 524	9 551 524	9 551 524	9 551 524
Resultat eksterne finanstransaksjoner	-58 441	-2 861 170	-3 619 524	-3 619 524	-3 619 524	-3 619 524
Motpost avskrivninger	9 832 095	8 647 560	8 647 560	8 647 560	8 647 560	8 647 560
Netto driftsresultat	8 837 999	-2 809 500	575 890	575 890	575 890	575 890
Interne finanstransaksjoner						
Bruk av tidligere års regnsk.m. mindreforbruk	5 254 425	9 026 755	0	0	0	0
Bruk av disposisjonsfond	1 000 000	2 509 000	0	0	0	0
Bruk av bundne fond	4 908 704	3 604 500	4 205 000	4 205 000	4 205 000	4 205 000
Sum bruk av avsetninger	11 163 129	15 140 255	4 205 000	4 205 000	4 205 000	4 205 000
Overført til investeringsregnskapet	47 220	0	0	0	0	0
Dekning av tidligere års regnsk.m. merforbruk	0	0	0	0	0	0
Avsatt til disposisjonsfond	6 254 425	9 101 755	75 000	75 000	75 000	75 000
Avsatt til bundne fond	4 672 728	3 229 000	2 854 000	2 854 000	2 854 000	2 854 000
Sum avsetninger	10 974 373	12 330 755	2 929 000	2 929 000	2 929 000	2 929 000
Regnskapsmessig mer/mindreforbruk	9 026 755	0	1 851 890	1 851 890	1 851 890	1 851 890

Hovudoversikt investering	Regnskap	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett
Økonomiplan 2017-2020	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Inntekter						
Salg av driftsmidler og fast eiendom	3 277 358	8 130 000	5 100 000	5 100 000	5 100 000	5 100 000
Andre salgsinntekter	3 656	0	0	0	0	0
Overføringer med krav til motytelse	7 188 708	2 075 000	11 280 000	11 280 000	11 280 000	11 280 000
Kompensasjon for merverdiavgift	2 052 233	1 933 200	4 977 800	4 977 800	4 977 800	4 977 800
Statlige overføringer	0	0	0	0	0	0
Andre overføringer	0	0	0	0	0	0
Renteinntekter og utbytte	0	0	0	0	0	0
Sum inntekter	12 521 955	12 138 200	21 357 800	21 357 800	21 357 800	21 357 800
Utgifter						
Lønnsutgifter	33 598	0	0	0	0	0
Sosiale utgifter	6 993	0	0	0	0	0
Kjøp av varer og tj som inngår i tj.produksjon	12 486 926	19 028 500	27 089 000	27 089 000	27 089 000	27 089 000
Kjøp av tjenester som erstatter tj.produksjon	0	0	0	0	0	0
Overføringer	3 952 233	2 200 000	0	0	0	0
Renteutgifter og omkostninger	0	0	0	0	0	0
Fordelte utgifter	0	0	0	0	0	0
Sum utgifter	16 479 749	21 228 500	27 089 000	27 089 000	27 089 000	27 089 000
Finanstransaksjoner						
Avdrag på lån	301 353	0	0	0	0	0
Utlån	1 042 000	0	0	0	0	0
Kjøp av aksjer og andeler	203 200	510 000	550 000	550 000	550 000	550 000
Dekning av tidligere års udekket	599 763	0	0	0	0	0
Avsatt til ubundne investeringsfond	5 738 299	10 063 200	10 077 800	10 077 800	10 077 800	10 077 800
Avsatt til bundne investeringsfond	5 754 815	0	0	0	0	0
Sum finansieringstransaksjoner	13 639 430	10 573 200	10 627 800	10 627 800	10 627 800	10 627 800
Finansieringsbehov	17 597 224	19 663 500	16 359 000	16 359 000	16 359 000	16 359 000
Dekket slik:						
Bruk av lån	12 042 000	9 600 300	6 281 200	6 281 200	6 281 200	6 281 200
Salg av aksjer og andeler	0	0	0	0	0	0
Mottatte avdrag på utlån	758 592	0	0	0	0	0
Overført fra driftsregnskapet	47 220	0	0	0	0	0
Bruk av tidligere års udisponert	0	0	0	0	0	0
Bruk av disposisjonsfond	0	0	0	0	0	0
Bruk av bundne driftsfond	0	0	0	0	0	0
Bruk av ubundne investeringsfond	4 749 412	10 063 200	10 077 800	10 077 800	10 077 800	10 077 800
Bruk av bundne investeringsfond	0	0	0	0	0	0
Sum finansiering	17 597 224	19 663 500	16 359 000	16 359 000	16 359 000	16 359 000
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

Budsjettskjema 1A - drift	Regnskap	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett
Økonomiplan 2017-2020	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Skatt på inntekt og formue	64 349 528	66 500 000	71 500 000	71 500 000	71 500 000	71 500 000
Ordinært rammetilskudd	69 864 016	67 096 000	71 400 000	71 400 000	71 400 000	71 400 000
Skatt på eiendom	10 128 747	10 000 000	10 000 000	10 000 000	10 000 000	10 000 000
Andre direkte eller indirekte skatter	2 727 235	2 754 000	2 754 000	2 754 000	2 754 000	2 754 000
Andre generelle statstilskudd	8 196 846	8 964 739	11 176 000	11 176 000	11 176 000	11 176 000
Sum frie disponible inntekter	155 266 373	155 314 739	166 830 000	166 830 000	166 830 000	166 830 000
Renteinntekter og utbytte	9 232 604	7 232 000	5 932 000	5 932 000	5 932 000	5 932 000
Gevinst finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0	0	0	0
Renteutg.,provisjoner og andre fin.utg.	2 890 352	3 177 751	2 720 853	2 720 853	2 720 853	2 720 853
Tap finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	6 400 693	6 915 419	6 830 671	6 830 671	6 830 671	6 830 671
Netto finansinnt./utg.	-58 441	-2 861 170	-3 619 524	-3 619 524	-3 619 524	-3 619 524
Til dekning av tidligere regnsk.m. merforbruk	0	0	0	0	0	0
Til ubundne avsetninger	6 254 425	9 101 755	75 000	75 000	75 000	75 000
Til bundne avsetninger	4 672 728	3 229 000	2 854 000	2 854 000	2 854 000	2 854 000
Bruk av tidligere regnsk.m. mindreforbruk	5 254 425	9 026 755	0	0	0	0
Bruk av ubundne avsetninger	1 000 000	2 509 000	0	0	0	0
Bruk av bundne avsetninger	4 908 704	3 604 500	4 205 000	4 205 000	4 205 000	4 205 000
Netto avsetninger	235 976	2 809 500	1 276 000	1 276 000	1 276 000	1 276 000
Overført til investeringsbudsjettet	47 220	0	0	0	0	0
Til fordeling drift	155 396 688	155 263 069	164 486 476	164 486 476	164 486 476	164 486 476
Sum fordelt til drift (fra skjema 1B)	0	0	0	0	0	0
Mer/mindreforbruk	155 396 688	155 263 069	164 486 476	164 486 476	164 486 476	164 486 476

Budsjettskjema 2A - investering	Regnskap	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett	Budsjett
Økonomiplan 2017-2020	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Investeringer i anleggsmidler	16 479 749	21 228 500	27 089 000	27 089 000	27 089 000	27 089 000
Utlån og forskutteringer	1 042 000	0	0	0	0	0
Kjøp av aksjer og andeler	203 200	510 000	550 000	550 000	550 000	550 000
Avdrag på lån	301 353	0	0	0	0	0
Dekning av tidligere års udekket	599 763	0	0	0	0	0
Avsetninger	11 493 114	10 063 200	10 077 800	10 077 800	10 077 800	10 077 800
Årets finansieringsbehov	30 119 179	31 801 700	37 716 800	37 716 800	37 716 800	37 716 800
Finansiert slik:						
Bruk av lånemidler	12 042 000	9 600 300	6 281 200	6 281 200	6 281 200	6 281 200
Inntekter fra salg av anleggsmidler	3 277 358	8 130 000	5 100 000	5 100 000	5 100 000	5 100 000
Tilskudd til investeringer	0	0	0	0	0	0
Kompensasjon for merverdiavgift	2 052 233	1 933 200	4 977 800	4 977 800	4 977 800	4 977 800
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	7 947 300	2 075 000	11 280 000	11 280 000	11 280 000	11 280 000
Andre inntekter	3 656	0	0	0	0	0
Sum eksternt finansiering	25 322 547	21 738 500	27 639 000	27 639 000	27 639 000	27 639 000
Overført fra driftsbudsjettet	47 220	0	0	0	0	0
Bruk av tidligere års udisponert	0	0	0	0	0	0
Bruk av avsetninger	4 749 412	10 063 200	10 077 800	10 077 800	10 077 800	10 077 800
Sum finansiering	30 119 179	31 801 700	37 716 800	37 716 800	37 716 800	37 716 800
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

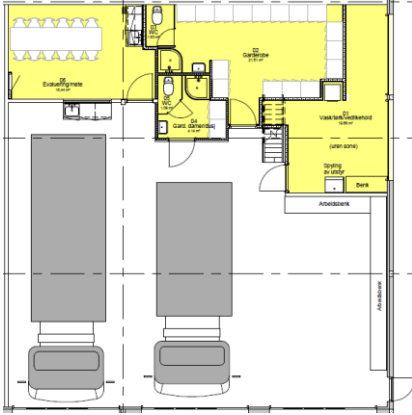
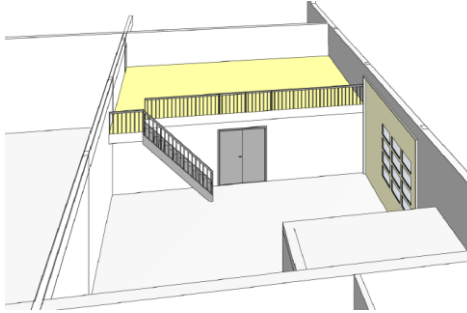
Investeringsbudsjettet er presentert i faste 2017 priser og er kategorisert i ordinære anleggsmidler, vatn – avløp og renovasjon, (VAR-området) og bustadutvikling. I gruppa ordinære anleggsmidler er prisane oppgitt inklusiv mva, medan i dei to andre gruppene er prisane oppgitt utan mva. For perioden 2018-2021 må ein og rekne med fleire investeringar som resultat av planprosessar/ destinasjonsutvikling i bygda.

Investeringsbudsjettet 2017 - 2021							
P. nr	Prosjektnavn	Revidert 2016-2019	2017	2018	2019	2020	2021
4	Avvik brannstasjon, og lager/verksted teknisk	1 764 000	1764000				
5	Investering bygg jfr. Plan for vedlikehold/ invest	7 200 000	1000000	2700000	1500000	1000000	1000000
Ny	Nødstøms aggregat - s amkjørt med ombygging Bygdaheimen	1 000 000					1000000
031	Eigenkapitalinnskot KLP	2 750 000	550 000	550 000	550 000	550 000	550 000
049	Tiltak trafikktryggleiksplan	200 000	200 000	0	0	0	
164	EPC - gjennomføringsfasen	8 375 000	8 375 000				
111	Ajourhold kart baser	0	0				
034	Asfalt Grøndalsvegen + oppgradering av grøfter og stikkrenner	5 900 000	5 900 000				
008	Utvikling sentralskule - HBU inkl grunnerverv + inventar 3 mill	78 000 000	2 000 000	6 000 000	35 000 000	35 000 000	
Ny	Utvinding Trøymshallen - dekker skula sitt behov, ikkje storhall	32 000 000					32 000 000
Ny	Ombygging Ulsåkk oppvekstsenter - bornehage	10 000 000				10 000 000	
215	Dagsenter, hjelpemiddellager, 5 omsorgsbust., 11 kontor helse	52 400 000				4 000 000	48 400 000
Ny	Bustad yngre pers. m/nedsatt funksjonsevne. (8 einingar a 50 kvm)	15 000 000				15 000 000	
057	Bygdaheimen - Velferdsteknologi - helse - video m.m.	200 000	100 000	100 000			
240	Utbygging ambulansel ombygging legekotor	2 500 000	2 500 000				
Ny	Gangl sykkelveg - langs Kyrkjebøvegen - grunnerverv tiltak	2 000 000		2 000 000			
239	Lettare gangveg - Moa vegen - Tuv Bustadfelt (Se egen merknad i handlingsdelen)	0	0				
033	Bil - eigedom	300 000		300 000			
238	Bustad vanskeliggjorte og busetting av flyktningar - Fiskum	0	0	0	0	0	
020	Tiltak gamal Venås bru - overtaking og sikring feilnr.	300 000	300 000				
	Sum ordinære anleggsmidlar	219 889 000	22 689 000	11 650 000	37 050 000	65 550 000	82 950 000
	Herav ord. e anleggsmidlar som gir mva- refusjon	173 711 200	17 711 200	8 880 000	29 200 000	52 000 000	65 920 000
016	Ventilasjon Ulsåkk RA	250 000	250 000				
010	Ventilasjon Krikkev VV	250 000	250 000				
019	Avvanning Ulsåkk RA (som alternativ egen tankbil)	1 500 000	1 500 000				
030	Ombygging av vannforsyning i Holdeskaret og Holdebakken	500 000	500 000				
041	Ny avløpsledning mellom pumpestasjon Flaget - Fiskum (= Nedlegging av pumpestasjon)	500 000	500 000				
150	Veg og VA, Haugavegen, Tunvegen og Trøimsvegen	6 000 000			500 000	4 500 000	1 000 000
139	Utjamning Trøim RA - ny innløpsløsning - kapasitetsøkning	8 000 000	1 500 000	4 500 000	2 000 000		
108	Utvinding av høgdebasseng Holdebakken - ref. HIAS- avtalen	10 000 000	450 000	2 300 000	7 250 000		
144	Nytt vannverk Tuv - relatert egen utbyggingsavtale - HIAS - egen merknad						
140	VA-ledning DT-Tuv						
	Sum VAR-investeringar	27 000 000	4 950 000	6 800 000	9 750 000	4 500 000	1 000 000
149	Utbygging Svøo III (asfaltering)	1 000 000	0		0	1 000 000	
	Sum bustaduvikling	1 000 000	0	0	0	1 000 000	0
	TOTALT	247 889 000	27 639 000	18 450 000	46 800 000	71 050 000	83 950 000

Inntekter - kapitalrekneskapen	SUM	2017	2018	2019	2020	2021
Sal av tomter Golfalpin (16 + rest i felt 1-2)	5 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000	1 000 000
Sal av tomter Svøo III - rest 20 tomter	8 500 000	1 700 000	1 700 000	1 700 000	1 700 000	1 700 000
Sal av tomter Fiskum bustadfelt (rest 8 + 2 reserverte)	10 200 000	2 400 000	2 400 000	1 800 000	1 800 000	1 800 000
Sal av industriareal Svøo	0	0	0	0	0	0
Sal av kommunal eigedom - Båstø	3 000 000	0	0	0	3 000 000	
Spelemidlar - kultursalen	3 000 000	0	3 000 000	0	0	
Spelemidlar - idrettshall - høg standard	2 500 000					2 500 000
Tilskot D-senter (av kr. 29, 8 mill - gr.lag 400 kvm gir max)	10 000 000					10 000 000
Tilskott bustad pers. m/nedsatt funksjonsevne 45% av investsum	6 750 000				6 750 000	
ENØVA - Nybygg	2 000 000				0	2 000 000
Tilskot via HIL (Gjensidige/ Sparebank) - idrettshall	1 000 000	0	0			1 000 000
Kommunal eigedom Skadvin	1 500 000	0				1 500 000
EPC- Enova tilskott	1 200 000	1 200 000		0	0	
Anleggsbidrag VA-nett Tinden	5 000 000	5 000 000	0	0		
Anleggstilskot (HIAS)	20 000 000	5 000 000	5 000 000	5 000 000	5 000 000	
MVA refusjon - ordinære anleggsmidlar	46 177 800	4 977 800	2 770 000	7 850 000	13 550 000	17 030 000
SUM	125 827 800	21 277 800	15 870 000	17 350 000	32 800 000	38 530 000

Inntekter - avsetningar til bundene fond	SUM	2017	2018	2019	2020	2021
Tilskot trafikktryggleik	80 000	80 000				
Tippemidlar	0					
Fri luftsmidlar	0					
SUM	80 000	80 000		0	0	0

Finansieringstype	SUM	2017	2018	2019	2020	2021
Lån	121 981 200	6 281 200	2 580 000	29 450 000	38 250 000	45 420 000
Bruk av fond (ikkje-øyremerka avsetningar)	74 377 800	10 077 800	7 870 000	12 350 000	21 050 000	23 030 000
Direkte finansiering via tilskot (øyremerka avsetningar)	51 530 000	11 280 000	8 000 000	5 000 000	11 750 000	15 500 000
Bruk av næringsfondet	0	0	0	0	0	0
Bruk av bundene fond	0	0	0	0	0	0
Bruk av bundene fond - omsorgsbustadar	0	0	0	0	0	0
Overskot frå driftsrekneskapen	0	0	0	0	0	0
SUM FINANSIERING	247 889 000	27 639 000	18 450 000	46 800 000	71 050 000	83 950 000

Pr.nr.	Prosjektnavn	Grunngjeving – oppstartsvedtak - tiltak 2017
004	Utbetring av brannstasjon og kaldt lager	<p>Brannsjefen melder om ein brannstasjonen som truleg er den dårlegaste i dalen. Stasjonen har avvik på krav til dusj og reinhald, krav til ren og skitten sone. Vidare er den liten og lite eigna for innandørs kursing/øvingar. Pauserommet kan ikkje nyttast til kursing for heile mannskapet samla – noko som er vanskeleg å finne andre stader grunna manglande mulighet for reinhald. Kostnad ved utbetring ved bruk av eige personell er stipulert til kroner 1.376.00,- av Årstidene arkitekter AS.</p> <p>I same bygg, «kaldt» lager ligg det eit stort potensial for å samlokalisere lager, verkstad, og biler for eige og drift. Ved å flytte verkstad/ materialar på 2 plan bak Kultursalen/scena frigjer ein plass for musikk/ kultur/ anna arealbruk, samstundes med at ein får samlokalisert «eige og drift». I denne operasjonen får ein etablert eit «varmt lager», men og optimalisert arealbruken i høgda. Eit slikt grep gjer det også mykje lettare å få til sambruk av utstyr, men og personalressursar – utvikle ein felles kultur. Årstidene arkitekter har her stipulert kostnadane til kr. 388.000,- forutsatt utbetring ved bruk av eige personell.</p> <p>Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.</p>
005	Investering – utbetring bygg	<p>Det vert vist til eige «Plandokument for vedlikehald og investeringsbehov eige og drift», som ligg som vedlegg til handlingsplan. Midlane for 2017 er tenkt brukt til VVS oppgraderingar fyrst og fremst på Bygdaheimen. Blant anna etablering av nytt avløpsnett. Dagens avløpsnett/rør er øydelagt, (eldste bygget) der vatn renn ut i grunn, og eige og drift slit med at det tettar seg. Dessutan etablering av SD anlegg (sentral driftskontroll) i dei store formålsbygga. Det må settast av kr. 1.000.000,-.</p> <p>Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.</p>
049	Trafikktryggleikstiltak	<p>Trafikksituasjonen rundt Tuv Oppvekstsenter i samband med levering av skuleborn er uoversiktleg. Det er samstundes etablert eit køyremønster som baserer seg på veg over privat grunn v/ gml Coop. Det må gjennomførast trafikktryggleikstiltak, utbetring av parkeringsplassar i området, i samsvar med eigen analyse som vert utarbeida av Asplan Viak. Tiltak må prioriterast som ein FTU- søknad. Jfr. økonomireglement rår rådmann til at det må fremjast eigen politisk sak på gjennomføring når nærmare detaljer er klarlagt.</p>

164	EPC	EPC (energi performance contracting) er ein modell for gjennomføring av lønnsamme energieffektiviseringstiltak som garanterer innsparingar. Det vert vist til eige K-styresak 20/16. Gjennomføring er i tråd med gjeldande vedtak. Oppstartsvedtak er gjeve.																				
094	Asfalt Grøndalsvegen + oppgradering av grøfter og stikkrenner	<p>Prosjektet gjeld legging av ny asfalt samt oppgradering av grøfter og stikkrenner på Grøndalsvegen mellom RV52 og Brekka (ca. 3,7 km). Vegen er i dårleg forfatning og tiltak bør gjennomførast. Budsjettsummen er basert på fylgjande overslag:</p> <table> <tr> <td>Grøfterensk og masseutskifting =</td> <td>1 110 000</td> </tr> <tr> <td>Skifting av stikkrenner (5 stk.): 12500 kr/renne x 5 renner =</td> <td>62 500</td> </tr> <tr> <td>Oppretting (60 kg/m²): 1110 tonn x 980 kr/tonn =</td> <td>1 087 800</td> </tr> <tr> <td>Slitelag (100 kg/m²): 1850 tonn x 980 kr/tonn =</td> <td>1 813 000</td> </tr> <tr> <td>Klebing: 18500 m² x 3,5 kr/m² =</td> <td>64 750</td> </tr> <tr> <td>Vegmerking (stipla kantlinje) (20 km):</td> <td>150 000</td> </tr> <tr> <td>Uforutsett (10 %):</td> <td>428 805</td> </tr> <tr> <td>SUM EKSKL. MVA</td> <td>4 716 855</td> </tr> <tr> <td>MVA.</td> <td>1 179 214</td> </tr> <tr> <td>SUM INKL. MVA</td> <td>5 896 069</td> </tr> </table> <p>Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.</p>	Grøfterensk og masseutskifting =	1 110 000	Skifting av stikkrenner (5 stk.): 12500 kr/renne x 5 renner =	62 500	Oppretting (60 kg/m ²): 1110 tonn x 980 kr/tonn =	1 087 800	Slitelag (100 kg/m ²): 1850 tonn x 980 kr/tonn =	1 813 000	Klebing: 18500 m ² x 3,5 kr/m ² =	64 750	Vegmerking (stipla kantlinje) (20 km):	150 000	Uforutsett (10 %):	428 805	SUM EKSKL. MVA	4 716 855	MVA.	1 179 214	SUM INKL. MVA	5 896 069
Grøfterensk og masseutskifting =	1 110 000																					
Skifting av stikkrenner (5 stk.): 12500 kr/renne x 5 renner =	62 500																					
Oppretting (60 kg/m ²): 1110 tonn x 980 kr/tonn =	1 087 800																					
Slitelag (100 kg/m ²): 1850 tonn x 980 kr/tonn =	1 813 000																					
Klebing: 18500 m ² x 3,5 kr/m ² =	64 750																					
Vegmerking (stipla kantlinje) (20 km):	150 000																					
Uforutsett (10 %):	428 805																					
SUM EKSKL. MVA	4 716 855																					
MVA.	1 179 214																					
SUM INKL. MVA	5 896 069																					
008	Oppstart - gjennomføring av sentralskule	<p>2017 - 1. halvår Adm. ressurs frå eigedom, samt tilsette frå skule og helse, samt tillitsvalte jobbar med rom- og funksjonsanalyser. Kommunen køyrer anbod, og knytt til seg ein prosjekterande ressurs med erfaring frå skuleutvikling. Prosjekterande får ei rolle i å kvalitetssikre rom- og funksjonsplan, men og sjå på tiltak for å areal- og kostnads optimalisere HBU. I denne prosessen avklarar ein kva for helsefunksjoner ein skal samlokalisere,- og kor dei ulike funksjonane skal vere i forhold til kvarandre. Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.</p> <p>2017 - 2. halvår Prosesen avklarar kor vidt ein skal gjennomføre ein begrensa anbodskonkurranse m/ prekvalifisering av aktuelle entreprenørar. Utarbeiding av anbodsdokumentasjon, utlysning på DOFIN etc. Basert på rom- og funksjonsplan får entreprenøren sjølv i oppgåve å presentere korleis dei vil løyse "oppdraget". Kommunen forhandlar med entreprenørar, og veljar den som legg fram den beste løysninga.</p> <p>Alternativ gjennomføring inneber å lyse ut ein arkitektkonkurranse for utarbeiding av eit skisseprosjekt, med anbodsgrunnlag. Val av dei ulike løysingane vil vere avhengig av kor presise rom- og funksjonsanalysen vert,- og i kva grad ein ønskjer å vekte estetikk. Erfaringstall jfr. arbeid med utvikling av program, prosjektering, prosjekt og byggeleing, og bikostnadar gir ofte 7-9% av total investeringssum. Basert på erfaringstall er det lagt til grunn ca. 12,5 kvm/ elev. For skula er det lagt til grunn eit første byggjetrinn på kr. 70 mill. som vil dekke ein del av helsetenestene sine behov, fram til 2. byggjetrinn.</p> <p>Jfr. økonomireglement rår rådmann til at det må fremjast eigen politisk sak på val av modell, arkitektkonkurranse for utarbeiding av grunnlag anbod, eller grunnlag for å køyre begrensa anbodskonkurranse m/ prekvalifisering av aktuelle entreprenørar.</p>																				
057	Velferdsteknologi - Bygdaheimen	Tele/- videoløysningar som gjer det mogeleg å observere/ følge opp pasient på ein kostnadseffektiv måte – investeringar fordelt over 2 år. Tiltak som ikkje krev eige oppstartsvedtak.																				
240	Utbygging ambulanse/ legekontor	Ombygging av heile arealet som er til disposisjon for legane, samt 2 stk garderober som ambulansen disponerer til legekontor. Sistnemnde må erstattast med påbygg. Kostnadsoverslag er basert på ei utbetring ved bruk av eige personell. Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.																				

020	Tiltak gml. Venås bru	I samband med ny Venås bru har kommunen vederlagsfritt fått overteke gamle Venås bru. Kommunen har forsøkt å finne ei løysning i 2016, men denne er ikkje godkjent av SVV. Tiltak gjeld oppussing av rekkverk på gamal bru,- plassering av autovern, men og enkel opparbeiding av ny trase som leder gåande/ syklande/ skiløype til Kongevegen. Beløpet dekkjer ikkje større omlegging av trase rundt eksisterande hytter på nordsida av Mørkedøla, og sør sida av RV-52. Gjennomføring i samråd med grunneigarar i området, SVV og HUS. Det vert ikkje sett krav om eige oppstartsvedtak.
010 og 016	Ventilasjon Krikken VV og Ulsåk RA	Gjeld etablering av nytt ventilasjonsanlegg på Ulsåk RA. Gjeld etablering av nytt ventilasjonsanlegg på Ulsåk RA. Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.
019	Avvanning Ulsåk RA	Gjeld etablering av avvanningsanlegg for slam på Ulsåk reinseanlegg. I dag blir uavvatna slam kjørt med eigen bil frå Ulsåk reinseanlegg til Trøim reinseanlegg for avvanning. Lastebilen vi transporterer slammene med er nærmare 30 år det er uvisst kor lenge den går utan at det må gjerast store reparasjonar. I tillegg, serleg i høgsesong, utgjør slammene frå Ulsåk reinseanlegg ei stor ekstra belastning på Trøim reinseanlegg. Kjøp av transporttenesta vi pr. dags dato utfører i eigen regi vil koste mellom kr. 170 000 – 200 000 kr pr. år, medan etablering av eit avvanningsanlegg vil koste om lag kr. 1 500 000 kr. Avskrivningstida er 20 år. Ut frå dette og at ein i tillegg vert kvitt ekstrabelastninga på Trøim reinseanlegg, vil det vere fornuftig å etablere eit nytt avvanningsanlegg for slam på Ulsåk reinseanlegg. Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.
030	Ombygging av vassforsyning i Holdeskaret/ Holdebakken	Ved å gjere ein mindre ombygging av vassforsyningssystemet i Holdebakken kan ein enkelt nytte store vassreserver i høgdebassenga Anderdalslia og Tinden til for eksempel slukking av brann eller forsyning av abonnentar i sentrum ved eit leidningsbrot. Ved å utføre tiltaket vil ein unngå å utvide Holdebakken høgdebasseng så mye som planlagt, og ein unngår problemstillinga med at vatnet vert «gamalt» på grunn av lite forbruk. Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.
041	Ny avløpsledning Flaget pumpestasjon - Fiskum	Prosjektet gjeld etablering av ny avløpsledning mellom Flaget avløpspumpestasjon og Fiskum bustadfelt. Ved etablering av denne ledningen vil vi kunne legge ned Flaget avløpspumpestasjon og vi blir dermed kvitt eit fordyrande driftspunkt på leidningsnettet. Stasjonen er dårleg og må oppgraderast dersom ledningen ikkje byggast. Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.
139	Utjamning Trøym RA – ny innløpsløysing - kapasitetsauke	Det ligg i tillegg an til ein vesentleg auke i avløpsmengda tilført Trøim reinseanlegg dei kommande åra pga store turistutbyggingar. For å imøtekomme denne utviklinga må det etablerast ny forbehandling og iverksetting av tiltak for å auke den hydrauliske makskapasiteten på anlegget. I økonomiplan for 2017-2020 er det totalt avsett 8 millionar til tiltak som omfattar fylgjande: <ul style="list-style-type: none"> • Etablering av ny forbehandling • Utviding av biologisk reinsetrinn • Utviding av kjemisk reinsetrinn • Etablering av utjammingsvolum Basert på foreløpige berekningar vil anlegget ha stor nok kapasitet i 10-15 år framover dersom tiltaka vert gjennomført. Administrasjonen legg til grunn at oppstartsvedtak ikkje er naudsynt.
108	Utviding av høgdebasseng jfr.HIAS-avtalen	Detaljprosjektering av planlagt utviding av høgdebasseng på Holdebakken i samsvar med forprosjekt frå 2008/2009. Tiltaket har ligge inne i investeringsbudsjettet i fleire år, men pga. låg utbyggingstakt har det vore utsett. Etter fleire større utbyggingar i området (Tinden, Alpin Suites) bør arbeidet koma i gong. I 2017 er det avsett midlar til planlegging og prosjektering. Tiltaket finansierast delvis med anleggstilskot jf. utbyggingsavtale mellom HIAS og Hemsedal kommune. Administrasjonen legg til grunn at den delen av prosjektet i 2017 som omfattar planlegging og prosjektering kan igangsettas utan oppstartsvedtak.

Pr.nr.	Prosjektnavn	Tiltak rådmann ikkje har prioritert - 2017
239	Lettare gangveg Holdebakken Tuv.	<p>Etter innbyggjarinitiativ har kommunen tidlegare gjort vedtak om å etablere ein lettare gangveg mellom Holdebakken og Tuv. I investeringsbudsjett 2016 er det satt av kr. 1 mill. Saka har i 2016 stoppa opp grunna nødvendige grunneigaravklaringar. Samstundes meiner adm at krav om gatelyst, men og ei opparbeiding vil truleg overgå dei estimat kommunen har lagt til grunn tidlegare.</p> <p>Vil til døme grunneigar stille grunn gratis til rådevelde for offentlege føremål ?</p> <p><i>Førebels estimat har vore . Ca 1700 m - gangveg 3 m bredde for heilårsbruk. Graving, planering og drenering, grusing, kabelgrøft og mastefundamenter: kr 1.220,- pr.meter x 1700 m = 2 074 000,-. Forsyningspunkt i området eks. kun 2 uttak til forsyning av belysningen: Ved Tuv Vannverk, uttak fra samme stolpe som stikkledning vannverk. Tennskap m. sikringer, måler, ur/fotocelle må etableres.</i></p> <p><i>Ved vestenden av Moavegen, stolp utenfor hytte O.T Anderdal. Tennskap m. sikringer, måler, ur/fotocelle må etableres. Ikke kapasitet til flere tilknytninger. Tilførsel må forsterkes siste 260m. Hemsedal Energi er innstilt på å ta 50% av kostnadene. Kostnadsoverslag eks. mva for gatelyst er kr. 1.383.781,-.</i></p> <p>Tiltaket vil medføre auka driftskostnadar til brøyting, vedlikehald og straum – estimat kr. 30.000,-/ år</p> <p>Kommunen bør i staden vurdere tilskot til bustadvel/ grunneigarar som ønskjer å opparbeide ein «avansert stig» , i staden for å aktivere dette som ein investering.</p>
	Off toalettanlegg	<p>Off. toalett - basert på tilbud - DANFO</p> <p>Toalett hus med HWC-2 WC og Urinal. Typisk rasteplass hus med saltak, stående kledning og fullt vandalsikkert utstyr. Prisantydning Kr. 1.400.000,- inkl. mva men eks. tomt. Tillegg for graving, kum og tilknytning/ straum. Forutsetter at drifta organiseres av næringa.</p>

4 REGJERINGA SITT OPPLEGG FOR KOMMUNESEKTOREN – FYLKESMANNEN SITT BREV TIL KOMMUNANE

Dei økonomiske rammene for Handlingsprogrammet 2017–2020 bygger på rammene for budsjett- og økonomiplan 2016 – 2019 og endringar vedteke i budsjettrevisjon juni 2016. Handlingsprogrammet bygger vidare på Kommuneproposisjonen 2017, Revidert Nasjonalbudsjett 2016 og framlegg til Statsbudsjett 2017. Fylkesmannen sitt brev til kommunane om Regjeringa sitt opplegg for kommunesektoren er teke inn i sin heilheit i handlingsprogrammet:

Endringer i det økonomiske opplegget for kommunesektoren for 2016

Etter Revidert nasjonalbudsjett 2016 er anslaget for kommunesektorens skatteinntekter i 2016 oppjustert med 3,8 mrd. kr. fordelt med 3,1 mrd. på kommunene og 0,7 mrd. på fylkeskommunene. Bakgrunnen er i hovedsak ekstraordinært store uttak av utbytter til personlige skattytere for inntektsåret 2015, som trolig skyldes tilpasninger i forkant av skattereformen fra 2016.

Den samlede pris- og kostnadsveksten (kommunal deflator) anslås til 2,6 prosent, dvs. uendret fra Revidert nasjonalbudsjett 2016.

Den reelle veksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2016 anslås til 12,1 mrd. kroner, tilsvarende 2,7 prosent. Realveksten i de frie inntektene anslås til 7,2 mrd. kroner, tilsvarende 2,1 prosent. Inntektsveksten i 2016 blir betydelig sterkere enn anslått i RNB 2016.

Det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2017

Regjeringen legger opp til en realvekst i kommunesektorens samlede inntekter i 2017 på 3,4 mrd. kroner, tilsvarende 0,7 prosent. Videre legger Regjeringen opp til realvekst i frie inntekter på 4,075 mrd. kroner, tilsvarende 1,2 prosent. Veksten i frie inntekter fordeles med 3,625 mrd. kroner på kommunene og 0,45 mrd. kroner på fylkeskommunene. Årsaken til at veksten i samlede inntekter er lavere enn veksten i frie inntekter, er at øremerkede tilskudd foreslås redusert. Inntektsveksten er i tråd med det som ble varslet i kommuneproposisjonen.

Vekst i frie inntekter fra 2016 til 2017

Veksten i frie inntekter på totalt 4,1 mrd kroner, fordelt med 3,625 mrd. til kommunene og 450 mill. til fylkeskommunene, må ses i sammenheng med økte utgifter for kommunesektoren knyttet til befolkningsutviklingen. Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) har anslått merutgiftene for kommunesektoren i 2017 til om lag 2,5 mrd. kroner som følge av den demografiske utviklingen. Av dette kan det anslås at om lag 2,1 mrd. kroner må finansieres innenfor veksten i frie inntekter. I Kommuneproposisjonen 2017 ble veksten i kommunesektorens samlede pensjonskostnader anslått til i størrelsesorden 850 mill. kroner i 2017, ut over det som dekkes av den kommunale deflatoren. De økte kostnadene må dekkes av de frie inntektene.

I tillegg kommer regjeringens satsinger på tiltak finansiert innenfor de frie inntektene på i alt 0,8 mrd. kroner til følgende satsinger:

- 150 mill. kroner begrunnes med tidlig innsats i grunnskolen
- 300 mill. kroner med opptrappingsplanen på rusfeltet
- 100 mill. kroner med opptrappingsplan for habilitering og rehabilitering
- 50 mill. kroner med økt satsing på skolehelsetjenester og helsestasjoner
- 200 mill. kroner er begrunnet med behovet for fornying og opprusting av fylkesveiene

Innenfor den samlede veksten i frie inntekter gir det et handlingsrom for kommunesektoren på vel 300 mill. kroner til å bygge ut tjenestene eller bedre kvaliteten på tjenestetilbudet i tråd med lokale behov.

Deflator 2017:

Pris- og lønnsvekst for kommunesektoren for 2017 er anslått til 2,5 %. Påregnet lønnsvekst inngår i denne med 2,7 %. Deflator har to funksjoner:

- Historisk beregning av faktisk realvekst (regnskapsdeflator)
- Kompensasjon for anslått pris- og lønnsvekst i statsbudsjettet (budsjettdeflator)

Deflatoren for kommunesektoren utarbeides i Finansdepartementet (FIN) i forbindelse med statsbudsjettet. Deflator består av en delindeks for lønnsvekst og en delindeks for kjøp av varer og tjenester. Lønnsvekst teller knapt 2/3 av deflatoren. Andelen har vært stabil over tid.

Følgende kostnadselementer er ikke dekket av deflatoren:

- Rentekostnader
- Pensjonskostnader er dekket i budsjettdeflatoren i den grad de øker i takt med lønnsveksten. Dersom pensjonskostnadene øker mer (eller mindre) enn lønnsveksten, fanges ikke dette opp av budsjettdeflatoren.
- Demografikostnader.

Disse kostnadselementene må dekkes av veksten i frie inntekter.

Skattøren 2017:

Skatt på alminnelig inntekt fra personlige skattytere deles mellom staten, kommuner og fylkeskommuner. Fordelingen bestemmes ved at det fastsettes maksimalsatser på skattørene for kommuner og fylkeskommuner.

I kommuneproposisjonen for 2017 ble det varslet at den kommunale skattøren skal fastsettes ut fra en målsetting om at skatteinntektene for kommunene skal utgjøre 40 pst. av de samlede inntektene. Det foreslås at den kommunale skattøren for 2017 holdes uendret på 11,8 pst. Den fylkeskommunale skattøren foreslås uendret på 2,65 pst.

Skatteinntektene anslås etter dette å utgjøre 40 pst. av kommunenes samlede inntekter i 2017.

Anslaget på kommunesektorens skatteinntekter i 2017 bygger bl.a. på 0,7 pst. sysselsettingsvekst i norsk økonomi og 2,7 pst. lønnsvekst fra 2016 til 2017.

Kommunesektorens inntekter fra skatt på inntekt og formue anslås å utgjøre 183,8 mrd. kroner i 2017, en vekst på 2,3 pst. fra 2016. Økningen er moderat på grunn av de betydelige merskatteinntektene i 2016, et forhold som er av engangskaraktér knyttet til uttak av ekstraordinært store utbytter til personlig skattytere.

Detaljert anslag på frie inntekter:

Detaljert anslag på frie inntekter:

Nominelle priser ¹	Kommunene ²		Pst. endr.	Fylkeskommunene ²		Pst. endr.	Kommunesektoren i alt		
	2016 ³	2017		2016 ³	2017		2016 ³	2017	Pst. endr.
Skatter i alt	160 281	163 963	2,3	31 175	31 900	2,3	191 456	195 863	2,3
<i>Herav skatt på inntekt og formue</i>	<i>148 475</i>	<i>151 900</i>	<i>2,3</i>	<i>31 175</i>	<i>31 900</i>	<i>2,3</i>	<i>179 650</i>	<i>183 800</i>	<i>2,3</i>
Rammetilskudd	123 748	127 615 ⁴	3,1	32 842	33 450	1,9	156 590	161064 ⁴	2,9
Sum frie inntekter	284 029	291 578	2,7	64 017	65 350	2,1	348 046	356 927	2,6

¹ Prisveksten i kommunesektoren i 2017 (deflator) er anslått til 2,5 pst.

² Oslo er delt i en kommunedel og en fylkeskommunedel

³ Anslag på regnskap korrigert for oppgaveendringer.

⁴ Omfatter ikke midler bevilget på kap. 571, post 21 Spesielle driftsutgifter.

Nytt inntektssystem for kommunene

Nytt inntektssystem for kommunene innføres fra 2017. Formålet med inntektssystemet er å legge til rette for at alle kommuner kan tilby gode og likeverdige tjenester til sine innbyggere. Endringene er i tråd med det som ble varslet i kommuneproposisjonen i vår som innebærer:

- Differensiering av kompensasjonen for smådriftsulemper i utgiftsutjevningen – alle kommuner får ikke lenger det samme beløpet gjennom basistilskuddet. Kommuner som ligger i områder med spredt bebyggelse og lange avstander vil fortsatt få fullt basistilskudd. Kommuner i tettbygde strøk som velger å være små kan ikke lenger sende regningen for høye administrasjonskostnader til andre kommuner.
- Det gis fortsatt full kompensasjon for ekstrakostnader til tjenester som skyldes lange avstander og spredt bosetting. Det legges dermed til rette for at kommuner kan beholde skoler og pleie- og omsorgstjenester der folk bor.

Endringer i regionalpolitiske tilskudd:

- Dagens tilskudd videreføres, men målrettes mer mot kommuner med reelle distriktsutfordringer
- En større andel av tilskuddene fordeles per innbygger, mindre per kommune
- Nytt tilskudd til mellomstore kommuner som slår seg sammen, og som dermed vil utgjøre et sterkere tyngdepunkt i sin region. Tilskuddet går til alle kommuner som slår seg sammen og blir mer enn 9 000 innbyggere.

Oppdatert kostnadsnøkkel i utgiftsutjevningen. Regjeringen skal videre utrede hvordan man bedre kan fange opp variasjoner i kommunenes utgifter knyttet til rusavhengige og psykisk syke i kostnadsnøkkel.

Vekstkommunetilskudd:

- Terskelen for å motta veksttilskudd senkes fra 1,5 pst. til 1,4 pst.
- Satsen for veksttilskudd foreslås satt til 57 191 kroner per innbygger i 2017 (56 485 kr i 2016)

Følgende kommuner i Buskerud mottar veksttilskudd:

Kommune	(1 000 kr)
5	
0604 Kongsberg	454
0612 Hole	557
0618 Hemsedal	2 055
0627 Røyken	10 994
Buskerud	14 060

Distriktstilskudd Sør-Norge

Som en del av omleggingen av inntektssystemet fra 2017 er det foreslått at de tidligere tilskuddene distriktstilskudd Sør-Norge og småkommunetilskuddet blir slått sammen i distriktstilskudd Sør-Norge.

Følgende kommuner i Buskerud mottar distriktstilskudd Sør-Norge:

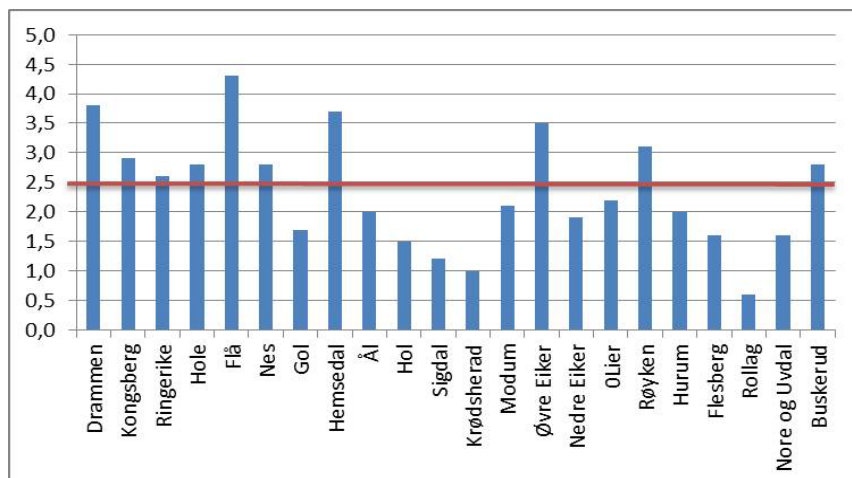
Kommune	Distrikts- indeks per 2015	Distrikts- tilskudd Sør- Norge 2017 (1 000 kr)	Distrikts- tilskudd Sør- Norge 2017 - herav små- kommune (prosent)	Distriktstilskudd Sør-Norge 2017 - herav tillegg til kommuner med over 3200 innb. (prosent)
	4	5	6	7
0615 Flå	43	3 881	3 881	0
0616 Nes	28	4 921	0	4 921
0617 Gol	45	1 238	0	1 238
0618 Hemsedal	62	2 772	2 772	0
0619 Ål	38	5 060	0	5 060
0622 Krødsherad	58	2 772	2 772	0
0631 Flesberg	55	2 772	2 772	0
0632 Rollag	40	4 435	4 435	0
0633 Nore og Uvdal	29	5 543	5 543	0
Buskerud	58	33 394	22 175	11 219

Anslag på frie inntekter 2017:

Kommune	Anslag på frie inntekter 2017 (1 000 kr)	Vekst fra anslag på regnskap 2016	
		Nominelle kroner (1 000 kr)	Prosent
	3	4	5
0602 Drammen	3 521 897	128 629	3,8
0604 Kongsberg	1 407 004	40 184	2,9
0605 Ringerike	1 495 958	38 483	2,6
0612 Hole	346 429	9 484	2,8
0615 Flå	76 741	3 179	4,3
0616 Nes	194 473	5 222	2,8
0617 Gol	263 543	4 444	1,7
0618 Hemsedal	143 801	5 080	3,7
0619 Ål	278 506	5 518	2,0
0620 Hol	251 159	3 815	1,5
0621 Sigdal	209 208	2 419	1,2
0622 Krødsherad	140 053	1 384	1,0
0623 Modum	714 119	14 863	2,1
0624 Øvre Eiker	934 559	31 219	3,5
0625 Nedre Eiker	1 233 864	22 950	1,9
0626 Lier	1 356 113	28 724	2,2
0627 Røyken	1 125 820	33 329	3,1
0628 Hurum	484 558	9 386	2,0
0631 Flesberg	164 420	2 666	1,6
0632 Rollag	101 614	578	0,6
0633 Nore og Uvdal	169 993	2 620	1,6
<i>Fordeles gjennom året</i>	17 360		
Buskerud	14 631 192	395 409	2,8

Fra 2016 til 2017 er det på landsbasis en nominell vekst i kommunenes frie inntekter på 2,7 prosent (fra anslag på regnskap/anslag RNB for 2016). Kommunene i Buskerud anslås samlet sett å få en nominell vekst i de frie inntektene på 2,8 prosent. I Buskerud har 8 av 21 kommuner en vekst som er høyere eller lik veksten på landsbasis. Størst vekst har Flå med 4,3 %, lavest har Rollag med 0,6 %.

Med en deflator for 2017 beregnet til 2,5 % har 12 av kommunene en realnedgang:

Utgiftskorrigerede frie inntekter:

Sett under ett hadde kommunene i Buskerud i 2015 utgiftskorrigerede frie inntekter på 98 prosent av landsgjennomsnittet. Når man sammenligner kommunenes inntekter korrigert for variasjoner i utgiftsbehov, tar man hensyn til at de antatte kostnadene ved å produsere tjenester varierer betraktelig mellom kommunene. I Buskerud hadde 10 av 21 kommuner utgiftskorrigerede frie inntekter som var høyere eller lik landsgjennomsnittet. Variasjoner i inntektsnivå kommunene i mellom har hovedsakelig sammenheng med variasjoner i skatteinntekter, regionalpolitiske tilskudd, veksttilskudd og skjønnstilskudd.

	Utgiftskorr. frie innt. 2015
Drammen	97
Kongsberg	101
Ringerike	96
Hole	96
Flå	113
Nes	98
Gol	98
Hemsedal	104
Ål	99
Hol	104
Sigdal	103
Krødsherad	104
Modum	97
Øvre Eiker	96
Nedre Eiker	96
Lier	101
Røyken	99
Hurum	96
Flesberg	100
Rollag	105
Nore og Uvdal	106

Særskilte satsinger/endringer/andre saker:**Helse og omsorg****Opptrappingsplan for rus**

Regjeringen har økt bevilgningene til rusfeltet med 681 mill. kroner i perioden 2014-2016. For 2017 foreslås en opptrapping med ytterligere 345 mill. kroner. 300 mill. kroner kommer gjennom styrking av kommunenes frie inntekter og 45 mill. kroner gjennom en tverrdepartemental oppfølging av opptrappingsplanen.

Helsestasjon og skolehelsetjeneste

Det foreslås en økning i kommunerammen i 2017 på 50 mill. kroner begrunnet i satsingen på helsestasjon og skolehelsetjeneste. Dermed vil den samlede økningen under denne regjeringen være på 734 mill. kroner. I tillegg foreslås det å bevilge 101 mill. kroner til øremerket tilskudd over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett. Dette gjelder kommuner som kan dokumentere at de har brukt rammetilskuddet til tjenesten. Samlet har regjeringen styrket tjenesten med om lag 836 mill. kroner i perioden.

Opptrappingsplan for habilitering og rehabilitering

Regjeringen vil styrke innsatsen på habiliterings- og rehabiliteringsområdet gjennom en opptrappingsplan. Planen skal sette kommunene i stand til å gi et godt og tilrettelagt rehabiliteringstilbud til sine innbyggere, og over tid overta flere rehabiliteringsoppgaver fra spesialisthelsetjenesten. 100 mill. kroner av veksten i de frie inntektene til kommunene begrunnet med økt satsing på habilitering og rehabilitering. I tillegg foreslås det å øremerke 100 mill. kroner til opptrappingsplanen, hvorav 91 mill. kroner til et nytt øremerket stimuleringsstilskudd for kommunene over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett. Det legges opp til at midlene til opptrappingsplanen økes til 300 mill. kroner innen 2019.

Personer med demens

Det foreslås å legge til rette for om lag 750 flere dagaktivitetsplasser til personer med demens i 2017, svarende til om lag 45 mill. kroner. (øremerket tilskudd)

Styrking av tilskuddet til rekruttering av psykologer

I 2017 styrkes tilskuddet til kommuner som rekrutterer psykologer med 20 mill. kroner. Dette tilsvarer minst 65 nye årsverk. I perioden 2014-2016 er tilskuddet økt med 85 mill. kroner. Mer enn halvparten av landets kommuner og bydeler har nå psykologkompetanse på plass.

Investeringsstilskudd til heldøgns omsorgsplasser

Regjeringen foreslår investeringsstilskudd til om lag 1 800 heldøgns omsorgsplasser i 2017. I årene som kommer vil det være behov for å øke kapasiteten av heldøgns omsorgsplasser i kommunene. Regjeringen foreslår derfor å endre investeringsstilskuddet, slik at det kun gis støtte til prosjekter som øker det totale antall plasser. Det betyr at det etter en overgangsperiode ikke vil bli gitt tilskudd til rehabilitering av eksisterende plasser.

For å sikre at kommuner som fortsatt har behov for å fornye eksisterende bygningsmasse gjennom utskiftning eller renovering skal ha mulighet til det, legges det opp til en gradvis innfasing av den nye ordningen i statsbudsjettene for årene 2017-2020. I denne perioden foreslås det at henholdsvis 20 pst., 40 pst., 60 pst. og 80 pst. forbeholdes tilsagn om tilskudd til plasser som gir netto tilvekst. Dette er to år lengre innfasing enn det som ble varslet i kommuneproposisjonen for 2017. Fra 2021 gis det kun tilskudd til nye plasser. Det er etablert samarbeid med KS om et løpende planarbeid for å kartlegge og utrede framtidige behov med sikte på videre utbygging av sykehjem og omsorgsboliger innenfor planperioden for Omsorg 2020.

Statistisk Sentralbyrå (SSB) har samtidig utarbeidet nye framskrivninger av behovet for arbeidskraft og heldøgns omsorgsplasser helt fram mot 2060. Regjeringen vil samarbeide med KS i arbeidet med å fastlegge fremtidig behov for omsorgsplasser.

Skole

Regjeringen foreslår å styrke arbeidet med tidlig innsats i skolen. Dette for å fange opp utfordringer hos elever og følge dem opp raskt. 150 mill. kroner av veksten i de frie inntektene til kommunene er begrunnet i denne satsingen. Tidlig innsats vil være et sentralt tema i stortingsmeldingen om kvalitet i skolen og statlig virkemiddelbruk som skal legges fram tidlig i 2017. Regjeringen vil sende på høring et lovforslag om tidlig innsats. Faglig svake elever skal få tilbud om tidsavgrenset intensivopplæring som ikke forutsetter sakkyndig vurdering eller omfattende saksbehandling.

Gjennom strategien Kompetanse for kvalitet har det vært en kraftig styrking av videreutdanning for lærere og skoleledere. Antall deltakere er nesten tredoblet (fra 1 900 tilbud høsten 2013 til over 5 600 tilbud i studieåret 2016–17). Regjeringen har økt bevilgningene til videreutdanning for lærere og skoleledere med 952 mill. kroner i perioden 2014-2016.

Integrering

Videreføring av ekstratilskudd

Regjeringen foreslår å videreføre ekstratilskudd til kommuner ved bosetting av flyktninger. Kommunene vil i 2017 motta ekstratilskudd for personer som bosettes innen utgangen av september 2017. I tillegg gis det ekstratilskudd på 500 000 kroner per person som bosettes fra institusjon/tilrettelagt avdeling. Regjeringen vil også videreføre ekstra engangstilskudd på 100 000 kroner per enslig mindreårig som blir bosatt i 2017.

Omlegging av refusjonsordningen

Refusjonsordningen for kommunale barnevernstiltak legges om til en ordning med fast tilskudd for hver enslig mindreårig som bosettes. Tilskuddet slås sammen med det særskilte tilskuddet som kommunene mottar ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger. Tilskuddssatsen skal være høyere for de yngste barna, slik at det blir insentiv til å bosette disse.

Omleggingen gir staten bedre kostnadskontroll og kommunene mer fleksibilitet, fordi de kan prioritere midlene slik de finner mest formålstjenlig. Det stilles ikke lenger krav om barneverntiltak.

Mer ansvar til kommunene

Aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere

Stortinget har vedtatt å innføre plikt for kommunene å stille vilkår om aktivitet ved tildeling av økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven. Aktivitetsplikten skal styrke den enkeltes muligheter for å komme i arbeid og bli selvforsørget. Det er særlig viktig å hjelpe unge ut av en passiv tilværelse, og vilkår om aktivitet har vist seg å ha særlig god effekt for yngre mottakere. Regjeringen mener derfor det er mest hensiktsmessig at det i første omgang innføres en aktivitetsplikt for mottakere under 30 år.

Regjeringen foreslår å bevilge 60 mill. kroner for å dekke kommunenes merkostnader som følge av innføringen.

Øyeblikkelig hjelp

Psykisk helse og rus skal prioriteres minst like høyt som somatiske helsetjenester. Pasientens eller brukerens behov, ikke diagnose, skal være utgangspunktet for helsehjelpen. Fra 2017 får kommunene en plikt til å tilby øyeblikkelig hjelp døgnoophold for brukere med psykisk helse- og rusproblematikk. Den kommunale plikten skal kun omfatte pasienter og brukere kommunen har mulighet til å utrede, behandle eller yte omsorg til. Det foreslås å innlemme 86,5 mill. kroner i kommunenes rammetilskudd. Dette tilsvarer 16 700 liggedøgn fra psykisk helsevern og 600 liggedøgn fra tverrfaglig spesialisert rusbehandling til kommunenes frie inntekter.

Øremerkede tilskudd som innlemmes i rammetilskuddet

Regjeringen foreslår å innlemme tilskudd knyttet til boligsosialt arbeid i rammetilskuddet til kommunene.

- 10 mill. kroner fra Arbeids- og sosialdepartementets budsjett, og 5,7 mill. kroner av det boligsosiale kompetansetilskuddet på Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett innlemmes i rammetilskuddet til kommunene i 2017. Regjeringen tar sikte på å innlemme ytterligere midler i 2018 og 2019. Regjeringen foreslår også å innlemme midler til frivilligsentraler. Stortinget har sluttet seg til at ansvaret for tilskuddet til frivilligsentraler bør overføres til kommunene.
- Midler fra Kulturdepartementets budsjett (131 mill. kroner) innlemmes i kommunerammen, og i tillegg foreslår regjeringen å øke bevilgningen med 20 mill. kroner. Dette tilsvarer en økning på 47 000 kroner per sentral og er den største økningen av tilskuddet noensinne.
- Midlene fordeles særskilt innenfor rammetilskuddet (tabell C). Dette innebærer en forventning om at kommunene prioriterer frivilligsentraler.

Ressurskrevende tjenester 2017

Formålet med toppfinansieringsordningen er å legge til rette for at kommunene kan gi et godt tjenestetilbud til mottakere som har krav på omfattende helse- og omsorgstjenester. Dette kan blant annet gjelde personer med psykisk utviklingshemming, fysisk funksjonshemmede, personer med rusmiddelproblemer og mennesker med

psykiske lidelser. I takt med at behovene til brukerne har økt, har kostnadene skutt i været. I 2004 var statens utgifter til ordningen 1½ milliarder kroner. I 2016 er utgiftene økt til 8,6 milliarder kroner. Reelt sett er utgiftene mer enn tredoblet i perioden. Den underliggende veksten i ordningen er fortsatt sterk. På bakgrunn av utgiftsveksten de siste årene foreslår regjeringen å stramme inn ordningen i 2017.

- Innslagspunktet prisjusteres med anslaget i veksten i lønnsutgiftene fra 2015-2016 (2,4 pst.).
- I tillegg økes innslagspunktet med 50 000 kroner utover dette. Det nye innslagspunktet blir da 1,157 mill. kroner.
- Kompensasjonsgraden foreslås uendret på 80 pst.

Momskompensasjon

Regjeringen foreslår at borettslag og sameier som samarbeider med kommunen om helse- og omsorgstjenester, tas inn i momskompensasjonsordningen. Dette vil gi økt fleksibilitet i valg av samarbeidsløsninger mellom kommuner og private aktører. Utvidelsen av ordningen finansieres gjennom et trekk i rammetilskuddet på 35 mill. kroner. Sakene med kulturhusene i Stavanger og Kristiansand har vist at det har vært et stort behov for en avklaring av hva som gir og ikke gir rett til momskompensasjon på kulturfeltet. Dette er nå avklart. Skattedirektoratets tilbakebetalingskrav fra kulturhusene i Stavanger og Kristiansand er blitt betydelig redusert, fra om lag 500 til knapt 60 mill. kroner.

Skjønnsmidler 2017 for Buskerud

Skjønnssrammen for Buskerud for 2017 er på 37,6 millioner kroner. Tildelingen av skjønnsmidler til den enkelte kommune i Buskerud fremkommer av denne tabellen:

Kommune	Beløp i 1000 kr
Drammen	2 000
Ringerike	4 380
Hole	1 000
Sigdal	1 800
Modum	2 020
Øvre Eiker	2 660
Nedre Eiker	3 560
Hurum	1 380
Rollag	1 440
Buskerud	20 240

Fylkesmannens anbefalinger

Fylkesmannen anbefaler at følgende legges til grunn for budsjett- og økonomiplanarbeidet:

- Netto driftsresultat bør minimum utgjøre **1,75 %** av driftsinntektene avhengig av nødvendige avsetninger og investeringer. Buffere er en nødvendighet for å kunne takle svingninger på både inntekts- og utgiftssiden.
- I vurdering av økonomisk handlefrihet i relasjon til gjeldsbelastning er det i tillegg til handlefriheten i driftsøkonomien også viktig at kommunen har oppsparte reserver for å kunne møte svingninger. Fylkesmannen anbefaler kommunene å bygge opp disposisjonsfond **over 5 % av driftsinntektene**.
- Langsiktig gjeld må holdes på et forsvarlig nivå. Kommunen må i økonomiplanen synliggjøre en forsvarlig betjening av etablert og planlagt lånegjeld.

Avsluttende merknader

Når det gjelder oversendelse av kommunestyrets budsjettvedtak til Fylkesmannen, viser vi til forskrift om årsbudsjett § 15 hvor det heter at årsbudsjettet skal foreligge som eget dokument senest 15. januar det år budsjettet gjelder for. Dokumentene, samt økonomiske oversikter etter § 12, skal oversendes Fylkesmannen til orientering straks de foreligger. Vi ber om at den enkelte kommune sender 1 eksemplar av budsjett og økonomiplan til Fylkesmannen. Alternativt kan dette sendes over som et elektronisk dokument.

Med hilsen

Runar Schau Carlsen
Fung. Fylkesmann

Lisbet K. Smedaas Wølner

5 ØKONOMIPLAN 2017

Rådmannen sitt framlegg til budsjett for Hemsedal bygger på føresetnadane i regjeringa sitt opplegg for kommunane. Budsjettframlegget er basert på vidareføring av prioriteringane i 2016-budsjettet. Det vil si styrking av skulesektoren. Vidare er enkelte områder innan helse- og omsorg også styrka.

Skatteanslaget er auka med **kr. 4,5 mill. 66,5 til 71 mill.** Ut frå KS prognosemodell gir dette sum skatt og ramme på **kr. 144.600.000** inklusiv inntekstutjamning. Modellen bereknar rammeoverføringar basert på eit skatteanslag på **kr. 73 mill.** Dette er et usannsynleg høgt anslag for Hemsedal kommune. Det er lagt til grunn lågare lånerente i årets budsjett.

Lånerenta i Kommunalbanken pr. dato 1,65%. Det er vidare lagt til grunn at kommunen sin langsiktige lånegjeld eksklusiv startlån vil vera på kr. 154 700 000 pr. 1.1 2017, medan det er budsjettert med kr. 6,290 mill. i avdrag. Renter for nye lån i 2017 er utrekna til 2%.

Utbytte frå kraftforvaltninga er redusert frå **kr. 6,5 mill. til 5,170 mill.** Det er føreset at overskotet frå kraftforvaltning maksimalt blir kr. 4,170 mill. og at nettdrifta til Hemsedal Energi KF må bidra med eit overskot på ca. kr. 1.000 000. **Uttak frå Hemsedal Energi ligg innafor grense for maksimalt uttak jfr. signal frå daglig leiar i selskapet.**

Det har vore større vekst i budsjetta til interkommunale selskap enn i kommunens budsjett. Årsaken til dette er mellom anna at Hemsedal kommune har en befolknings auke og som følgje av dette må ta en større del av dei totale kostnader. Denne utviklinga påverka årets budsjett vesentleg.

Interkommunalt samarbeid	Type	Bud. 2014	Bud. 2015	Bud. 2016	Bud. 2017	Endring	2016-2017	Ansvar
Regionrådet Hallingdal	§ 27	260 000	300 000	354 000	354 000	-	0,0 %	1000
IKT Hallingdal		3 629 363	3 610 000	4 008 990	4 565 306	556 316	13,9 %	1000
Hallingdal barnevern	§ 28b	4 212 000	4 205 600	4 866 900	6 670 000	1 803 100	37,0 %	2620
NAV Hemsedal og Gol, inkl bosetting	§ 28b	#REF!	4 600 000	6 582 000	7 610 500	1 028 500	15,6 %	2610
Felles innkrevingskontor Hallingdal	§ 28c	680 000	646 044	610 000	745 641	135 641	22,2 %	1000
Interkommunal legevakt- nattlegevakt	§ 28b	286 000	217 000	276 000	206 000	-70 000	-25,4 %	2540
Legevaktsentral	§28 b	458 000	320 000	580 000	684 000	104 000	17,9 %	2540
ØHD- plasser og intermedisæravdeling		0	0	589 000	529 000	-60 000	-10,2 %	2700
Hallinghelse		0	0	50 000	170 000	120 000	240,0 %	2700
Hallingdal Etableresenter	§ 27	55 000	55 000	57 000	58 600	1 600	2,8 %	3400
Miljøretta helsevern Hallingdal	§ 28b	65 000	70 000	92 000	108 000	16 000	17,4 %	2500
Kommunehelsesamarbeidet Vestre Viken		5 000	5 200	5000	5 000	-	0,0 %	2500
Hallingdal Krisesenter	Stiftelse	466 700	499 122	523400	555000	31 600	6,0 %	2600
Hallingdal Renovasjon IKS	IKS	6 018 750	5 591 000	6355000	5818000	-537 000	-8,5 %	3200
Kommunerevisjonen IKS	IKS	510 000	410 000	422 250	422 250	-	0,0 %	1000
IKA Kongsberg	IKS	234 222	250 000	250 000	250 000	-	0,0 %	1000
PPT og OT Nedre Hallingdal IKS	IKS	989 630	1 111 900	1 217 600	1 289 450	71 850	5,9 %	2010
Hallingdal brann- og redningsteneste IKS	IKS	2 748 348	2 821 989	3 475 258	3 579 000	103 742	3,0 %	3100
Sum					33 619 747	3 305 349		

NB; Budsjett for Regionrådet og Kommunerevisjon ligg enno ikkje føre.

Det framlagte budsjettet viser eit netto driftsresultat på **kr.575.890**, dette utgjer 0,26% av driftsinntekter. Anbefalt handlingsregel for minimum netto driftsresultat er på 1,75 %. Dvs kr.3.774.789. Kommunen har hatt som utgangspunkt ein handlingsregel for investeringar at lånegjelda knytt til ordinære anleggsmidlar ikkje skal auke meir enn veksten i frie inntekter. Anslag vekst i frie inntekter rekna frå budsjett i 2017 er på ca. kr. 4 mill.

Det er vidare føreset at 60 % av lånegjelda er knytt til ordinære anleggsmidlar. Det vil si at ein kan låne opp att 3,8 mill. (6,7 mill. i avdrag * 60 %) pluss veksten i frie inntekter på 4 mill. totalt 7,8 mill i 2017. For å gjennomførast planlagt investeringar i 2017 må kommunen låne kr. 6,3 mill.

Dersom kommunen klarer å produsere overskot i driftsrekneskapen, vil dette vera med å auke evna til å investere.

Kommunes disposisjonsfond

Hemsedal kommune sin disposisjonsfond utgjer pr. d.d. kr.32,9 mill. Dette er ca. 14,74% av driftsinntekter av siste kjent rekneskap (2015). Fylkesmannen tilråding for 2017 er at kommunen skal bygge disposisjonsfond over 5% av driftsinntekter for å kunne møte svingingar i driftsøkonomien. Me kan trygt si at Hemsedal kommunen har bygt opp en solid reserve for å kunne møte en del av framtidige investeringar.

disposisjonsfond pr. 17.10.16	35 491 035,00
brukt/disponert i revidert budsjett juni.16	2 509 000,00
	32 982 035,00
driftsinntekter i regnskapet 2015	223 794 911,64
Disp.fond iht driftsinntekter 2015	14,74 %

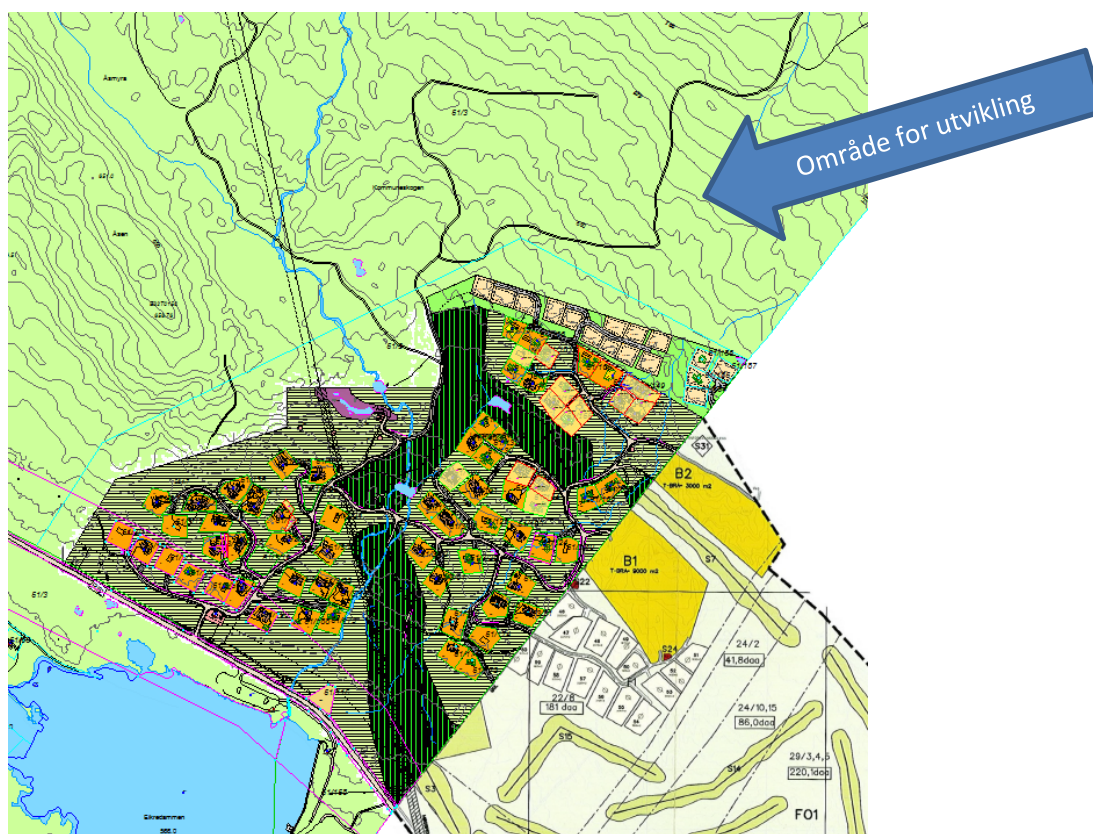
5.1 VEKSTSTRATEGIER 2017-2020

Hemsedal har vore, og er ein vekstkommune. Om ein ser nærmare på flyttestraumar, kommunen sine bu-kvalitetar, men også attraktive aktivitetstilbod både for fastbuande og turistar, ligg det eit godt grunnlag for vidare vekst. Tilflyttarane vil framleis vere yngre produktive vaksne som gir eit godt vekstgrunnlag i åra som kjem. Skal kommunen vere offensiv for å møte denne veksten må kommunen velje. Anten å basere framtidige investeringar på ein inntektsvekst som i stor grad vert styrt av sentrale mynde (samanheng framtidig inntektsramme og skatt), eller i kombinasjon ved at kommune sjølv gjer nytte av dei verktøy som kan auke inntektsgrunnlaget for kommunen.

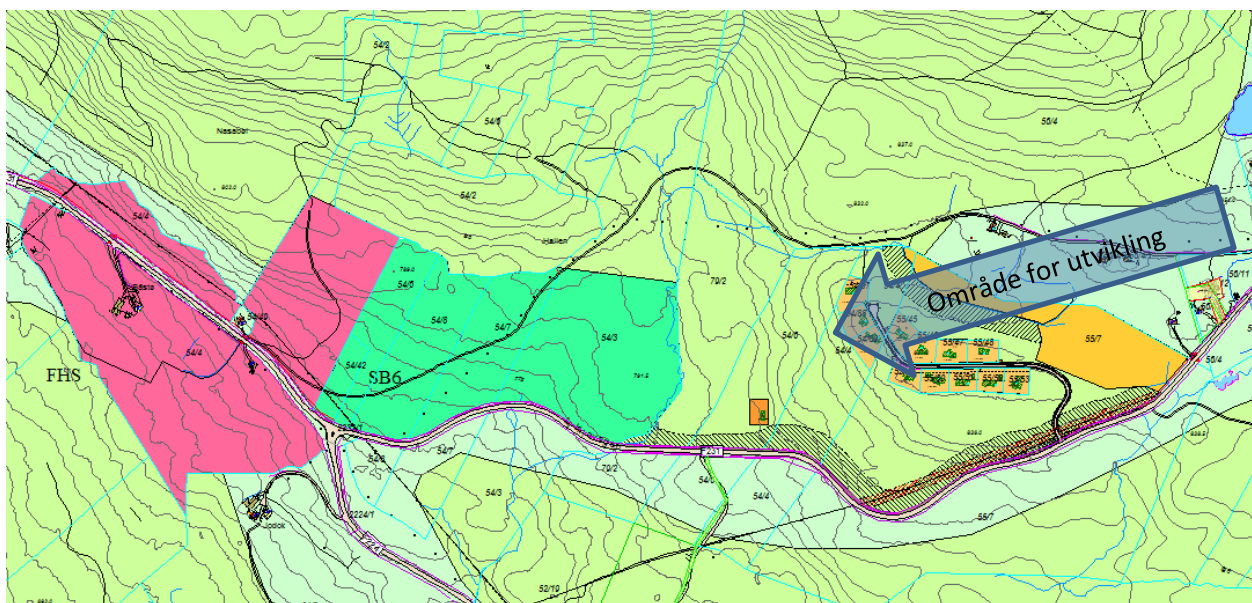
5.1.1 Hemsedal kommune som eigeomsutviklar

Hemsedal er i startgropa med rullering av arealdelen. Som overordna planmynde er og kommunen ein sentral eigeomsigar. Kommunen må i denne samanheng ta stilling til om det er vekstmål i gjeldande temaplanar som kan nås gjennom meir offensiv eigeomsforvaltning. Strategisk Næringsplan har eit klart mål om at kommunen skal leggje til rette for fleire fritidssenger. Kommunen er samstundes eigar av eigeoms som kan ha eit potensial for å realisere verdiar gjennom sal av hyttetomter. Kommunen står framom store samfunnsmessige investeringar. **Gevinst frå slikt sal bør øyremerkast finansiering av nødvendige investeringar.**

Området Golf Alpin Hemsedal frå Eikredammen, og nordoveraust frå RV-52 er eit større hyttefelt som er realisert etter privat initiativ. I delar av kommuneskogen i Hemsedal er det godkjent i overkant av 80 tomter, i tillegg til tomter i kommuneskogen på Gol. Kommuneskogen i dette området har låg bonitet, og utviklinga har vore grunngeve med å utvikle etterspurte sommaraktivitetar (heilårs arbeidsplassar) med golf som aktivum. Dei tomtene som ligg flottast til i dag, ligg på om lag 625 m.o.h.,- og tomtane vert meir attraktive dess meir utsikt dei får. I dag sel kommunen tomtene til minimum råtomtverdi på kr. 250.000,-. Ved å gjere nytte av etablert infrastruktur bør kommunen sjølv, eller i samarbeid med private aktører, kunne leggje til rette for å vidareutvikle dette området med ein råtomtepris på kr. 300-500.000,-, og med eit volum på 30- 60 tomter (i Hemsedal). Storleiken på tomtene må vurderast. Etter dagens marknadsverdi bør det vere eit potensial på kr. 15-25 mill. Ei realisering av desse verdiane vil både gje ringverknader for golfbana, ringverknader for lokale entreprenørar, men og kapital for å delfinansiere ny sentralskule, omsorgsbustader eller ønskja badeanlegg, som dømer.

Hemsedal kommune er og eigar av landbrukseigedommen Båstø. Kommunen kan, gjennom selskapet Strupa Gravset AS truleg realisere fleire attraktive tomter i same området ved å nyttiggjere etablert infrastruktur . I tillegg kan sjølve eigedommen seljast som landbrukseigedom. Verdipotensial kr. 4-6 mill.

5.1.2 Eigedomsskatt – potensial for framtidig finansiering av kapitalkostnader

Eigedomsskatt er ein kommunal skatt som den enkelte kommune kan skrive ut med heimel i lov om eigedomsskatt. Det er den einaste skatten som kommunen sjølv har styring med, og kor skatteinntektene i heilskap går til kommunen. Etter loven er det kommunestyret som avgjer om det skal skrivas ut eigedomsskatt i kommunen.

Hemsedal kommune har i dag eigedomsskatt på «verker og bruk». Eigedomsskatten utgjer ca. kr. 10.000.000,- pr år. Taskering av verk og bruk har ein intervall på 10 år. Førre taksering var i 2009, noko som tilseier at kommunen må retaksere innan 2019.

Med den vekst Hemsedal kommune opplever og med dei tiltak kommunen må setje i verk for å halde oppe tenestetilbodet, bør kommunen vurdere å innføre generell eigedomsskatt. Erfaring frå andre kommunar som har innført eigedomsskatt seier at arbeidet med taksering vil ta omtrent 2 år frå vedtak er fatta til eigedomsskatt kan skrivast ut. Kommunen har ansvar for takseringsarbeidet, og det er estimert ein kostnad på ca kr. 2.500.000,- for takseringsarbeidet. Ved sidan av dette vil administrasjonen i kommune trengje å utvide eigedomsskattekontoret, som pr. i dag utgjer ei 10% stilling.

I følgje eigedomsskattelova § 8A-2 er det omsetningsverdet som skal utgjere skattegrunnlaget. Det er den objektive marknadsverdet som skal leggjast til grunn for utskriving av eigedomsskatt. Det følgjer vidare av eigedomsskattelova § 8 A-3 at hovudregelen for verdesetjing er ved takst.

Hovudreglene i eigedomsskattelova § 8 A-3 2. ledd er at taksering skal skje av ein kommunal takstnemnd. Det er da nemnda sjølv som må synfare alle objekta. Alternativ til kommunal takstnemnd er val av ei sakkyndig takstnemnd. Synfaring skjer da ved engasjerte synfaringsmenn. Nemnda bruker grunnlaget frå synfaringsmenna ved fastsetjing. Nemnda gjer ikkje synfaringa av eigedomen sjølv.

Frå 2014 er det opna for å bruke den verdien som ble satt på objektet ved ligningen året før skatteåret som alternativ til at takst fastsetjast av ein kommunal takstnemnd. Metoden er ikkje heilt optimal blant anna fordi fastsetjing skjer etterskotsvis, og at ikkje alle objekt er det fastsatt formuesgrunnlag for.

Fritidseiningar og nærings eigedomar er ikkje omfatta av moglegheita som ligg i å hente tal frå skatteetaten, så desse eigedomar må takserast. Skatteetatens formuesgrunnlag bygger på type bustad, når bustaden blei bygd, bustanden sitt areal og marknadspris på området. Formuesgrunnlaget tek ikkje med sekundære rom som garasje, bodar og liknande, heller ikkje tomtestørrelse, utsikt og innvendig standard. Dette har ført til at dei fleste kommunane som har innført utvida/generell eigedomsskatt, har nytta taksering av objekta som

framgangsmetode.

Det er viktig å merke seg at sakkyndig takstnemnd si rolle er å kome fram til rett takst. Kommunestyre si rolle er å fastsetje nivået på skatten, samt å fastsetje botnfrådraget.

Verker og bruk har i dag ein sats på 7 promille, det same vil gjelde for anna næringseigedom. Desse satsane skal vere dei same. For andre objekt; hytter, busta og liknande skal det setjast ein sats på 2 promille ved innføring av generell eigedomsskatt, jfr revidert nasjonalbudsjett 2016. Dette vil vere gjeldande frå 1.1.2017.

«Hemsedal kommune har ca. 800 bustad og 2200 fritidseigedommar. Et grovt estimat viser: 3000 objekta x kr.3.000 = kr. 9.000.000.

Kr.3.000 er berre gjennomsnitt anslag som andre kommunar har bruk i sine berekningar for å synleggjere potensielle inntekta».

6 SÆRSKILTE FOKUSOMRÅDER I 2017

6.1 Administrative OU- prosessar

I samband med økonomiplan 2016 bestilte kommunestyret ein analyse av heile organisasjonen for å sjå om ressursane kunne nyttast på ein annan måte, og som kan gje ei meir effektiv drift framover. Det vart også etterlyst tiltak som kunne redusere sjukefråværet. I sum ønskja ein ei resultatforbetring på kr. 1,5 mill./ år.

I løpet av 2016 har det vore gjort ei rekkje tiltak som vert vidareført i 2017.

6.1.1 Stab rådmann

Gjennomført 2016	Planlagt gjennomført 2017	Driftskonsekvens
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kartlegging av oppgåver som kan fjernast eller endrast. ➤ Opprydding i ulike medlemskap. ➤ Kartlegging av innkomne henvendingar via tenestetorget. ➤ Nytt økonomireglement 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Styrke staben med ei juriststilling ➤ Opplæring av ein møtesekretær-reserve ➤ Kursing i bruk av 360 saksbehandlingssystem 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Auka lønskostnader, mindre kostnader til innleige. ➤ Styrka kompetanse. ➤ Forenkling av prosessar

6.1.2 Helse - og omsorg

Gjennomført 2016	Planlagt gjennomført 2017	Driftskonsekvens
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Endring grunnturnus heimeteneste og sjukeheim, med mål om å redusere uønska deltid, færre låge stillingstorleik, innføring av hinkehelg, meir sjukepleieressurs ➤ Endring grunnturnus Bråtenjordet, med mål om felles grunnturnus, større fleksibilitet, redusere uønska deltid og redusere tal på kort- og nattvakter ➤ Prosjekt med familiekonsulent, ungdomslos- ungdomskule/ ICDP 		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Litt høgare lønnsbudsjett, fleire sjukepleiarar som kan dekke inn ved fråvær- redusere vikarbudsjettt og overtid. Bete tid til journalføring, meldingsutveking, sjukepleiaroppgåver, redusere belasting å sjukepleiarar, ➤ Redusere løns og vikarbudsjettt, frigjere ressursar til miljøarbeid ➤ Driftskonsekvens liten då dette er gjennomført med prosjektmidlar. Styrke tverrfagleg samarbeid iførebyggjande innsats og tidleg innsats for barn og unge med siktemål å redusere tiltak seinare.

<ul style="list-style-type: none"> ➤ Oppretta arbeidsgruppe for kvardagsrehabilitering/ deltaking i effektiviseringsnettverk kvardagsrehabilitering ➤ Prosjekt – samarbeid mellom psykisk helse og heimetenesta med miljøterapi for brukarar i heimeteneste ➤ Mobilpleie- dokumentasjon via mobiltelefon 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Arbeid med kompetanseheving og implementering av velferdsteknologi ➤ Digital vaktbok ➤ Arbeide vidare med heiltidskultur og forsøk med fast vikar ➤ Etablere ressursteam med avsett tid <ul style="list-style-type: none"> ➤ Kvardagsrehabilitering ➤ Demensteam ➤ Familieteam ➤ Meir frivillig i omsorgsyirket 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ved å betre funksjonsnivå og vil utsette eller hindre behov for helse og omsorgstenester ➤ Gje eit betre kvalitativt og kvantitativt tilbod ut over dagtid ➤ Gir betre og raskare dokumentasjon og informasjonsinnhenting ➤ Gir meir ansikt til ansiktstid <ul style="list-style-type: none"> ➤ Enkelindividet får høve til ei meistre eige liv og helse betre, basert på egne premisser ➤ Bidra til at utsette behov for helse og omsorgstenester ➤ Betre ressursstyring av personell, kan redusere utgifter til vikar og utbetaling av overtid ➤ Sikre stabilitet og kompetanse som kan føre til redusert bruk av vikar og overtidsbruk ➤ Gje tidlegare og meir målretta tenestetilbod ➤ Dreie teneste til førebygging og tidleg innsats ➤ Eit godt samarbeid mellom frivillige sektor og helse og omsorg kan føre til at ressursar blir brukt på nye og innovative måtar.
---	---	---

6.1.3 Oppvekst

Gjennomført 2016	Planlagt gjennomført 2017	Driftskonsekvens
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kurs for verksemdsleiarane i kultur og oppvekst med seniorrådgjevar i KS–Prosess - økonomi – utvikling. Fokus på kostnads- og resultatsindikatorar. ➤ Innsparing på 60 % assistentstilling ved HBU. (Tidlegare spara inn ei 100% stilling som pedagog) ➤ Reduksjon 80% inspektør til 72% =8% er omdisponert til undervisning for å dekke spes.ped.tiltak ➤ Redusert spesialpedagogiske tiltak ➤ Avvikla funksjonen som dagleg leiar for SFO (naturleg avgang). Ansvaret overført til rektor. Endra bemanningsnorm på SFO ➤ Endra 100% rektorstillinga i kulturskolen til 50% leiar + 50% undervisning. ➤ Tverretatleg samarbeid: Kompetansekartlegging og kartlegging av tenestetilbodet i oppvekst, helse og omsorg for å kunne vurdere om ressursar vert nytta best mogleg for barn og unge 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Rett bruk av spesialpedagogiske tiltak i samarbeid med PPT. Vidareføre - legge om undervisninga. Spesialpedagogiske tiltak inn i klassen, meir tilpassa opplæring periodisert ved t.d mattekurs, lesekurs, begrepsopplæring ➤ Vidareføre omlegging av kulturskuletilbodet med fleire gruppetilbod og variasjon i fag. Sjå mogelegheiter for utvida drift av Kultursalen med inntekspotensiale ➤ Finne betre romtilpassa løysingar for tverretatleg samarbeid i ny sentralskule. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Forståing for objektivt utgiftsbehov, kostnadsdrivarar sjøvpåført og ufrivillige og kvalitetsindikatorar ➤ Hbu – reduksjon i assistent-tilsette 2016: 120 000 kr 2017: 294 000 kr ➤ Overført 50% pedagogstilling til meir tilpassa opplæring som gir tilbod til fleire elevlar ➤ SFO: Innsparing på 40% årsverk frå 1.8.2016. I tillegg vert 2 X 60% = 120% av stillinga heretter løna etter stillingskode fagarbeidar og ikkje som dagleg leiar Total innsparing ca. kr 225 000 kr per år ➤ 50% av undervisningsstillinga i Kulturskolen vert heretter løna på bakgrunn av utdanning og ikkje som rektor. Innsparing ca. 120 000 kr. per år

6.1.4 Teknisk

Gjennomført 2016	Planlagt gjennomført 2017	Driftskonsekvens
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Faste felles adv.leiarmøter drift- og eigeomsavd. ➤ Kartlegging – sambruk av personell og utstyr ➤ Kartlegging kva oppgåver kan fjernast/ endrast - forvaltning ➤ Utarbeiding av felles «Rutinehefte» - gjennomgang av alle rutinar - forvaltning ➤ Regional prosess – «innkjøpspolicy» ➤ Prosjektert omgjerung lager/brannstasjon 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Samlokalisering av verkstad, kontor og isolert lager v/ brannstasjon, i kombinasjon med å utbetre avvik på brannstasjon ➤ Adm. OU- prosesser for å optimalisere tenesteproduksjon ➤ Innkjøpskontor Hallingdal – meir medveten oppfølging av innkjøpsområdet samla 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kvitterer ut avvik i høve garderobefasilitetar, dusj, ureinreinsone mm for personell brannstasjon. ➤ Ei oppgradering av garasje plass kommunale køyretøy til varmtlager/verkstad for eigedom og teknisk drift bidreg til å auke sambruk av personell og ressursar med felles lager/utstyrlager for alle tekniske tenester, samstundes med at noverande verkstad/varmtlager kommunehuset (garderobar bak kultursal) kan frigjerast til kultur og musikk skulen etc.

6.2 Kommunereforma

I kommuneproposisjonen 2015 (Prop. 95 S) skisserer Regjeringa korleis den varsla kommunereforma vil sjå ut.

«Målet for kommunereforma er skildra i kapitel 4.4 i meldinga: Kommunereforma skal legge til rette for at flere kommuner slår seg sammen til større og mer robuste kommuner. Færre og større kommuner skal gi bedre kapasitet til å ivareta og vidareutvikle lovpålagte oppgaver, gi bedre muligheter til å utvikle bærekraftige og gode lokalsamfunn, samt ivareta viktige frivillige oppgaver. Generalistkommuneprinsippet er et utgangspunkt for reforma. Som et generelt prinsipp skal reforma legge et grunnlag for at alle kommuner kan løse sine lovpålagte oppgaver selv. Kommunestrukturen skal legge til rette for en enhetlig og oversiktlig forvaltning.

Regjeringa har følgende mål for reforma:

- Gode og likeverdige tenester til innbyggerne
- Helhetlig og samordnet samfunnsutvikling
- Bærekraftige og økonomisk robuste kommuner
- Styrket lokaldemokrati»

Fylkesmannen ba kommunestyrene gjere vedtak om vidare framdrift/status kommunestruktur innan 1. juli 2016.

Hemsedal kommunestyre gjorde 10. mars 2016 i sak 11/16 fylgjande vedtak: «Hemsedal kommunestyre ser ingen grunn til å endre kommunestrukturen då grunnlaget for å vidareutvikle seg som eigen kommune fullt ut er til stades.»

Fylkesmann i Buskerud la derneft fram ei foreløpige skisse til kommunestruktur 2. mai 2016, for deretter å komme med ei endeleg tilråding for kommunestrukturen i Buskerud 27.09.2016:

Fylkesmannens tilråding om kommunestruktur i Hallingdal:

Innbyggertallene i de 6 Hallingdalskommunene pr.1.1.2016 er:

Hemsedal 2 422, Hol 4 497, Ål 4 711, Gol 4 578, Nes 3 422 og Flå 1 074. Alle kommunene er betydelig mindre enn ekspertutvalget anbefaling.

Bærekraftige og økonomisk robuste kommuner:

Kommunene i Hallingdal har varierende økonomi, ettersom noen har høyere kraftinntekter enn andre. Men alle vil på sikt tape på de foreslåtte endringene i inntektssystemet, og dette vil kunne gå utover tjenestene.

Tjenesteyting til innbyggerne:

De resultatene som oppnås i Hallingdal er i hovedsak gode og en antar at samarbeidsordningene i stor grad bidrar til dette. Kommunene i denne regionen har tidvis utfordringer i forhold til habilitet. Dette skyldes at få personer har mange roller.

Samordnet og helhetlig samfunnsutvikling:

Hallingdal består av attraktive hyttekommuner hvor det er avsatt store områder til nåværende, men også framtidige hytteområder. Det er båndlagt omfattende arealer til dette formål. Hytteområdene i Hallingdal bør reguleringsmessig sees i sammenheng for å gi en bedre struktur og bærekraft på framtidig hyttebygging.

Styrket lokaldemokrati:

I Hallingdal er det et utstrakt samarbeid mellom kommunene for å kunne løse tjenesteproduksjonen til innbyggerne. I utredningen mellom Hol og Ål, punkt 1.4 heter det at Hol og Ål samarbeider både gjennom formelle og uformelle organ. Den mest vanlige konstellasjonen er samarbeid mellom de seks kommunene. I rapporten fra 2002 står det at det er registrert 77 samarbeidstiltak hvorav 15 bare mellom Ål og Hol. Dette har trolig økt de siste 12-15 årene. En oppdatert oversikt er ikke utarbeidet i forbindelse med rapporten.

Vurdering:

I Hallingdal har det gått flere prosesser. Kommunene hadde på et tidlig tidspunkt oppe til vurdering en utredning av en felles Hallingdals-kommune. Dette ble det ingen tilslutning til. Det ble da iverksatt to prosesser i Hallingdal: En felles utredning mellom Hol og Ål, og etter kommunevalget i fjor høst, en utredning mellom Gol og Nes. I den siste prosessen ble også Flå og Hemsedal invitert med. Etter folkeavstemninger i Hol og Ål gjorde kommunestyrene vedtak om at kommunene ville fortsette som egne kommuner. Flå og Hemsedal ga på et tidlig tidspunkt uttrykk for at de ikke ville delta i noen prosess med Gol og Nes. Etter innbyggerundersøkelse og folkeavstemning gjorde Nes kommune vedtak om å stå alene. Gol gjorde et positivt vedtak om alternative sammenslutninger.

Fylkesmannen var innstilt på å anbefale de to kommunesammenslåingene som det var prosesser for å få til: Hol og Ål og Nes og Gol. Det ville gitt bedre utviklingsmuligheter for 4 av 6 Hallingdals-kommuner. Når kommunene vedtok å stå alene, er det etter Fylkesmannens oppfatning kun to alternativer: Å fortsette som 6 selvstendige kommuner eller å etablere en felles Hallingdals-kommune.

Fylkesmannens tilråding for Hallingdal:

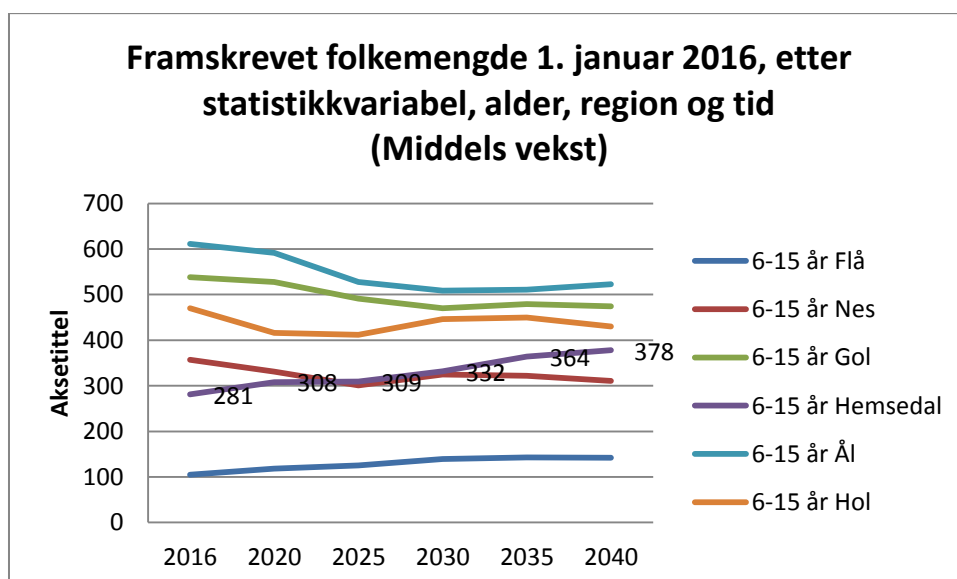
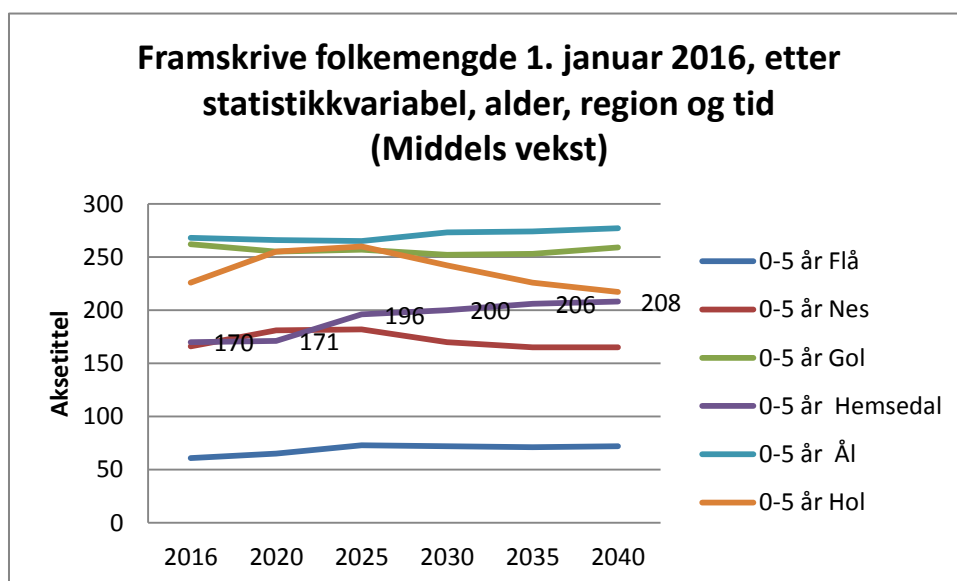
De 6 kommunene anbefales å iverksette/fortsette en prosess med sikte på kommunesammenslutning på et seinere tidspunkt enn det som følger av dagens reform.

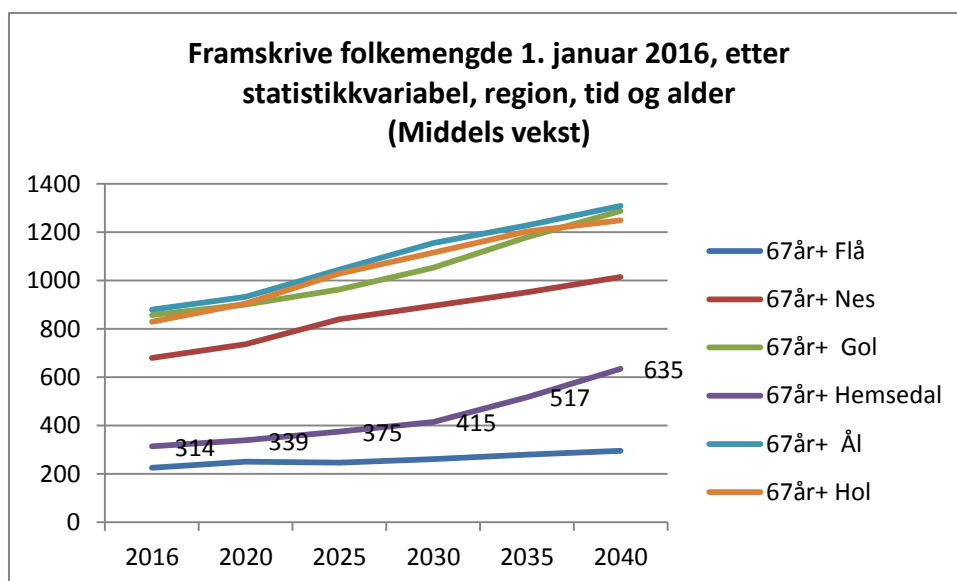
Stortinget gjer endeleg vedtak om kommunereform våren 2017.

6.3 Skule og helse – strategiske grep for framtida

September 2015 vart det fatta vedtak om å greie ut sentralskule for 1.-10. klasse ved Hemsedal barne- og ungdomskule (HBU). Ei lokalisering av ein sentralskule i området ved HBU har gjennom ein moglegheitstudie synleggjort at det både er areal, men også klare synergjar ved å foreine skula sine behov med helse- og omsorgsetaten sine behov for helserelaterte tenestetilbod.

Vi skal ta høgde for vekst innanfor alle aldersgrupper, og veksten kjem tidlegare på aldersgruppene 0-5 år og 6-15 år. Dette er også meir uføresett. Med stor satsing i næringa må ein vente auka tilflytting i periodar truleg over det me tar høgde for i variabelen «Middels vekst». Dette vil medføre press på bustadutvikling, barnehage, skule og helsetenestetilbodet.

Rådmannen har etter ein anbuds konkurranse i 2016 fått Asplan Viak til å utarbeide ein moglegheitsstudie av areala omkring Hemsedal Barne og Ungdomskule og Bygdaheimen. Studien legg til grunn eit arealbehov for ca. 400 born i 2040. Det er meir enn dobbelt så mange elevar enn det er på HBU i dag. Om vi var samlokalisert i dag ville det ha vore ca. 320 elevar på HBU i dag. Det er venta at auken, i ein samlokalisert skule fram mot 2040, vil krevje eit auka uteområde på ca. 10.000 m². Fleire elevar i skulen krev også meir parkeringsareal for tilsette og foreldre. Sidan SFO og vert flytta til HBU, krev det større trafikkareal for henting/levering. Ein sentralskule vil og innebere ei utviding av Trøymshallen. Ein har teke utgangspunkt i ein auke i gymsal tilpassa skulen sitt behov og som vert utvida i retning Haugentunet.

«Temaplan for Bygdaheimen - statusrapport av juni 2011» peikar på kva for behov ein har for heilskapelege og fleksible bu-, aktivitets- og behandlingstenester innan helse og omsorg. Folketalsveksten frå 2015 til 2040 på 57,6% vil innebere ei dobling av personar på over 67 år, med ein auka vekst i tilsette og pasientar. Temaplanen drøftar mellom anna kor vidt det er mogeleg med noko sambruk av fellesareal om ein ser ei utvikling av ein sentralskule og område Bygdaheimen i ein samanheng.

Ei føresetnad for ein berekraftig investeringsplan er å finne den beste økonomiske og praktiske løysinga der vi byggjer med tanke på vekst, men samstundes nyttar dei ledige kvadratmeterane i mellomperioden. Rådmann vurderer optimal samlokalisering mellom skulen og helsetenesta i sentralskulebygget. Her kan ein gjennom ei god planlegging i rom- og funksjonsanalyse, spare noko utbygging i to sektorar. I 2017 legg rådmann eit løp der ein avklarar kva for fellesareal me treng, og kva me kan sambruke (ca. 1 halvår). Dette inneber stor brukarmedverknad, men og at ein må knytte til ein prosjekterande ressurs med erfaring frå skuleutvikling. Prosjekterande får ei rolle i å kvalitetssikre rom- og funksjonsplan, men og sjå på tiltak for å areal- og kostnads optimalisere HBU.

Oversiktsplan – fullt utbygd år 2040

Konsulentselskapet Asplan Viak har lagt til grunn ei trinnvis utbygging, men oversikta over viser ferdig utbygd område.

Parallelt med moglegheitstudien, har administrasjonen innhenta erfaringstal frå andre kommunar som har gjennomgått skuleombygging/ samanslåing av skule/nybygg, til eks. døme frå Gol skule, Raumyr i Kongsberg, Fagerli barnehage/ skule i Larvik og Spikkestad skule i Asker.

Oppsummeringsvis kan ein dele erfaringane slik;

- Nye bygg gir betydelege driftsmessige innsparingar (energi, reinhald, vedlikehald, personalressursar innan tenesteområda etc.), men og rutinar
- Setje av god tid til medverknad frå brukargrupper innan skule/ helse/eigedom, i dei førebuande prosessane før anbodsinnhenting.
- Brukargruppene bør jobbe aktivt med funksjonsanalysar og romprogram, som grunnlag før eigedomsprosjektering startar. anbefalt tid minst 6 månadar. Resultat: betre utnytting av kompetanse og pedagogiske ressursar samt betre miljø for tilsette
- God samhandling mellom helse og skule. Vere tilstades der eleven er dagleg i eit førebyggjande perspektiv.
- Prosessar for å sikre tilsette eit eigarskap i ny felles skulekultur før samanslåing, alt frå styringsdokument, arbeidsplanar, reglar og rutinar, samhandling mellom etatar m.m.
- Byggfagleg; Analyse av eksisterande bygningsmasse, arbeid med rom- og funksjonsanalysar
- Tilpasse forprosjekt/ byggjstart og leggje plan for gjennomføring for å sikre best mogeleg anbod frå entreprenør.

Figuren under syner ein ideell framdriftsplan for bygging av ny skule. Skal ein rekne inn Trøymshallen og omsorgsbustader, vert tidsaksen forskuva ytterlegare.

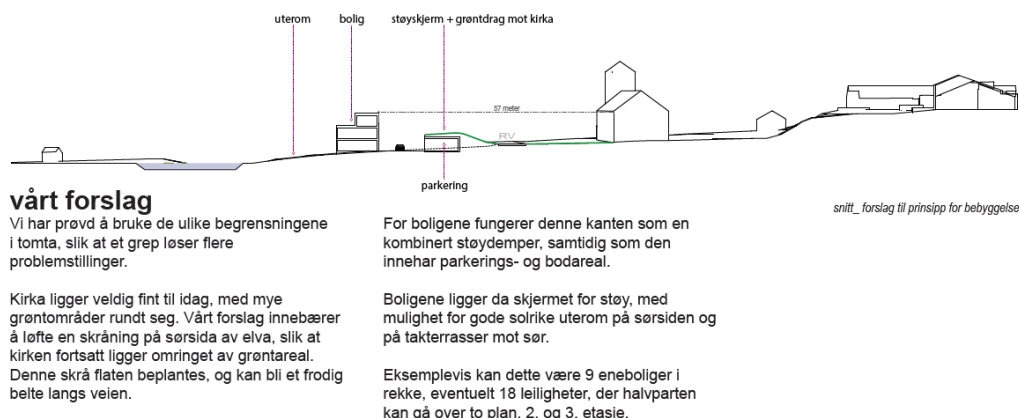
Det er vidare lagt til grunn at **det i 2020**, same år som nye HBU skal stå ferdig vert gjennomført ombygging av Ulsåk oppvekstsenter, tilrettelegging for bornehage. **Basert på Holte kalkulasjonsnøkkel (areal/ kvm) er det satt av kr. 10 mill til ombygging.** Summen er ikkje gjennomarbeida, men også her må det gjerast ei grundig funksjons- og rom, og bygningsanalyse for å konkretisere investeringssummen.

Same år, 2020 vert det og lagt til grunn investeringar i bustad for born med nedsett funksjonshemming 8 einingar a 50 kvm, samt prosjekteringsarbeid for dagsenter bygdeheimen, 5 omsorgsbustader, og eventuelt andre kontortilpassingar for helse (investeringar 2021-2022) – **samla kr. 49 mill.** Kostnadsoverslaga her er basert på tall frå Asplan. Lokalisering av bygg må sjåast i samanheng med pågåande reguleringsarbeid – Trøym Aust, men og avklaring/ sondring med grunneigar i området.

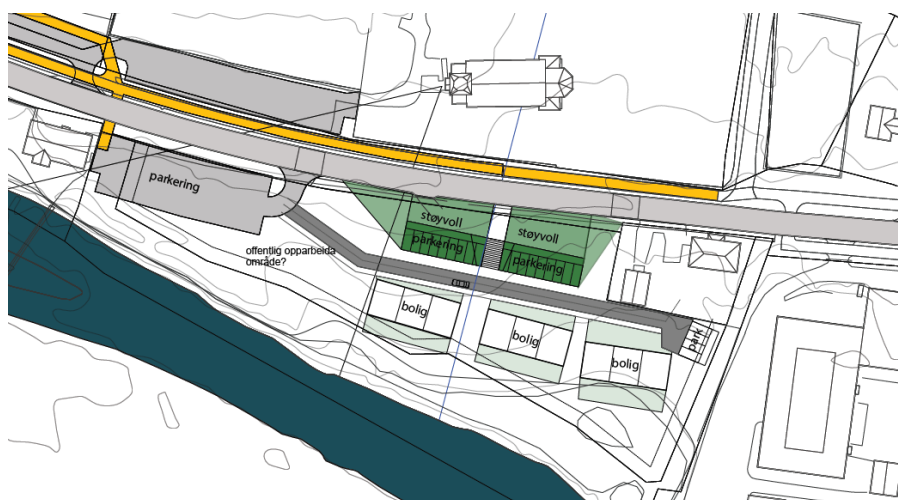
Etter gjennomført skuleombygging starter utviding av **Trøymshallen, år 2021. Det vert her lagt til grunn ei utviding på 1000 kvm, for kr. 35 mill** - som dekkjer skula sine behov. Det har vore drøfta kor vidt ein skal vurdere ein storhall, men slik rådmann ser det må ein storhall utviklast i tett samspill med næringsliv med ein anna lokalisering, t.d. i nærleiken av hotellanlegg/ svømmeanlegg etc. nærmare Idrettsbana - Totteskogen. Hemsedal er pr i dag for liten til å dra i gang ein slik storhall, og det vil og vere ein del uvisse i høve parkeringsbehov, sjølv om ein vil få meir i tippemidlar (frå 2,5 mill til nærmare 10 mill) ved ein slik investering.

Samla ligg det til grunn netto investeringar knytt til skule og helse på ca. kr. 130 mill justert for mva ref., tippemiddel og statlege tilskot.

Mulighetsstudien syner og eit potensial for utbygging av sentrumsnære bustader, både i området Bråtenjorde i dag, men og på arealet mellom RV- 52 og Heimsila, eit areal som i dag er regulert til forretning- og kontor og bustad i 2. etasje.

Det har i 2016 vore kontakt med eigar av landbruksareal omkring HBU/ Kyrkje og Bygdaheimen. Kontakten har vorte etablert, både for å halde grunneigar orientert om reguleringsprosessane, kulturminnesjaktning i samband med reguleringsarbeidet, men og sidan grunneigar på eit tidspunkt kunne vere interessert i å realisere areal for flyktningebustadar,- i tråd med Asplan Viaks mulighetsstudie og vedtak i Kommunestyre om utgreiing av Hamarøymodellen.

Det har og vore viktig for rådmann å ha ein god dialog med grunneigar for å kunne finne løysningar for å spare mest mogeleg matjord frå garden Trøim, gnr/bnr 67/7. Grunneigar har t.d. stilt spørsmål om det er rett å spare Bygdheim, og heller bruke dette som parkeringsareal. Ein kunne til eks. tenke seg parkeringsareal, med overbygd grøntareal for skula, ref. modell til Asplan vedkommande tak over parkering med grøntareala/ støyskjerm.

For arealet mellom RV-52 og Heimsila, er det regulert til bustader og næring, noko grunneigar er i prosess for å realisere.

Rådmann legg til grunn Asplan Viak sin moglegeitstudie for pågåande detaljreguleringsarbeid for Trøym aust, og jobbar vidare for å realisere areal for flyktningbustadar, og areal for helse og omsorg innanfor planområdet. Det er naturleg å eventuelt gje klarere politiske rammer for arealplanarbeidet i samband med økonomiplanarbeidet.

6.3.2 Nærare om moglege backup- løysingar - «Felles dugnad»

Backup-løysingar (ikkje-vurderte) innan skule og barnehage:

Det vert knytt stor usikkerhet til når barnehagestorleiken på Ulsåk vert for stor for gjeldande byggingsmasse. Rådmannen vil allereie no peike på tiltak som må vurderast å gjennomføre dersom kapasitetsbehova sprekk før skulesentralisering er gjennomført. Oversikta er ikkje forankra, eller gjennomarbeidd – men rådmann vil invitere til samarbeid med eigarar/ brukargrupper og fremje ei eiga sak om desse tiltaka, med forslag til finansiering i god tid før dette vert nødvendig. Det er klart at aktuelle tiltak vil måtte sjåast på som ein «felles dugnad», som alle må bidra til for å kunne gjennomføre ei utbygging til det beste for framtidige generasjonar. Samstundes skal vi sikre eit verdig helsetilbod til dei som har bidrege til den velstand vi har i dag.

- Leige midlertidig modulbygg for skule
- Leige midlertidig ein modulbarnehage og legge den i nær tilknytning til eksisterande barnehage
- Nytte midlertidig kommunal tomt der vi hadde Skadvin barnehage tidlegare
- 1.-4. trinn skule Ulsåk. Felles barnehage Tuv (skuledelen).
- Grendastugo Tuv – midlertidig barnehageavdeling
- Skadvin barnehage
- Bedehuset Ulsåk
- Kyrkjestugu (Klasse/ Barnehage)

- Båstø – naturbarnehage
- Veslehødn
- Hugnadheim/ garderobebygget - midlertidig naturbarnehagedrift

Backup-løysingar (ikkje-vurderte) innan helse:

- Ha mellombelse kontor og lagerplassar der det er ledig kapasitet, men forsøke å halde einigane mest mogleg samla.
- Nytte Slettostugu og eventuelt Helselagshuset til dagsenteraktivitet

6.4 Asylmottak og busetting av flyktningar

Hemsedal kommunestyre har vedteke å busette 13 flyktningar i 2015/2016 (3 resterende pr. 250816) og 42 i perioden 2016 – 2019. Dette betyr at det bør busettast ca. 13 flyktningar i løpet av hausten 2016 og mellom 10 og 15 i 2017. I IMDI sitt oppmodingsbrev, datert 10. oktober 2016 blir Hemsedal kommune oppmoda om å busette 5 flyktningar i 2017. Det er ein reduksjon i plantalet for busetting. Færre asylsøklarar til Noreg og færre som vert innvilga opphald er hovudårsakene til at behovet har gått ned.

I Hemsedal er det 1 asylmottak på Tuv med 150 plassar. Ei avtale med kjøp av på 30 opsjonsplassar vart sagt opp i 2016. Det er eit asylmottak for einslege mindreårige med inntil 40 plassar på Langeset.

Føreset at kommunale bustader vert prioritert for busetting av flyktningar meiner NAV at behovet vert dekkja om ein i tillegg leiger private bustadar etter behov fram til hausten 2017. Det er samstundes noko avhengig av kva for kandidatlar for busetting Hemsedal kommune får frå IMDI.

Frå IMDI er det signalisert at det fleste av flyktningane som har fått opphald, og som skal busette seg i kommunane, er einslege. Vi veit samstundes ingenting om kor mange av dei som vert busett i Hemsedal som einslege og kor mange som er i familiar. Det er derfor viktig at man ved bygging av nye bustader etablerer fleksible løysingar. NAV peikar på ei aktuell løysing med fleirmannsbustader med små leiligheter i andre etasje eigna for einslege, og større leilegheiter i første etasje med moglegheit for uteareal. Dei fleste busette flyktningar vil korkje ha førarkort eller disponere bil. Det er derfor viktig at bustadene ligg sentralt.

Jfr. vedtak om å jobbe vidare med Hammarøymodellen har kommunen kartlagt kva for grunneigarar som har tomter som kan vere av interesse for ei slik realisering. Rådmann foreslår difor å jobbe vidare med konsept Hammarøymodellen jfr. pågåande moglegheitsstudie Trøym aust, og eventuelle eigna privateigde tomter i Trøym sentrum.

Arbeidsmål for busetting og integrering av flyktningar

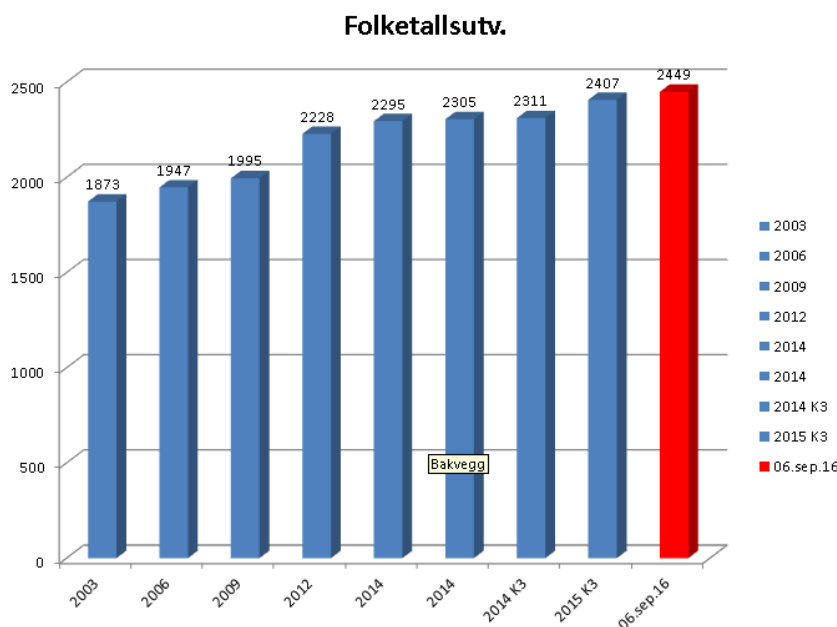
- Tilstreккеleg med formålstenelege bustader – både kommunale og private
- God og effektiv busetting og oppfølging over tid- tilstrekkeleg med ressursar i flyktningtenesta
- Tidleg tilbod om oppmoding om å delta i aktivitetstilboda som fins i kommunen- godt samarbeid med frivillige lag og organisasjonar
- Tilbod om barnehageplass
- Godt tilpassa skuletilbod for barn og unge
- Godt introduksjonsprogram og gode språkpraksisplassar
- Tilbod om arbeid og arbeidspraksis etter avslutta introduksjonsprogram
- Kompetanse og kunnskap innan migrasjonshelse
- Tverrfaglege helseteam og tverrfagleg samarbeid

7 FOKUSOMRÅDE BEFOLKNING, NÆRING OG SAMFUNN

Handlingsplanen bygger på kommuneplanen sin samfunnsdel av 30. juni 2010, og arealdelen av 8. desember 2011, samt revidert «Kommunal planstrategi 2016-2020», av 6. september 2016.

7.1 Mål for samfunn og næring

Kommunen opplever framleis ei folketalsutvikling som er unik i nasjonal samanheng. Veksten synast å komme innan segmentet yngre vaksne. Etterspurnaden etter kommunale bustadtomter er god, og salet ligg over budsjett for 2016. Ein viktig premis for vidare vekst er likevel tilgang på nye arbeidsplassar. Kommunen si primære rolle slik utviklingstrekk har vore er å ligge i framkant i høve overordna arealplanlegging, slik at ein sikrar tilgang på bustadtomter. Samstundes vert gjennomføring av ny skulestruktur ei sentral oppgåve sidan attraktiv barnehage, skule- og bumiljø vert ein rekrutteringsfaktor i seg sjølv. Press i sentrale stork gjer det både økonomisk- og miljømessig lønnsamt å etablere seg i kommunen.

Det er lagt til grunn ei styrking av planarbeid, og arbeidet med rullering av kommuneplanen sin arealdel står sentralt.

Dei siste åra har kommunen si satsing på bustadbygging vore sentral. I samfunnsdelen har ein vore oppteken av å sikre nye bustadtomter i alle dei 3 sentra, Tuv, Trøym og Ulsåk. Vi har langt på veg klart dette, men heng noko på etterskot på Tuv. Sondering med hydrogeolog syner at det ikkje er tilrådeleg å opne opp for fortetting

innanfor klausuleringszone før ein har identifisert ei ny hovuddrikkevasskjelde for kommunen. Det er likevel mogeleg å regulere inn nokre tomter i randsonen av klausuleringsområdet jfr. pågåande privat reguleringsplan for område BU9 – sjå privat reguleringsplan.

Arbeidet med områdeplan Trøym vest syner stort engasjement. Arbeidet med planen identifiserer store infrastrukturinvesteringar. Sentrale grunneigarar i Trøym sentrum har parallelt starta eit prosjektsamarbeid «Veien vidare» viss mål har vore å «finne ein totalitet for området som gjer det mogeleg å komme i gang med investeringar, samt utlede samarbeidsløysningar for finansiering av grunnleggjande infrastruktur». Utval for plan og ressurs har difor gjort eit utsettingsvedtak for vidare planarbeid i påvente av innspel frå «Veien vidare». Rådmann legg til grunn at områdeplan for Trøym vest må justerast, med ny 1. gongs utlegging, - ein prosess som i seg sjølv er tids- og ressurskrevjande.

Kommuneplannemnda har gjennom 2016 jobba fram ein ny planstrategi, og prioritert rullering av kommuneplanen sin arealdel. Dette vert grunngeve med at det ikkje er samsvar mellom gjeldande

overordna arealplanar og politisk ynskja arealpolitikk. Kommunen ønskjer mellom anna å endre/ revidere;

- Gesims-/mønehøgde frå i gjeldande plan for fritidsbustader
- Erstatte bruksareal (BRA) med bebygd areal (BYA)
- Private vatn/- avlaupsanlegg – sjå nærmare på føresegna knytt til VA- forvaltning, jfr. «Regionale forvaltningsplan for vann», samt vurdere tiltak jfr. miljømål
- Forankre utbyggingspolitikk i høve fordeling senger i næring og fritid – i ny planbeskrivelse
- Fortetting/ nye områder for fritidsbebyggelse jfr. strategisk næringsplan
- Sikre areal for bustader/ ulike buformar
- Avklare framtidig bruk- og eigarform på landbrukseigedommen Båstø

PLANNAVN	Ny plan/ rullering	2016	2017	2018	2019
Handlingsplan/budsjett	Rullering	x	x	x	x
Kommuneplan					
Arealdel	Rullering	x	x		
Samfunnsdel	Rullering			x	
Kommunedelplanar					
Hovudplan for vatn- og avlaup	Ny plan	x	x		
Alkoholpolitisk handlingsplan	Rullering	x			
Energi og klimaplan 2017 - 2020	Rullering	x	x		
Kulturminne-, og kulturmiljøplan	Ny plan			x	
Områderegeringsplanar					
Områderegeringsplan Trøym Vest	Ny plan	x			
Områderegeringsplan Trøym Aust	Ny plan	x			
Reguleringsplanar					
Reguleringsplan Tuv I (gm.l.plan)	Ny plan		x		
Nye bustadfelt (Kvar? - i K- planarb.)	Ny plan		x	x	
Kommunale temaplanar					
Trafikktryggleiksplan	Rullering	x			
Overordna beredskapsplan	Rullering	x	x	x	x
Strategisk næringsplan	Rullering			x	
Bustadsosial Handlingsplan	Ny plan	x			
Rehab.- og vedlikeh. -Komm. bygg	Ny plan	x			
Kultur-, og idrettsanleggsplan	Rullering		x		
Rusmiddel politisk plan inkl. HD	Ny plan	x			
Helse-, og omsorgsplan	Ny/rull	x			
Kommunal plan – overgang barnehage - skule	Rullering				x
Plan mot utestenging og mobbing i skule og barnehage	Rullering		x		x

I samband med handsaming av arealdelen må kommunen ta stilling til si eiga rolle som utbyggjar. Er det kommunen sjølv som skal ta risiko og vere hovudansvarleg for utvikling i alle dei 3 sentra Ulsåk, Trøym eller Tuv ?

Jfr. prinsippvedtak i kommunestyret er det til døme avsette område i kommuneplan, slik som nye bustadfelt BU6 (Trøym sør), BU7 (Fekene/Hølto) og BU8 (Hustadhagen) , som føresett at det er kommunen sjølv som skal vere utbyggjar. Begge desse felta har store infrastrukturinvesteringar knytt til spesielt vatn og avlaup, men også til dels veg.

«Hovudplan for vatn- og avlaup» vert og ein viktig premis i høve behov for framtidig infrastrukturinvesteringar. Kor vidt ein må investere i ny hovuddrikkevasskjelde på Tuv er i denne samanheng eit sentralt spørsmål – om ein slepp vil ein kunne spare betydelege investeringar.

Som næringsutviklingstiltak oppretthaldast planarbeid ved at det øyremerkast stilling til arbeid med kommuneplanen sin arealdel – dette er innarbeida i gjeldande budsjett.

Oppsummering - hovudmål for overordna planleggingsarbeidet i 2017 vert som følgjer;

- Vedtak av planstrategi legg føringar for totalt overordna planarbeid. Kommunen må ta stilling til korleis ein skal følgje opp overordna utbyggingspolitikk gjennom arbeid med arealdelen.
- Ferdigstille områdeplan for Trøym vest der mål er å regulere næringsareal, sikre framtidretta løysingar for trafikkavvikling, lokalisering av basestasjon for framtidig gondol, og areal for idrett. Framdrifta for dette arbeidet er avhengig av innspel frå næringsnettverket «Vegen vidare».
- Ferdigstille områdeplan for Trøym aust i samsvar med vedteke planprogram, og skulestruktur

- Rullering av energi- og klimaplanen skal fastsette nye klimamål basert på reelle tall og realistisk gjennomføring. Kommunen skal etablere eigen «Klimaleiing» med rådmann, ordførar og fagansvarlege som ledd i å følgje opp vedtekte handlingsplanar
- Etter ferdigstilling av områdeplan for Trøym vest vert reguleringsplanarbeid for Tuv med omegn starta opp, med spesielt fokus på bustadlokalisering i randsona av klausulert drikkevasskjelda og BU9.

• Tilstreккеleg og sikker vassforsyning med god kvalitet er ei av våre viktigaste kommunale oppgåver. Langsiktig strategisk planarbeid er nødvendig for at kommunen skal kunne drive forsvarleg vassforsyning, men også avlaupshandtering. Vidareføre arbeid med utarbeiding av Hovudplan for vatn- og avlaup står difor sentralt.

Gjennomføring av tiltak nemnd over, vil underbygge overordna mål forankra i kommuneplanen sin samfunnsdel innan utbyggingsstrategi, butilbod, næringsliv, miljø, samferdsel og kommunikasjon.

7.2 Mål for trafikktryggleik

Trafikktryggleiksplanen er eit styringsverktøy for prioritering og tiltak for planperioden 2016- 2020. Årleg vert handlingsdelen gjennomgått. Kommunen ønskjer å vere proaktiv med trafikktryggleiksarbeidet og har starta opp og vil i løpet av 2016 vedta ny plan. Planen skal synleggjere kommunen sine behov i høve gang- og sykkelveg langs RV 52 jfr. tidlegare uttaler til Buskerud Fylkeskommune og Statens Vegvesen. Som del av planarbeidet har ein samla saman ein total rutineoversikt der ein tek sikte på å verte sertifisert som «Trafikksikker kommune», av Trygg Trafikk. Ein ser framleis behov for å vere meir aktiv ovafor overordna mynde kva gjeld oppfølging av «Handlingsplan for Riks- og Fylkesveg», jfr. dei uttaler kommunen alt har gjeve.

7.3 Mål for befolkning og folkehelse

Det er mange forhold som verkar inn på helsa vår som korleis vi bur, livsstil, trivsel, tilhøyret, om ungane trivst i barnehage og skule, om vi har meningsfylt arbeid med gode kollegaer, meningsfylt fritid, gode natur og kulturopplevingar, gode offentlege og private tenester og ikkje minst ei god fysisk og psykisk helse. Alle har ut frå sine moglegheiter og føresetnader ansvar for eigne val og å hjelpe andre til gode liv.

Samstundes veit ein at utviklinga i samfunnet fører med seg ei endring av sjukdomsbilete,- eit forhold også Hemsedal er ein del av. Sosiale helseskilnader er eit produkt forskjellar i ressursar, levekår, oppvekstmiljø, arbeidsliv og fritid. Psykisk uhelse er rekna å vere ein av dei store helseutfordringane.

Det er viktig at det blir jobba førebyggjande med trivsel og helsefremjande tiltak, tiltak for å betre levekår for alle grupper, samt gje gode lærings- og meistringstilbod for personar som har helseutfordringar. Det er viktig at det blir jobba med barns levekår og omgjevnader i oppveksten, då dette har innverknad seinare i livet.

Sentrale føringar

1. Plan og bygningslov (pbl) er kommunen viktigaste verktøy for ei samla og heilskapleg samfunnsplanlegging og ei sentral lov i folkehelsearbeidet.
2. Lov om folkehelse
3. St. meld, 19(2014-2015) Folkehelsemeldingen- Mestring og muligheter der det blir peika på 4

innsatsområde:

- Psykisk helse i folkehelsearbeidet
- Aktive eldre
- Helsevenlege val
- Barn og unge

God folkehelse blir mellom anna skapt gjennom god samfunnsutvikling. Samstundes er folkehelse ein viktig faktor for god utvikling. Hemsedal kommune har utarbeidd ein planstrategi der **folkehelse** har eit overordna perspektiv. For å koordinere tverrfagleg og tverretatleg samarbeid innan folkehelse har kommunen etablert ei ressursgruppe innan folkehelse, og for å koordinere dette arbeidet er det peika ut ein person som er kommunen sin folkehelsekoordinator.

I dette perspektivet har rådmannen sett som mål at det i all overordna planlegging skal gjerast ei vurdering av kva for tiltak som kan fremje ei positiv utvikling for folkehelsa generelt, og som kan jamne ut eventuelle sosiale helseforskjellar i bygda. Tiltaka skal vere tufta på kunnskap og systematisk arbeid. Dette føreset både tverretatleg, og regionalt samarbeid. Et effektivt folkehelsearbeid handlar om bevisstgjerjing på alle nivå, og ikkje minst systematisk informasjon og kunnskapsutveksling mellom alle partar.

Ut i frå folkehelseprofilen har Hemsedal få eintydige folkehelseutfordringar. Hemsedal har lågare tal på personar med uføretrygd. Det er mindre bruk av medikament, og det er færre som har livsstilsjukdomar. Det er fleire med låg inntekt og Hemsedal har fleire med personskeidar som blir behandla i sjukehus. Elevundersøking og ungdataundersøking (2014) som er gjennomført, viser at det er risikofaktorar knytt til oppvekst som det er viktig kommunen er merksam på. Einsemd og psykisk stress ser ut til å ha blitt eit generasjonskjenneteikn.

Det er utarbeidd eit **oversiktsdokument** over kommunens folkehelseutfordringar. Eit av måla er å identifisere faktorar i Hemsedal som påverkar risikoen for «hyppighet» i befolkninga (negativ/ positiv helseeffekt), og nytte denne kunnskapen i langsiktig førebyggjande arbeid. Det er utarbeidd ein felles **handlingsplan for folkehelsearbeid i Hallingdal 2016-2019** med følgjande overordna prinsipp:

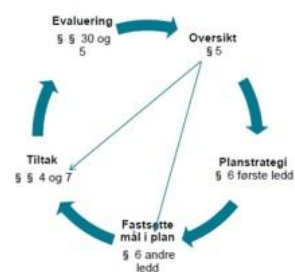
- Tverrfagleg forankring
- Befolkningsretta
- Helsefremjande

Det er 6 innsatspunkt i handlingsplanen:

- Kommunalt planarbeid og saksbehandling
- Barn og ungdom
- Frivilligheit
- Friluftsliv
- Eldre
- Stadsutvikling

Hemsedal gjer i dag mykje bra for å fremje aktivitet, trivsel og livskvalitet for innbyggjarane. Hemsedal har mange lag og organisasjonar som skapar gode arenaer for fysiske og sosiale aktivitetar. Det er bygd eller er under utbygging fleire anlegg som er med å fremje fysisk aktivitet som rullerløype, trimløype, skøytebane på idrettsplassen og skianlegget på Gravset.

Det systematiske folkehelsearbeidet

Gjennom **Hallinghelse , folkehelsegruppa og frisklivsgruppa** blir det jobba med prosjekt /tema som er viktig innanfor folkehelsearbeid og førebyggjande arbeid.

- kompetansehevande tiltak for tilsette
- Utvikling og samarbeid av lærings- og meistringstilbod for innbyggjarane
- Styrking av brukarmedverknad
- Meir fysisk aktivitet inn i skulen og aktivitesløftet i SFO
- Frivillighetsplan
- Friluftsliv i Hallingdal
- Ressursteam for eldre
- Regionalt prosjekt med ungdomslos
- Ressursteam for autisme
- Hallingovasjon
- Tobakkslutt og Bra mat
- Frisklivsløpet

Arbeidsmål for 4 års perioden:

- Jobbe systematisk ulike statistikkmateriale for å få eit godt grunnlag for å jobbe målretta med folkehelseutfordringar
- I planlegging og utviklingsarbeid skal det vere fokus på helse, trivsel og universell utforming samt legge til rette for naturleg aktivitet og rørsle
- Kommunen skal ha ei auka fokus på barn og unge med tanke på oppvekst, læringsmiljø, førebygging, tidleg innsats, koordinering og organisering
- Gje god informasjon og rettleiing, avklare forventningar og lytte til barn, unge og føresette ved overgangar melom barnehage og skule, og mellom grunnskule og vidaregåande skule
- Støtte ungdom og unge vaksne til å fullføre skule/utdanning og å få seg ein jobb med mellom anna å få i etablert fleire læreplassar og tilrettelagt arbeid
- Målretta arbeid for god og likeverdig helse i heile befolkninga

- Endre kommunen sin ressursbruk til meir helsefremmjande og førebyggjande innsats
- Gjennomføre tiltak som skapar openheit og kunnskap om psykiske lidingar.
- Stimulere til utvikling av sosiale nettverk for sjølvhjelp og meistring i krevjande livssituasjonar
- Kommunen skal gje tenestetilbod som brukaren i størst mogleg grad kjenner til, som skapar tryggleik, og der brukaren er aktivt medverkande
- Livsstilssjukdommar skal førebyggjast gjennom fokus på kosthald, rus, tobakk, psykisk helse, kultur og fysisk aktivitet, samt gode lærings og meistringstilbod
- Systematisk jobbing med førebyggjande tiltak for skade og falleløysing

- Støtte og legge til rette for formelle og uformelle kulturelle og sosiale møtearenaer
- Motivere og legge til rette for friluftsliv, fysisk og sosial aktivitet i livlaupsperspektiv med fokus på inkludering og integrering av utsette grupper og målretta med tiltak for dei mest utsette gruppene
- Tilrettelegging og utvikling av ski-, tur og sykkelløyper er ein ønskja strategi for å fremje fysisk aktivitet
- Gode trafikktryggleikstiltak som trygg transport til og frå aktivitetar
- Som eit ledd i å uttjevne sosiale forskjellar- utvikle system med utstyrs lån ved aktivitetar
- Skape arena for borgarmedverknad

Mål for år 2017

- Vidareutvikle samarbeid med frivillige lag og organisasjonar om fysisk aktivitet, sosiale møteplassar og styrke sosiale nettverk med konkrete tiltak
- Sjå på løysningar i samarbeid med idrettslag om aktivitetsløftet i SFO
- Fokus på sunne matvanar der kommunen er involvert
- Sikre deltaking for aktive eldre – bruke eldre som ressurs.
- Gjennomføre ny ungdomsundersøking
- Sertifisering som «trafikksikker kommune
- Vidareutvikle tverrsektorielt folkehelsearbeid- og møteplassar
- Vidareutvikle dagsenter og dagaktivitetstilbod
- Førebyggjande rus, antidoping og kriminalførebyggjande tiltak
- Revidering av rusmiddelpolitisk handlingplan

7.4 Barn og unge

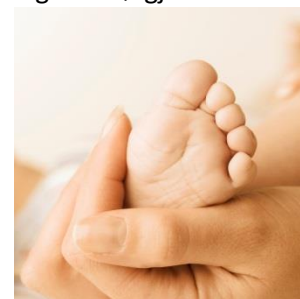
Barn og unge sin oppvekst er først og fremst familien sitt ansvar, men nærmiljøet, kommunen, frivillige lag og organisasjonar har eit viktig medansvar.

Det kommunale ansvaret for å gje barn og unge ein god oppvekst er fordelt på dei fleste etatar og einingar. Barnehage, skule/SFO, helsestasjon, helsetenesta og kultur- og fritidstilbod er tenester som retter seg mot alle barn og unge. Det å skape trygge leike- og friluft- arenaer som skapar mangfald i aktivitetar og som kan samle barn, unge og vaksne i gode sosiale miljø, er viktig i all arealplanlegging.

Alle barn og unge skal oppleve ein god oppvekst, ha høve til meningsfylte aktivitetar og likeverdige moglegheiter til å oppleve meistring. Alle barn og unge skal ha utbytte av skulegangen både sosialt og fagleg. Store delar av den vakne tida er barn og unge i barnehage, skule eller SFO. Skulen og barnehagen sitt oppdrag er klart definert jf. Opplæringslova, Lov om barnehager, Rammeplan for barnehagen og i Forskrift om miljøretta helsevern i barnehage og skule. Det er skule og barnehage sitt ansvar i samarbeid med foreldra og andre samarbeidspartar, å arbeide aktivt og systematisk for å fremje eit godt psykososialt miljø der barn og unge kjenner tilhøyr på desse arenaene. Meistring på det sosiale området på desse arenaene er viktig for både notid og framtid. Det same gjeld på fritidsarenaer. Den sosiale læringa skal ikkje overlatast til barn og unge sjølve. Det har dei ikkje føresetnadar for.

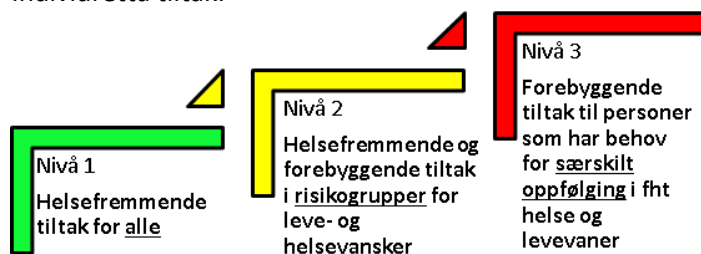
Samspelet som oppstår mellom barnet i relasjon med sine omsorgspersoner dannar grunnlag for barnet si utvikling både kognitivt, emosjonelt og åtferdsmessig. Alle oppdragarar har ei forplikting til å følgje med på kva som føregår og dei skal korrigere miljøet når dette utviklar seg i uheldige og avvikande retning. Til dømes ved at nokon vert mobba og støytt ut av fellesskapet, eller ved at det i barne- eller ungdomsmiljøet blir attraktivt å vise negativ åtferd. Sosial isolasjon og einsemd er vanskeleg å observere og fange opp. Sjølv på arenaer som t.d. Fritidsklubben som skal gi eit prestasjonsfritt tilbod, kan nokon kjenne at det vert vanskeleg. Mange barn og unge vil gjera ganske mykje for å skjule at dei er einsame. Det er derfor særleg viktig at alle vaksne i miljøet er merksame på korleis barn og unge har det i forhold til sine jamaldringar og det bør brukast fleire tilnærmingar for å kartleggje kva som skjer.

Ungdata og andre undersøkingar viser at det er barn og unge som på ulike område har utfordringar og opplever at oppveksten ikkje er god. Kvant ein skild barn som opplever dette, er eit barn for mykje.

Psykiske plager og lidingar er eit stort helseproblem hjå barn og unge i Noreg i dag. Det blir rekna med at det til einkvar tid er 15-20 prosent av barn og unge mellom 3 og 18 år har nedsett funksjon på grunn av psykiske plager som angst, depresjon og åtferdsproblem.

Oppvekst og helse og omsorg er sentrale arenaer det det kan jobbast med universell, grupperetta og individretta tiltak.

I 2016 har Koordineringsgruppa for barn og unge jobba med å kartlegge både kompetanse og kva for tiltak/ oppgåver kvar eining har for dei ulike aldersgruppene. Kartlegginga vil føre til at vi i større grad i fellesskap kan finne enno betre måtar å koordinere og samhandle i arbeid med barn og unge og deira omsorgspersonar.

Det ligg føre ein evalueringsrapport og ein forvaltningsrevisjonsrapport av Hallingdal barnevernsteneste. Det blir vist til at ved å styrke den einskilde kommunen sin førebyggjande innsats og lågterskeltilbod vil dette kunne førebyggje kostnadskevjangende barnevernstiltak.

Alle tenesteområda har fokus på førebygging og tidleg innsats. Det blir jobba med tverrsektoriell samhandling og det er fokus på å ha tilsette med nødvendig kompetanse slik at kommunen kan gje gode tenester. Det er eit mål å styrke det tverrfaglege arbeidet innan førebygging og tidleg innsats for barn og unge og deira omsorgspersonar .

Det er sett i gang samhandlingsmøter mellom PPT, vidaregåande skule, grunnskule og skuleeigar for å sjå på korleis ein best mogleg tek vare på elevar i overgangen mellom grunnskule og vidaregåande skule. I regi av prosjekt Hallingdal lokalmedisinske tenester og vidaregåande skular er det sett i gang eit prosjekt- Ungdomslos, der miljøarbeidarar er tilstades ved dei vidaregåande skulane. Hallingdal har også fått prosjektmidlar til ungdomslos i overgang ungdomskule/vidaregåande skule. Vi ser og at det er ein føremon at skulehelseteneste, psykisk helseteneste, fritidsleiar og miljøarbeidarar/sosiallærar er tilstades i skuletida og fritid.

Kommunen har ansvar for å yte gode tenester til barn og unge med samansette behov. Det er derfor viktig å jobbe tverrsektorielt med barna og familiene deira på ein god måte, og sørgje for at vi har tilstrekkeleg kompetanse til å gje den hjelpa kommunen har ansvar for å gje i samsvar med lovverk og retningslinjer. Det er eit mål at det raskt blir sett i verk tiltak når det blir avdekt eit behov for koordinerte tenester.

Gjennom rom og funksjonsanalyse ved utbygging av sentralskule og omsorgsbustader må det vurderast å finne ei formålstenleg lokalisering og samordning av helse og omsorgstenestene for å sikre lett tilgjenge og ei heilskapleg tenestekjede for barn og unge. Ei samlokalisering med oppvekst vil også kunne bidra til større tverrfagleg innsats og betre ressursutnytting.

I 2016 har helse og omsorg søkt og fått statlege prosjektmidlar. Midlane blir nytta til:

- lågterskel gruppeaktivitet rett etter skuletid for elevar i 5 og 6 trinn.
- tilbod om individuelt miljøarbeid.
- 50 % prosjektstilling som familekonsulent ved helsestasjon som skal gje heilskapleg tilbod til ungdom og deira omsorgspersonar i tett samarbeid med dei andre tenestene i kommunen.

- psykolog i prosjektstilling ved psykisk helse .
- interkommunale prosjektstillingar med ungdomslos i vidaregåande skule.

Det er viktig at dei tiltak som er sett i verk blir implementert og vidareført på lang sikt:

- Barn i rusfamiliar, «Kjærlighet og grenser»
- Familiesamspel
- Foreldrerettleing, ICDP og godt samliv
- Familiekonsulent
- Miljøterapi på gruppenivå- lågterskeltilbod rett etter skuletid
- Ungdomslos på vidaregåande skule
- FUA og Lek
- Relasjonskulen, og «Felles Løft» Steg 3 - for språk og sosial kompetanse
- Være saman- barnehage
- KUPP - Kompetanseutvikling i pedagogiske prosessar

Felles arbeidsmål for alle etatar

- God psykisk helse blant barn og unge og deira familie- nærpersoner.
- Styrke samspill, foreldrerolle, foreldresamarbeid og foreldreengasjement.
- Arbeide for at barn og unge uansett etnisitet opplever ein god eigenverdi, eit tolerant og inkluderande oppvekstmiljø med trygge rammer.
- Arbeide etter prinsipp om tidleg innsats på alle alderstrinn med fokus på meistring
- Betre tverrfagleg og tverrsektoriell innsats i arbeidet med barn og unge.
- Barn, unge og foreldre opplever gode og trygge oppvekstarenaer med meningsfylte aktivitetar
- Redusere fysisk inaktivitet blant barn og unge
- Redusere omfang av barn og unge med vektproblematikk.
- Redusert bruk av tobakk, rusmidlar og vekstpreparat blant barn og unge.
- Aktivitetsløftet- ISF

Arbeidsmål 2017

- Ny Ungdataundersøking
- Tverrsektoriell ressursgruppe vurderer tiltak på bakgrunn av gjennomførte undersøkingar
- Ekstra ressursinnsats på førebygging og tidleg innsats hjå barn 0-4 år og deira omsorgspersonar
- Tiltak for å styrke familien med ICDP og kjærlighet og grenser blir gjennomført på fleire årstrinn
- Implementere nye kosthaldsråd
- Vurdere nye modellar, nye måtar å organisere tverrfagleg arbeid , forsøk med familieteam
- Følgje opp barn og unge som ikkje har tilhøyr i kultur- og fritidsmiljø

7.5 Bustadpolitikk/ bustadsosial handlingsplan

I Hemsedal vil me at alle som bur, eller ynskjer å bu skal finne attraktive, varierte og tenlege butilbod.

Arealplanlegginga er eit viktig verktøy for å fremje samfunnsomsyn som inkludering, folkehelse og gode oppvekst og levekår. Gode tilpassa bustader med livsløpstandard og utvikling av velferdsteknologi vil

kunne redusere og utsetje behov for omsorgsbustader og førebyggje behov for institusjonsplassar.

Politiske føringar - Samfunnsdelen :

- Ha eigna areal til både bustadtomter og meir konsentrert utbygging, frå tomannsbustader
- til leilegheitsbygg i dei tre bygdesentra, Tuv, Trøim og Ulsåk.
- Ha gjennomgangsbustader for ungdom.
- Leggje til rette for eldre-bo med nær avstand til sentrumsfunksjonane.
- Leggje til rette areal for tenlege husvære for sesongarbeidarar.
- Gjennom framtidige reguleringsplanar for tettstadene, leggje til rette for mindre husvære
- og konsentrert utbygging.

Vedtak i kommunestyret

- Vedtak 33/15 - Oppmoding om busetting av fleire flyktingar i 2014 og 2015, « Skal ledige kommunale bustader vert prioritert til flyktingar fram til 01.05.2016 og at Hemsedal kommune vurderer å planlegge bygging av nye bustader for flyktingar»
- 18/15 - Status kommunale utleigebustadar pkt 1, « Bustadsosial handlingsplan må reviderast. Ny plan må mellom anna vise til framtidige arealbehov, tal på einingar, storleik, og plassering.
- Vedtak 154/11 -Temaplan for området rundt Bygdaheimen, kommunehus og helsesenteret som eit område for bu- og behandlingssenter, « Arealet mellom skulen og Bygdaheimen, som er regulert til framtidig kyrkjegard, vert reservert for utbygging av skule og pleie & omsorg.»

Strategiske planer og andre føringar

- Helse og omsorgstjenesteloven
- Lov om sosiale tjenester i arbeids – og velferdsforvaltningen
- Lov om folkehelse
- Plan og bygningslov
- Bolig for velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014 – 2020)
- *NOU 2011:15 Rom for alle*

Ein bustadspolitisk plan er eit strategisk temaplan etter plan og bygningslova §11-1 for å planlegge og synleggjere kommunens mål, tiltak og prioriteringar innanfor bustadområdet. Den må både omfatte det bustadsosiale behovet og det meir generelle behovet for bustader som kommunen skal ha eit ansvar for. Bustadpolitikken kan omfatte alt frå nybygging, utbetring av kommunal bustader eller hjelp skaffe bustader på det private leigemarknaden.

Bustadsosialt arbeid omfattar alt frå kommunen sin innsats for å skaffe og tildele bustader til tenester og enkelttiltak som kan betre den enkeltes føresetnad for å mestre sin bu- og livssituasjon. Bustader, tenesteyting og stønadsordningar må derfor sjåast på i ein heilskapleg samanheng. Bustadsosialt arbeid er ein viktig levkårsfaktor. Det er viktig å sjå samanheng både i planstrategi og folkehelsearbeidet.

Hjelp og bistand til å mestre bu- og livssituasjonen kan vere rettleiing, opplæring og bistand til å utføre praktiske gjøremål i bustaden overhalde sine økonomiske forplikningar samt plikter knytt opp mot buforholdet og til naboar. Mange treng også bistand til å nyttiggjere seg andre tiltak og tenester for å ta vare på eigen helse, førebygge isolasjon og bidreg til ein

meningsfull tilvære i fellesskap med andre.

For dei fleste vanskeligstilte er økonomi og finansieringsproblem den største hindringa for å skaffe seg ein bustad. I Hemsedal er det relativt høge prisar på kjøp og leige av bustader. For andre kan det vere vanskelig å skaffe seg ein bustad som er tilpassa deira behov, eller dei trenger bistand for å kunne ivareta butilhøve. Andre trenger meir samansett og langvarig hjelp til å meistre buforholda og livssituasjonen elles, for eksempel oversikt over egen økonomi, sikre betaling av faste utgifter, gode rutinar på reinhald, hygiene, daglege gjeremål i husværet, innkjøp, kosthald, ernæring, rusmestring, fysisk og psykisk helsehjelp.

Andre igjen kan oppleve å bli utestengt frå bustadmarknaden, eller de kan oppleve å være ein uønskt nabo eller leigetakar. For kommunen vil det vere økonomiske utfordringar å skaffe eit nødvendig tal på egna bustader både til vanskelegstilte, men og omsorgsbustader. Det er viktig at ein har ein god utnytting av kommunale bustader, det blir vurdert samarbeid med private utbyggjarar, samt at det i arbeid med reguleringsplanar blir tatt omsyn til behov for tilrettelagte bustader. Husbanken har ulike økonomiske verkemiddel for finansiering og tilrettelegging av omsorgsbustader, flyktningar og bustader til vanskeligstilte.

Dei siste åra har det vore venteliste på omsorgsbustad. Frå 2020 blir det fleire eldre, og på landsbasis er talet på personar med demens aukande. Det er også behov for kapasitetsauke for andre grupper som treng omsorgsbustader samt å betre personalrom på Bråtenjordet. Det er planlagt ei trinnvis auke i bygging av omsorgsbustader, jf Asplan Viak – «ein moglegheitsstudie av areala omkring Hemsedal Barne og Ungdomskule og Bygdaheimen»

Det har dei siste åra og vore krevjande å skaffa egna bustader til busetting av flyktningar, og andre som av ulike årsakar treng bustad. Fram til no er flyktningane busett både i kommunale bustader og det private utleigemarknaden. Det er eit mål at dei busette flyktningane så snart som råd har høve til å leige eller kjøpe seg ein eigen bustad. Det blir jobba med å få etablert nye bustader etter Hamarøymodellen

Arbeidsmål:

- I planarbeid og planstrategi skal det leggjast vekt på at bustadutvikling følgjer befolkninga sitt behov for egna bustad, bidra til gode bumiljø og underbyggje eit folkehelseperspektiv.
- I løpet planperioden utarbeide ein bustadsosial handlingsplan med utgangspunkt i tidlegare bustadsosiale planar og temaplan for området rundt Bygdaheimen, kommunehus og helsesenteret som eit område for bu- og behandlingssenter.
- Vidareføre planlegging/ søknad finansiering av bustader for flyktningar/ vanskelegstilte etter Hamarøymodellen.
- Kompetanse og kunnskap til finansieringsordningar som kan vidareformidlast til målgruppene.
- Revidere kommunens retningslinjer for startlån og tilskott
- Ha fleksible tenester med personell med kompetanse i målretta miljøarbeid, bustadsosialt arbeid og kvardagsmestring.
- Styrke kommunen si satsing på velferdsteknologi for å auke sjølvstende/valfridom for den enkelte.

7.6 Kultur

KULTUR		0618 Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostragr 2	Landet u
		2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	2015
Prioritering									
Netto driftsutg. kultursektoren i % av kommunen sin totale netto driftsutg., konsern	Prosent	4	4,7	3,4	4,2	3,9	5,7	3,4	3,8
Netto driftsutg. for kultursektoren per innbygger i kroner, konsern	Kroner	2 481	3 020	2 168	2 451	2 324	3 689	2 064	1 991
Brutto investeringsutg. til kultursektoren per innbygger, konsern	Kroner	169,1	128	14,9	175,3	2,4	29,7	337,6	864,7
Fordeling av netto driftsutg. innanfor kultursektoren									
Netto driftsutg. F 231 (aktivitetstilbud barn og unge), konsern	Prosent	14,5	7,7	9,7	9,2	8,2	2,6	6,4	7,8
Netto driftsutgifter F370 (folkebibliotek), konsern	Prosent	24,9	20,5	26,8	13,4	16,5	15,6	16,6	13,7
Netto driftsutgifter F 373 (kino), konsern	Prosent	0,8	0,7	0,9	7,8	-	4,9	0,8	0,4
Netto driftsutgifter F 375 (museer), konsern	Prosent	1,9	1,5	2,1	11,6	1,5	5,2	3,1	3,3
Netto driftsutgifter F 377 (kunstformidling), konsern	Prosent	1,6	2,7	2,6	0,3	3,8	3,1	0,8	5,5
Netto driftsutgifter F 380 (idrett), konsern	Prosent	1	21,5	1,9	-	5,6	13,1	8,8	9,5
Netto driftsutgifter F 381 (kommunale idrettsbygg og idrettsanlegg), konsern	Prosent	22,6	18,3	21,7	20,1	21,7	4	15,9	22
Netto driftsutgifter F 383 (kultur- og musikkoler), konsern	Prosent	22,2	18,9	25,7	21,1	20,5	15,2	21	14,4
Netto driftsutgifter F 385 (andre kulturaktiviteter), konsern	Prosent	8	7,1	7	5,5	20,8	10,8	14,9	12,1
Netto driftsutgifter F 386 (kommunale kulturbygg), konsern	Prosent	2,4	1,1	1,7	10,9	1,4	25,7	11,5	11,3
Netto driftsutgifter kommunale idrettsbygg og idrettsanlegg (f 381) i forhold til kommunens totale driftsutgifter (i prosent), konsern	Prosent	0,9	0,9	0,7	0,8	0,8	0,2	0,5	0,8
Netto driftsutgifter til kommunale idrettsbygg per innbygger, konsern	Kroner	561	552	471	494	505	146	329	439

Overføringar til kultur var på 2168 kr per innbyggjar sist år.

I dette gjennomsnittet ligg: aktivitet barn og unge, bibliotek, kino, museum, musikk, teater/film, tilskot til andre sine idrettsanlegg, idrettsaktivitet, kulturskule, ålmenn kultur, tilskot til lag og organisasjonar, bygdearkiv og kulturhus.

Hemsedal folkebibliotek pkt. 9.6, Hemsedal kulturskule pkt. 9.7, og Ungdomsklubben pkt. 9.8 vert omhandla særskilt.

Lag og organisasjonar er den viktigaste kulturutøveren i Hemsedal. Hemsedal kommune er derfor avhengige av eit godt samarbeid med desse. Utfordringa er å skape gode sosiale, kulturelle møtearenaer og høve til fysisk aktivitet for dei som treng spesiell tilrettelegging eller som ikkje ynskjer /kan delta i det organiserte tilbodet.

- Kommunen syter for at kommunale kulturbygg/-anlegg er i god stand til bruk for lag og organisasjonar.

- Kommunen må ha ei god tilskotsordning for drift av lag og organisasjonar. Størstedelen av tilskotet vert fordelt til barne og ungdomsarbeid i tråd med retningslinene. Det vert også gjeve tilskot til prosjekt, arrangement og ålmenn kultur.

- Kommunen yter hjelp og informasjon ved finansiering av anlegg med spelemidlar.

- Kommune deler ut kulturpris/stipend til lag/organisasjonar eller enkeltpersonar som har utmerka seg spesielt i kulturarbeidet.

Den kulturelle spaserstokk; er ei gruppe samansett av representantar frå Hemsedal pensjonistlag, Hemsedal eldreråd, Historielaget, Frivilligsentralen, Helse og omsorg samt Kultur og oppvekst. Det vert i løpet av året arrangert haustfest og konsertar på Bygdaheimen og i biblioteket. I tillegg er det song og musikk kvar veke for bebuarane på Bygdaheimen. Målet er å sørgje for profesjonell kunst og kulturformidling av høg kvalitet til eldre. Hemsedal kommune held fram med å søkje om midlar til «Den kulturelle spaserstokk». (Tilskot til DKSS er noko redusert)

Kultursalen – Det er gjennomført oppgradering, men ikkje avsett driftsmidlar til bruk.

Kyrkja og øvrige trussamfunn/livssynsorganisasjonar er viktige kulturbærarar i Hemsedal. Alle trus- og livssynssamfunn får same tilskot per medlem. Det vert utbetalt til 23 forskjellige organisasjonar.

Orgelet i Hemsedal Kyrkje er eit unikt August Nielsen orgel. Det er svært få att av desse i Noreg. Riksantikvaren er oppteken av at desse klenodia blir teke godt vare på. Fagkonsulentar har kome fram til at orgelet snarast må få utført vask, rens, stemming og naudsynt vedlikehald på mekanikken.

Hemsedal Kyrkjeleg Fellesråd arbeider med ei langsiktig større finansieringsplan for oppgradering/fornyng med sikte på flytta spelepulten (forlenga abstraktane), flytte bakveggen, og sette inn ein 8" fot trompetstemme som orgelet opprinneleg har hatt.

Den gamle steinmuren på oversida av kyrkjegarden (mot Bygdaheimen) er i ferd med å rasa ut fleire stader. Dette er ein betydeleg sikkerheitsrisiko om born klatrar på muren og den byrjar å rasa. Det vert arbeida med kva som bor gjerast på kort sikt for å hindre at den rasar ut, men også kva som må gjerast med muren på lang sikt.

Rommet bak orgelet i Hemsedal kyrkje er eit godt eigna rom som kunne verta brukt til mellom anna sundagsskule m.m. under gudstenestene. Kyrkjerommet er svært dårleg isolert, og det forsvinn varme ut klokketårn og gjennom veggjar og vindauge. Rommet er difor altfor kaldt til å kunne brukast om vinteren.

Rådmann har ikkje funne rom for å prioritere dette i økonomiplanen.

Hemsedal Bygdearkiv – Hemsedal Historielag driftar på vegne av Hemsedal kommune Bygdearkivet. Dei tek vare på historia om Hemsedal. Både bilete, film og nedskrive materiale. På nettsida Digitalmuseum.no er det lagt ut ca. 2000 bilete frå Hemsedal.

Hemsedal Bygdebok – Kommunestyret gjorde vedtak om vidareføring av Bygdeboka i sak 140/11. Ei Bygdeboknemnd vart oppnemnt og utarbeidde forslag til gjennomføring, to bøker i tillegg ei registerbok. Det vil utan tvil vera av stor interesse for innbyggjarane i Hemsedal og deira etterkommarar, at Flataboka vert vidareført.

Stadnamngruppa – bidreg med nye namn til alle vegar i samband med adresseringsprosjektet. Alle vegar i bustad og hytteområder skal ha vegnamn og skilting. Stadnamngruppa samarbeider med stadnamnkonsulenten og kartverket. Historielaget starta i 2015 med ei revidering av kartverket sin database over namn i Hemsedal og kvalitetssikre desse. (skrivemåte og plassering på kartet.)

Hallingdal Museum - Samarbeidspartnar som tek spesielt vare på Hemsedal bygdatur. Det er laga eigen skjøtelsplan for Hemsedal Bygdamuseum. Hallingdal museum er ein del av Buskerud musea der målet er å få fleire statlege kroner til å oppretthalde og utvikle museumsdrifta.

Buskerud Teater – Tidlegare Hallingdal teaterverkstad som yter hjelp til teaterarbeid i skule og i frivillige lag og organisasjonar.

7.7 Beredskapsarbeid

Kommunen har eit generelt og grunnleggjande ansvar for å ta vare på befolkninga si sikkerhet og sin tryggleik innafor sine geografiske områder. Kommunen er pålagt ei generell beredskapsplikt, som gjer at kommunen må førebu seg på uønskja hendingar på fleire område. Kommunen skal vurdere og planlegge samfunnssikkerheit og beredskap i eit fullstendig perspektiv. Grunnlaget for beredskapsarbeidet i kommunen skal vere ein overordna risiko- og sårbarheitsanalyse (ROS), der kommunen kartlegg dei uønska hendingane som kan inntreffe, vurderer sjansen for at slike hendingar skjer og korleis slike hendingar vil kunne ramme lokalsamfunnet. Med utgangspunkt i analysen, skal kommunen utarbeide ein overordna

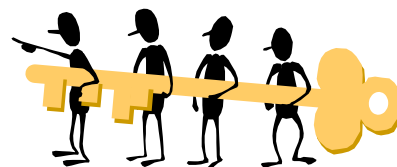
beredskapsplan. Det er også ein føresetnad at analysen vert lagt til grunn for og vert integrert i kommunale planprosessar.

Det er etablert eit godt samarbeid med hallingdalskommunane og andre instansar om beredskapsarbeid.

Mål for kommunen sitt beredskapsarbeid 2017:

- Årleg oppdatering og revidering av overordna beredskapsplan
- Gjennomføre minst ei øving – teknisk etat, februar
- Fylkesmannen vil gjennomføre ei øving i Hemsedal i veke 10
- Jobbe for eit godt samarbeid med dei andre kommunane i Hallingdal og andre eksterne aktørar.
- Setje fokus på sektorovergripande samarbeid og planlegging i kommunen og gjere beredskapsarbeidet til ein del av etatane si planlegging og sine rutinar

8 FOKUSOMRÅDE MEDARBEIDARPERSPEKTIV

Arbeidsgjevarstrategi:

Hemsedal kommune sin arbeidsgjevarstrategi inneheld dei 4 innsatsområda:

- 1) Etikk og samfunnsansvar
- 2) Politikk og administrasjon
- 3) RAUS og helsefremmande arbeidsplass
- 4) Leiing, tilsette og ombodsroller.

Ein god arbeidsgjevarpolitikk er viktig for vårt omdømme. Utvikling av eit positivt omdømme skjer ved at politikarar og tilsette framsnakkar kommunen i politiske fora, på arbeidsplassen, i møte med brukarane, media og i vertskapsrolla overfor turistar.

Det er viktig å forvalte og ta vare på vår eigen arbeidskraft på ein god måte, da kan vi få ein stabil arbeidsstokk og eit høgt nærvær. Dette krev inkluderande og heilskapleg leiarskap som igjen vil skape dyktige medarbeidarar, som vil yte sitt beste i tenesteytinga overfor innbyggjarane. Utvikling av organisasjon og tenester i åra framover vil avhenge av godt tverrfagleg samarbeid, kompetanseheving, rekrutteringspolitikk og eit godt leiarskap.

IA prosjekt:

Hemsedal kommune starta i 2015 opp eit IA prosjekt som skal avsluttast i 2017. Dette er eit forskingsprosjekt leiarutviklingsprogram om transformasjonsleiing som inkluderer leiarane i kommunen og tilsette i målgruppa 50 +. Prosjektet vil også gi gevinst for andre tilsette i kommunen, men også for NAV Arbeidslivssenter og samfunnet sin utvikling. Prosjektet har fått stor merksemd på ulike arenaer i Norge, noko som er god omdømmebygging for Hemsedal kommune.

Samarbeid med tillitsvalde og vernetenesta

Rådmenn vil helde fram med å ha fokus på samarbeid med tillitsvalde og vernetenesta. Arbeidsmiljøutvalet er ein samarbeidsarena der vernetenesta, tillitsvalde og administrasjon er representert. Det er ønskjeleg å vidareutvikle også andre samarbeidsarena, der alle 3 partane kan ha dialog og drøftingar til dømes på feltet arbeidsgjevarstrategi og administrative prosedyrar. For å styrke vernetenesta er det innarbeid ein liten stillingsprosent til hovedverneombod på 5 % frå 2017.

OU prosess:

Kommunen er i stadig endring, og det jobbast med OU – prosessar i organisasjonen jf. kap. 6.1. Slike prosesser er absolutt noko som medarbeidarane kan kjenne på kroppen, og det er viktig med god dialog og informasjon undervegs der tilsette, tillitsvalde og vernetenesta blir inkludert.

Kompetanse:

Når det gjeld kompetanseutvikling blir det jobba godt med kompetanseutvikling ute i verksemdene/etatane. Det er ofte mange sentrale føringar som er med på å styre kompetanseutviklinga gjennom øyremerka midlar og tilskot.

HMS arbeid:

HMS hovudbok blir revidert og oppdatert jamleg, og er eit viktig verktøy for kommunens HMS arbeid. Her er det mykje god informasjon om helse, miljø og sikkerhet og om kommunens rutiner. Den er tilgjengeleg på kommunens intranett. Trening i arbeidstida er eit populært tilbod der tilsette mot å forplikte seg til å trene på fritida, kan inngå avtale om 45 min trening også i arbeidstida. Dette er eit trivselstiltak og førebyggjande HMS tiltak. Kommunen har og vil helde fram med tilbod om felles trening med fysioterapeut for tilsette med rygg og nakkeplager. Dette er eit flott tilbod og førebyggjande arbeid.

Kartlegging av arbeidsmiljø:

Det blir kontinuerleg jobba for å minske ufrivillig deltid. Dette er eit arbeid som tillitsvalde og verneombod også tek del i, til dømes i turnusplanlegging. Der det er mogleg å utvide deltidsstillingar blir stillingar fortrinnsvis lyst ut internt.

Det ble gjennomført ein felles arbeidsmiljøkartlegging på www.bedre.kommune.no i 2014, men det har også vore gjennomført kartleggingar enkeltvis etter dette. Det vil bli gjennomført ein ny felles arbeidsmiljøkartlegging no i 2016.

Det har i samband med IA prosjektet også vore gjennomført både arbeidsmiljøkartlegging og MLQ kartlegging i 2016, for målgruppa i prosjektet. Før forskarane legg fram resultatata skal det gjennomførast tilsvarande kartleggingar også i 2017.

KS har utarbeida ei ny 10-faktor-undersøking som kommunen nå skal begynne å bruke. Den inneheld følgjande punktatar:

Faktor	Navn	Beskrivelse
Faktor 1	Oppgavemotivasjon	Motivasjon for selve oppgavene
Faktor 2	Mestringstro	Tiltro til egen jobbkompetanse
Faktor 3	Selvstendighet	Opplevd tillit og mulighet til å jobbe selvstendig
Faktor 4	Bruk av kompetanse	Bruk av egen kompetanse
Faktor 5	Mestringsorientert ledelse	Ledelse med vekt på å gjøre hver medarbeider best mulig ut fra sine forutsetninger
Faktor 6	Rolleklarhet	Tydelig kommuniserte forventninger
Faktor 7	Relevant kompetanseutvikling	Kompetanseutvikling som er relevant for å utføre oppgaver
Faktor 8	Fleksibilitetsvilje	Villighet til å være fleksibel på jobb
Faktor 9	Mestringsklima	Kultur for å samarbeide og gjøre hverandre gode
Faktor 10	Nytteorientert motivasjon	Ønske om å bidra til nytte og måloppnåelse for andre

8.1 Mål og innsatsområder

Følgjande tema er satsingsområde i medarbeidarperspektivet:

- Godt leiarskap, arena for tverrfagleg samarbeid.
- Rekruttere og behalde arbeidstakarar ut frå kommunen sine behov. Auke grunnbemanninga med faste vikarar, for å avlaste vikarbehovet.
- Nærvær «Det er viktig å bry seg om og ta vare på kvarandre»: Hemsedal kommune er ei IA bedrift og i kommunen sin IA-handlingsplan for åra 2014 – 2019 har vi eit mål om å jobbe aktivt for at fråværet ikkje skal overstige 5,6 %, dvs. ein nærværprosent på 94,4 %.
- Fokus på HMS-arbeid, og utarbeiding av årshjul med informasjon og opplæring.

9 TENESTEOMRÅDE OPPVEKST

Kapitlet omhandlar oppvekst- og kulturområdet. Oppvekst er definert som oppvekstsentra Tuv og Ulsåk, Hemsedal barne- og ungdomsskule (HBU) og Vaksenopplæringa. Kultur omhandlar i denne delen kulturskulen, bibliotektenesta, fritidsklubben og ungdomsrådet. Tenesteområdet omfattar totalt 90 årsverk fordelt på 102 tilsette i fast heimel. Vikarar, tilkallingsvikarar, vaksenopplæringa samt PPT og OT er ikkje medrekna.

I Handlingsprogram for 2017-2020 er det skissert seks overordna målsetjingar for sektoren. Dei skal vise til både lokale og statlege føringar. Tilstandsrapport 2015 for oppvekstsektoren dannar grunnlaget for arbeidsmåla for barnehage og grunnskulen. Kvar av verksemdene bryt overordna mål ned til arbeidsmål. Arbeidsmåla seier kva som skal liggje føre når arbeidet er ferdig.

9.1 Overordna mål for sektoren

- Bygningsmasse som tilfredsstillar krav til godt arbeidsmiljø for barn og tilsette
- Barn og unge skal kunne utvikle seg i trygge psykososiale miljø
- Ha tilsette med fagleg og relasjonell kompetanse til å utføre dei oppgåver som stillingar krev
- Nytte ressursane vi har til rådvelde på best mogleg måte for å ta hand om dei oppgåver vi får frå kommunale- og statlege organ
- God samhandling mellom verksemdar, etatar og lokalpolitikarar med fokus på tidleg innsats for barn og unge
- Vidareutvikle kvalitetssystemet som sikrar at kommunen fylgjer pålegg i lov og forskrift

9.2 Investeringsbehov i sektoren i dei næraste åra

Viser til dokumentet «Plan for vedlikehald og investering - Eigedom»

Gjennom arbeidet med Barnehage- og skulestruktursaka har investeringsbehova vorte synleggjort. Ei framskriving av barnetalet frå 2016 fram til 2040 syner at Hemsedal vil trenge fleire barnehageplassar snarast. Kommunestyrevedtaket om garantert plass til 1-åringar, gjer behovet for ombygging/utbygging endå meir presserande. Vedtaket medførte at barnehagane må ha ein viss overkapasitet på barnehageplassar.

9.3 Barnehagane i Hemsedal

Barnetal i barnehagane - september 2016.

Det er ikkje medrekna barn frå mottaket eller eventuelle innflyttarfamiljar til Hemsedal.

År født:	Total	Tuv	Ulsåk
2016	22 (4 mottaket)	8 (+4)	14
2015	23	10	10
2014	20	7	13
2013	21	11	14
2012	22	10	11
2011	36	14	22
	36 barn går over til skulen frå hausten 2017		

Vi reknar omlag 22 barn født i 2016 og i tillegg omlag 4 barn på mottaket. Tal på barn frå mottaket er for usikre og kjem i tillegg til fastbuande.

Drifta i barnehagene i dag er slik:

Tuv	Kroken	Åne	Røggelia
	utvida	utvida	ordinær
	Store barn	Små barn	Små barn
	24 plassar	24 plassar	18 plassar
Ledig kapasitet	1 plass (4 eller 5 år)	Fullt	Fullt

Ulsåk	Nibbi	Veslehødn	Totten	Geiteberget	Krikken
	kan utvidast	kan utvidast	utvida	ordinær	ordinær
	Store barn	Småbarn	Små barn	Store barn	Store barn
	18/24 plassar	18/24 plassar	24 plassar	18 plassar	18 plassar
Ledig kapasitet	2 plassar	Fullt	Fullt	2 plassar	4 plassar + 3 dagar
		Krev ein vaksen ved utviding			

Krikken og Geiteberget køyrer med ein bemanning på 2 pedagogisk leiarar og tre assistentar.

Konsern - Barnehager - nøkkeltall	Hemsedal		Nes		Gol		Ål		Kostrage 2	Landet u/Oslo
	2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	2015	2015	
Prioritering										
Netto driftsutgifter barnehagesektoren i prosent av kommunens totale netto driftsutgifter, konsern	Prosent	13	13,1	11,5	7,8	10,2	10,2	11,4	14,7	
Netto driftsutgifter til barnehager per innbygger, konsern	Kroner	8 094	8 405	7 288	4 579	6 154	6 585	6 908	7 699	
- herav avskrivninger (i prosent), konsern	Prosent	4,7	4,4	3,7	1,3	1,7	4,7	2,6	2	
Brutto investeringsutgifter til barnehagesektoren per innbygger, konsern	Kroner	-	-	-	78	-	592	784	500	
Netto driftsutgifter per innbygger 1-5 år i kroner, barnehager, konsern	Kroner	123 013	134 027	121 731	116 074	127 489	136 057	127 851	130 606	
Produktivitet										
Korrigerte oppholdstimer per årsverk i kommunale barnehager, konsern	Timer	11 218	11 441	10 729	11 014	10 269	9 754	10 562	11 324	
Korrigerte brutto driftsutgifter i kroner per barn i kommunal barnehage, konsern	Kroner	165 421	172 425	163 351	157 828	170 253	186 936	170 926	178 464	
Korrigerte brutto driftsutgifter til kommunale barnehager per korrigert oppholdstid (kr), konsern	Kroner	54	61	59	56	60	68	59	59	
Kommunale overføringer av driftsmidler til private barnehager per korrigert oppholdstid (kr), konsern	Kroner	38	..	38	43	
Prosentvis fordeling av utgifter på:										
Funksjon 201 - Opphold og stimulering, konsern	Prosent	79,5	81,2	84	89,7	85,5	71,2	85,3	80,6	
Funksjon 211 - Tilrettelagte tiltak, konsern	Prosent	5,8	5,6	5,3	2,9	6,2	12,4	4,8	9,8	
Funksjon 221 - Lokaler, konsern	Prosent	14,7	13,2	10,7	7,4	8,3	16,4	9,9	9,6	
Funksjon 201 "Opphold og stimulering"										
Korrigerte brutto driftsutgifter f201 per korrigert oppholdstid i kommunale barnehager (kr), konsern	Kroner	43	50	50	50	51	48	50	48	
Antall barn korrigert for alder per årsverk til basisvirksomhet i kommunale barnehager	Personer	6,1	6,2	6,1	5,9	5,9	5,8	5,8	6,1	
Funksjon 211 "Tilrettelagte tiltak"										
Brutto driftsutgifter til styrket tilbud til førskolebarn (f211) per barn som får ekstra ressurser, alle barnehager	Kroner	..	60 370	69 500	31 318	56 667	137 529	59 020	66 707	
Korrigerte brutto driftsutgifter til styrket tilbud til førskolebarn (f211) per barn som får ekstra ressurser, kommunale barnehager	Kroner	..	47 704	53 182	25 045	46 512	137 529	58 369	88 556	
Andel barn som får ekstra ressurser til styrket tilbud til førskolebarn, i forhold til alle barn i barnehage. Alle barnehager	Prosent	..	20,1	16,4	18	22,7	16,8	13,6	16,4	
Andel barn som får ekstra ressurser til styrket tilbud til førskolebarn, i forhold til alle barn i barnehage. Kommunale barnehager	Prosent	..	20,1	16,4	18	22,6	16,8	14,1	19,8	
Korrigerte brutto driftsutg. per barn, ekskl. minoritetsspråklige, som får ekstra ressurser (f211) i komm. barnehage, konsern	Kroner	181 857	184 000	195 000	137 750	400 000	584 500	258 566	487 863	
Andel barn, ekskl. minoritetsspråklige, som får ekstra ressurser, i forhold til alle barn i komm. barnehager	Prosent	5,3	5,2	4,5	3,3	2,6	4	3,2	3,6	
Funksjon 221 "Lokaler, skuss"										
Utgifter til kommunale lokaler og skuss per barn i kommunal barnehage (kr), konsern	Kroner	24 398	22 791	17 470	11 697	14 089	30 713	16 896	17 102	
Leke- og oppholdsareal per barn i kommunale barnehager (m2)	Kvadratmeter	6	6,1	6	7	6,8	6,5	6,9	5,8	
Leke- og oppholdsareal per barn i private barnehager (m2)	Kvadratmeter	3,9	5,2	
Leke- og oppholdsareal per barn i barnehage (m2)	Kvadratmeter	6	6,1	6	7	6,8	6,5	6,7	5,7	

Status KOSTRA:

Barnehagane i Hemsedal blir drifta godt når vi ser på netto driftsutgifter per innbyggjar 1-5 år i kroner. Vi må ta omsyn til utbyggingskostnader i form av avskrivning som har medført auka driftskostnader dei siste åra. Dette talet går ned. Dette vert synleggjort under Prosentvis fordeling av utgifter på enkelte tiltak.

Konsern - Barnehager - nøkkeltall	Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostragr 2	Landet u/Oslo
	2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	2015
Dekningsgrader								
Andel barn 1-5 år med barnehageplass	Prosent 87,4	91,2	91,7	89,6	89,6	88,6	90,2	91
Andel barn 0-5 år med barnehageplass	Prosent 77,3	79,8	78,8	72,9	75,6	75,4	77,2	77,4
Andel barn 0 år med barnehageplass i forhold til innbyggere 0 år	Prosent 4,8	-	4	-	-	-	2,7	4,1
Andel barn 1-2 år med barnehageplass i forhold til innbyggere 1-2 år	Prosent 78,3	76,6	79,5	74,5	79,5	68,3	78,9	81,4
Andel barn 3-5 år med barnehageplass i forhold til innbyggere 3-5 år	Prosent 93,4	98	97	98,8	95,1	100	97,1	97
Andel minoritetsspråklige barn i barnehage i forhold til innvandrerbarn 1-5 år	Prosent 51,9	64,5	48,5	69,2	65,6	76,5	79,7	73,9
Andel minoritetsspråklige barn i barnehage i forhold til alle barn med barnehageplass	Prosent 10,5	14,9	11,9	14,8	20,2	12,9	10,6	13,4
Andel barn 0 år i kommunale barnehager i forhold til innbyggere 0 år	Prosent 4,8	-	4	-	-	-	1,3	1
Andel barn 1-2 år i kommunale barnehager i forhold til innbyggere 1-2 år	Prosent 78,3	76,6	79,5	74,5	69,2	68,3	57,2	38,7
Andel barn 3-5 år i kommunale barnehager i forhold til innbyggere 3-5 år	Prosent 93,4	98	97	98,8	95,1	100	73,1	49,4

Vi har høg dekningsgrad. Alle med rett til barnehageplass og som ynskjer det, har fått plass. Dette er viktig i ein vekstkommune. Frå no av er barn som fyller 1 år sikra barnehageplass utan omsyn til når dei er født på året.

Konsern - Barnehager - nøkkeltall	Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostragr 2	Landet u/Oslo
	2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	2015
Utdypende tjenesteindikatorer								
Andel ansatte med barnehagelærutdanning	Prosent 27,5	35,7	29,5	26,9	30	29,6	34,5	36,4
Andel ansatte med annen pedagogisk utdanning	Prosent 5,9	2,4	6,8	1,9	4,4	..	7,7	7,5
Andel styrere og pedagogiske ledere med godkjent barnehagelærutdanning	Prosent 62,5	86,7	71,4	93,3	81,8	92,3	88,9	92,6
Andel styrere med annen pedagogisk utdanning	Prosent -	44,4	..	6,8	5,4
Andel pedagogiske ledere med annen pedagogisk utdanning	Prosent 14,3	7,7	16,7	10	3,9	2,8
Andel ansatte menn til basisvirksomhet i barnehagene	Prosent 2,4	2,9	9,1	5	2,9	3,2	4,6	7,7

For barnehageåret 2015-2016 hadde barnehagane i Hemsedal 18 pedagogar med 6 pedagogstillingar på dispensasjon. Av desse er det fleire under utdanning. Dette er ei gledeleg utvikling for barnehagen si faglege tyngde og er i tråd med regjeringa sine mål om auka kompetanse og kvalitet i barnehagen.

Tidleg innsats: I og med at me har vore gjennom ei kompetanseheving (Felles løft – tidleg innsats), førte dette til at vi no kan oppdage dei barna som treng ekstra støtte, tidlegare. Vi har ei generell styringsstilling i kvar barnehage, og denne er viktig for å klare å gje barna det dei treng. Målet er at ressursen står i høve til behovet, i tråd med revidert barnehagelov 1.8.2016.

Administrasjonsressurs: Det at ein har auka med 50% meir styrarstilling på Ulsåk, gjer at administrasjonsressursen i høve barnetal på både Tuv og Ulsåk er opp mot krav frå fylkesmannen. Det er viktig å ha nok ressurs, både i høve til lovverk og arbeidsmengd.

KUPP – «Kompetanseutvikling i pedagogiske prosessar» Dette er ei vidareføring av Felles Løft.

I 2014 vedtok Hemsedal kommune å slutte seg til den nasjonale satsinga for å styrke arbeidet for gode og inkluderande oppvekst- og læringsmiljø. Manifest mot mobbing vart signert. Eit av tiltaka som vart nemnt der, var satsing på arbeid for eit inkluderande oppvekstmiljø i barnehagen. Barnehagen sitt psykososiale miljø har vore fokus dei siste åra..

Utdanningsdirektoratet sin rettleiar «Barns trivsel – voksnes ansvar – forebyggende arbeid mot mobbing i barnehagen», dannar grunnlaget for satsinga på barn sitt psykososiale miljø. Fokuset er på korleis foreldre og personalet kan vera ein ressurs for alle barn i arbeidet med det psykososiale miljøet, for å hjelpe barn å skape vennskap og motverke mobbing. Målet er å få dette innarbeidd i alle ledd.

Leiarstøtteprogrammet for styrarar og pedagogiske leiarar

Vedtak frå rådmannsutvalet: «Barnehage- og skuleleiarane står i eit stort arbeidspress. Dagleg drift og krav om kvalitets-utvikling og implementering av statlege program og prosjekt stiller store krav til leiing og gjennomføringskraft. Det blir viktig at barnehage- og skuleeigar tek ei aktiv rolle og samordnar retninga og hjelper leiarane med å prioritere oppgåver. I Hallingdal er det behov for ei regional

samordning og effektiv ressursbruk. Berre gjennom felles regional samordning og prioritering vil me kunne gjennomføre dei oppgåvene oppvekstsektoren i Hallingdal er sett til å løyse».

Det vert gjennomført ei 2 dagars samling for styrarane og ein dag for alle pedagogiske leiarane, der Innhaldet på samlingane blir valt ut utifrå ynskje og behov frå pedagogane. Samlingane vert planlagt saman med utviklingsveilederane som er i prosjektstilling i Buskerud. Desse brukast og i leiarstøtteprogrammet for grunnskulene i Hallingdal.

Begge barnehagane implementerer programmet «Være sammen».

«Være sammen» utviklar vaksne og barn sine evner til å byggje relasjonar og ha ei moden forståing av grenser. Her har 4 ressurspersonar utdanna seg til rettleiarar innan dette programmet, og skal saman med resten av personalet drive utviklingsarbeid som fører til kompetanseheving og praksisendring. Foreldregruppa skal involverast i dette arbeidet. Her er det behov for å utdanne fleire pedagogar kvar år, slik at etter kvart alle pedagogane har denne utdanninga.

9.3.1 Arbeidsmål for barnehagane 2017

- Vidareføre programmet «Være sammen»
- Vidareføring av KUPP (kompetanseutvikling av pedagogiske prosessar) med tema :
 - Tryggleikssirkelen (Cos)
 - Barnesamtaler
 - Den vanskelege samtala
- Leiarstøtteprogrammet for pedagogar i barnehagen, med tema endringsarbeid
- Gode framtidige barnehagebygg, bygd for formålet:
Vi treng nye barnehageavdelingar frå hausten 2019
- Det må vera ledig kapasitet for å kunne ta inn born på venteliste, slik at alle born over 1 år får eit tilbod i løpet av tre månader.
- Rekruttere og behalde tilsette i barnehagen med naudsynt kompetanse
Personale med barnehagelærarutdanning: mål om to pedagogar per storbarn-avdeling.
Spesialpedagogisk utdanna personale, mellom anna logoped
Alle assistentar er etter kvart barne- og ungdomsarbeidarar
Ha inne lærlingar kontinuerleg
Ynskjer fleire menn i barnehagane, og for å behalda og rekruttere er det viktig å ha eit fagleg nettverk for menn

9.4 Grunnskulen i Hemsedal

Prioritering		0618 Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostrag 2	Landet u
		2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	2015
Netto driftsutgifter grunnskolesektor per innbygger 6-15 år									
Netto driftsutgifter til grunnskolesektor (202, 215, 222, 223), per innbygger 6-15 år, konsern	Kroner	117 505	128 311	126 883	127 779	111 639	121 800	121 116	102 261
Netto driftsutgifter til grunnskole (202), per innbygger 6-15 år, konsern	Kroner	96 407	104 548	104 053	108 546	93 786	95 915	96 106	82 486
Netto driftsutgifter til skolefritidstilbud (215), per innbygger 6-9 år, konsern	Kroner	4 963	5 465	5 575	3 962	3 508	1 958	4 454	3 244
Netto driftsutgifter til skolelokaler (222), per innbygger 6-15 år, konsern	Kroner	15 733	17 131	17 196	15 003	14 310	21 650	18 921	16 300
Netto driftsutgifter til skoleskys (223), per innbygger 6-15 år, konsern	Kroner	3 502	4 431	3 391	2 787	2 158	3 480	4 374	2 163
Netto driftsutgifter voksenopplæring									
Netto driftsutgifter til voksenopplæring (213), i prosent av samlede netto driftsutgifter, konsern	Prosent	0,1	0,2	0,2	0,3	-1,4	-0,3	-0,1	0,4
Netto driftsutgifter til voksenopplæring (213), per innbygger, konsern	Kroner	92	128	142	155	-833	-165	-50	206
Brutto investeringsutgifter grunnskolesektor,									
Brutto investeringsutgifter til grunnskolesektor (202, 215, 222, 223), per innbygger, konsern	Kroner	154	-	-	2 141	38 355	109	3 209	2 229

Status KOSTRA

Produktivitetsindikatorane skal si noko om kva det kostar å produsere ei eining av tenesta. Skal vi samanlikne oss med andre kommunar må vi kjenne det objektive utgiftsbehovet. Vårt utgiftsnivå er høgare enn mange kommunar på grunn av mellom anna lågt elevtal i gruppa. Det gir høg lærartettleik per gruppe og dermed høge utgifter per elev. Vi har nokså høg driftsutgift på skys og skulelokale og SFO. Kostnadane per mottakar kan bli høge i kommunar som har brukarar med relativt store behov. Vi har fleire store tiltak i spesialundervisning. I dette tilfellet kan høge utgifter per mottakar ikkje tolkast som eit uttrykk for låg produktivitet.

Dei viktigaste drivarane for utgiftsnivået er skulestrukturen og storleiken på skulane. Det vi kan gjere noko med er:

- endre strukturen
- omlegging av spesialundervisning
- redusere kostnad på SFO.

Dette er tiltak vi har gjennomført og vil jobbe vidare med. Dette vil gi driftsfordelar på sikt.

Utdypende tjenesteindikatorer		0618 Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostrag 2	Landet u
		2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	2015
Elever per kommunal skole	Personer	100	98	95	164	264	127	137	217
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 1.-10. årstrinn	Personer	9,4	10,7	11	9,9	11,7	10,8	11,6	13,5
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 1.-4. årstrinn	Personer	6,6	9,5	12,8	10,5	11,1	9,4	11,2	13,2
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 5.-7. årstrinn	Personer	11,5	13	9,4	9,6	14,6	10,7	11	13
Gjennomsnittlig gruppestørrelse, 8.-10. årstrinn	Personer	12,2	10,4	11,1	9,8	10,1	12,7	12,5	14,1
Andel elever med direkte overgang fra grunnskole til vidaregåande opplæring	Prosent	97,3	97,4	93,8	97,6	100	100	98,2	98,1
Gjennomsnittlige grunnskolepoeng	Grunnskolepoeng	41,9	37	39,2	42,3	38,2	40,5	..	40,7
Personell									
Andel avtalte årsverk i grunnskolesektor, konsern	Prosent	24,1	22,4	23,4	19,6	17	22,6	22,2	24,9
Andel avtalte årsverk eksklusive lange fravær i grunnskolesektor, konsern	Prosent	23,2	22,5
Andel lærere som er 40 år og yngre	Prosent	51,2	52,3	45,5	25,9	40,6	38,4	39,9	41,7
Andel lærere som er 50 år og eldre	Prosent	20,9	18,2	18,2	46,3	37,5	37,4	33,1	31,3
Andel lærere som er 60 år og eldre	Prosent	7	6,8	4,5	22,2	12,5	8,1	12,9	12
Andel lærere i heltidsstilling	Prosent	34,9	40,9	65,9	75,9	67,2	70,7	62,9	69,2
Andel lærere med universitets-/høgskoleutdanning og pedagogisk utdanning	Prosent	83,7	84,1	86,4	90,7	79,7	85,9	87,2	87
Andel lærere med universitets-/høgskoleutdanning uten pedagogisk utdanning	Prosent	7	6,8	6,8	-	9,4	7,1	5,3	5,5
Andel lærere med vidaregåande utdanning eller lavere	Prosent	9,3	9,1	6,8	9,3	10,9	7,1	7,5	7,5

I KOSTRA-tabellen under, ser vi kor stor del av lærartimane som går til spesialundervisning. Den har gått ned frå 25,3% til 24,1% trass at andelen elevar i grunnskulen har auka med 1% (2 elevar). Det betyr at fleire elevar får delar av si opplæring gjennom tilpassa opplæring. Det har vore aktiv jobbing mellom skule og PPT for å bli meir presise i sakkunnig vurdering. Det er små, men positive endringar i organiseringa av undervisninga. Målet er å endre dette gradvis.

Dekningsgrader		0618 Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostrag 2	Landet u
		2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	2015
Andel elever i kommunens grunnskoler, av kommunens innbyggere 6-15 år	Prosent	107,7	105,3	103,3	95,3	100,7	104,4	98,9	96
Andel elever i grunnskolen som får særskilt norskopplæring	Prosent	5,3	7,1	4,2	5	14,6	6	3,5	5,3
Andel elever i grunnskolen som får morsmåsoplæring	Prosent	-	-	-	-	-	1,9	0,2	2,3
Andel elever i grunnskolen som får spesialundervisning	Prosent	10,3	10,2	11,2	11,9	11,4	14,4	8,9	7,9
Andel elever i grunnskolen som får spesialundervisning, 1.-4. trinn	Prosent	8,6	10	9,4	7,8	9,8	9	6,2	5,2
Andel elever i grunnskolen som får spesialundervisning, 5.-7. trinn	Prosent	8,6	10,5	12,2	13,2	9,7	15,3	10,2	9,2
Andel elever i grunnskolen som får spesialundervisning, 8.-10. trinn	Prosent	14,1	10,2	12,8	15,3	15,1	20,4	10,8	10,3
Andel timer spesialundervisning av antall lærertimer totalt	Prosent	22	25,3	24,1	28,2	16,2	30,4	17,6	17,6
Andel elever i grunnskolen som får tilbud om skoleskys	Prosent	13,3	56,8	49,5	42,2	33,7	44	49,8	23,2

Tilrettelegging for ordinær og tilpassa opplæring

Opplæringslova §5.4 set krav til skulen om å gjennomføre pedagogiske og organisatoriske tiltak. «Skolen skal ha vurdert og eventuelt prøvd ut tiltak innanfor det ordinære opplæringstilbodet med sikte på å gi eleven tilfredsstillande utbytte før det blir gjort sakkunnig vurdering.» Administrasjonen har sett inn tiltak gjennom større fokus på tett oppfølging innanfor tilpassa opplæring. Det krev at ein gjer organisatoriske endringar og at klassane ikkje er for store. Målsetjinga for Felles Løft er å snu spesialpedagogisk innsats frå ungdomstrinnet til dei yngste elevane. Det er også i tråd med Opplæringslova som stiller krav om tettare lærardekning for elevar på 1.-4. trinn. og i samsvar med forvaltningsrevisjonsrapporten frå PP-tenesta i Nedre Hallingdal.

Skulane i Hemsedal har dei siste åra jobba mykje med å revidere dei lokale fagplanane etter staten sine skjerpa krav om planarbeid og dokumentasjon av gjennomført undervisning. Dette arbeidet er ikkje ferdig og det krev stor innsats frå dei tilsette for å slutføre og revidere desse planane. Planane skal synleggjere korleis ein kan tilpasse opplæringa og med det ta vare på det pedagogiske behovet for alle elevar. Arbeidet er under kontinuerlig revidering.

1.-4. trinn har valt å utsetje dette i prosjektperioden til Felles Løft Steg 3.

Grunnskulen i Hemsedal har høg kvalitet på mange områder. Særleg innanfor det psykososiale opplæringsmiljøet, ser vi at målretta jobbing har gjeve gode resultat.

Vi ligg høgast i Buskerud med fullført vidaregåande skule. Vi har ein høg del av elevane som går direkte over i vidaregåande opplæring. 2014 og 2015 viser svakare resultat på grunnskulepoeng. Desse resultatata må vi sjå på over tid. Det er mange variablar som gir store utslag i ein statistikk, mellom anna elevtal.

		0618 Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostragr 2	Landet u
		2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	2015
Personell									
Andel avtalte årsverk i grunnskolesektor, konsern	Prosent	24,1	22,4	23,4	19,6	17	22,6	22,2	24,9
Andel avtalte årsverk eksklusive lange fravær i grunnskolesektor, konsern	Prosent	23,2	22,5
Andel lærere som er 40 år og yngre	Prosent	51,2	52,3	45,5	25,9	40,6	38,4	39,9	41,7
Andel lærere som er 50 år og eldre	Prosent	20,9	18,2	18,2	46,3	37,5	37,4	33,1	31,3
Andel lærere som er 60 år og eldre	Prosent	7	6,8	4,5	22,2	12,5	8,1	12,9	12
Andel lærere i heltidsstilling	Prosent	34,9	40,9	65,9	75,9	67,2	70,7	62,9	69,2
Andel lærere med universitets-/høgskoleutdanning og pedagogisk utdanning	Prosent	83,7	84,1	86,4	90,7	79,7	85,9	87,2	87
Andel lærere med universitets-/høgskoleutdanning uten pedagogisk utdanning	Prosent	7	6,8	6,8	-	9,4	7,1	5,3	5,5
Andel lærere med vidaregåande utdanning eller lavere	Prosent	9,3	9,1	6,8	9,3	10,9	7,1	7,5	7,5

Opplæringslova slår fast at kvar skule skal ha forsvarleg fagleg, pedagogisk og administrativ leing. Skulane treng lærarar og administrativ leing med høg relasjonskompetanse og fagleg dugleik. Alle rektorane har gjennomført og bestått skuleleiarutdanning. Yrkesrådgjevaren tek masterutdanning i yrkes- og utdanningsveiledning.

Vi har ein ung lærarstab som vist i KOSTRA over. Desse må vi arbeide for å behalde. Fem lærarar er i vidareutdanning der vikarkostnaden vert finansiert av statlege midlar jf. staten sitt utdanningsprogram. Kommunen betalar reise, bøker og opphald for dei som er under utdanning. Skulane nyttar så langt dei klarer, dei moglegheitene dei no har til vidareutdanning av lærarar.

Det er skuleeigar som har ansvaret for at kompetansekrava er oppfylt. Krava for å undervise i grunnskulen vart ytterlegare skjerpa frå 1. august 2015.

Kravet om spesiell kompetanse for å undervise i fag omfattar frå 1. august 2015 i utgangspunktet alle fast tilsette lærarar. Det betyr at kravet no gjeld uansett når læraren fullførte si utdanning. Kravet gjeld også uansett skulestorleik. Skulane må etterutdanne lærarar i norsk, matematikk og engelsk slik at dei tilfredsstillar kravet for undervisning som er 30 studiepoeng på 1.-7. trinn og 60 studiepoeng på ungdomstrinnet fram mot 2025. Vidareutdanning vert eit alternativ dersom læraren ynskjer å undervise i eit fag han ikkje har faglig fordjuping i per i dag. Det krev mykje organisering av leiinga ved

skulane når dei over tid må ha mange av sine tilsette i vidareutdanning.

Det vil bli stort behov for lærarar i framtida. Rekruttering av nyutdanna lærarar vert ei utfordring for heile landet. Vi må gjennomføre fleire tiltak for å nå opp i konkurransen om dei dyktige pedagogane i tida som kjem. Vi vil ha fokus på pedagogisk nytenking og arbeidsplassar som er godt fysisk tilrettelagt. Det gjer oss attraktive som arbeidsplass for nye søkjarar og bidreg til å halde på dei lærarane vi har.

Det er logopedmangel i Hallingdal. Fleire av hallingdalskommunane samarbeider om å leige inn logoped frå Oslo.

Dei siste åra har skulane vore med i store nasjonale og lokale prosjekt og arbeidet no blir å få desse over i varig drift. Vi har derfor stor aktivitet i grunnskulen. Det er svært viktig at skulane får rom og tid til å fullføre det som er sett i verk. Alle tre skulene er no med i «Felles løft Steg 3» som tek for seg språkvanskar og lesestrategiar. Felles Løft Steg 3 har fokus på å utarbeide gode tiltak innanfor det ordinære opplæringstilbodet. Skulane bruker «skulevandring» som metode for å utvikle ein lærande skule.

Vi kan også nemne «Kjærlyhet og grenser» på 8. trinn som er tverretatlege samarbeidsprosjekt.

I tillegg må det nemnast at det er fleire førebyggjande tiltak på gang på tvers av etatane. Desse er både i og etter skuletid.

Tuv og Ulsåk skular har hausten 2016 starta opp «Trivselsprogrammet». Målet er å skape eit betre samhald og endå større trivsel på 1.-4. trinn

Hausten 2015 vart det auka krav til kompetanse i symjing. Symjing for elevar på 1.-4. trinn har vore ei tilbakevendande utfordring med leige av symjehall i Borgund, Gol eller Torpo. Det er per i dag inngått avtale med Torpo skule. Elevar frå 3. og 4. trinn på begge skulane vert frakta dit for å få gjennomført opplæring i symjing.

9.4.1 Arbeidsmål for grunnskulen 2017

Følgje opp og vidareføre prosjekta og satsingsområda:

Relasjonsskulen, Ungdomstrinssatsinga, Vurdering for Læring (Vfl), forsering for 10. trinn, Felles Løft Steg 3, Begrepsundervisning, Barn i rusfamiliar, Kjærlyhet og grenser.

Skulane skal med bakgrunn i desse prosjekta i sin praksis arbeide for:

- Eit godt psykososialt miljø:
 - HBU, Ulsåk og Tuv skular implementerer ny plan for å sikre det elevane sitt psykososiale miljø.
 - Trivselsprogrammet skal innarbeidast 2016-2019.
 - Fokus på digital mobbing.
- Elevar og foreldre skal oppleve skulen som ein trygg og god læringsarena som set likeverd og toleranse for at vi alle er ulike i sentrum:
 - Tilsette skal nytte tileigna kompetanse frå *Relasjonsskuleprosjektet* inn i arbeidet med klasseleiing og elevsamtale. Frå prosjekt til varig drift.
- Vurdering for læring:
 - Prosjekt mål er utarbeidd. Gi meir eksakt undervegs-melding, framovermelding og medverke til betre sluttvurdering.
- Innarbeide det nettbaserte systemet VOKAL:
 - Samle og samanhalde vurdering og kartleggingar, slik at læraren kan tilpasse undervisningen og følgje opp den enkelte elev.
 - Styrke basisfaga for elevane med svakast resultat. Gi fagkurs.
- «Kjærlyhet og grenser» skal gjennomførast i samarbeid med helsestasjon.

- Kontaktlærer skal kursast i gjennomføring av prosjektet.

Oppretthalde det faglege nivået hjå tilsette

- Skulane skal vere attraktive arbeidsplassar med fagleg og pedagogisk engasjement.
 - Vert synleggjort i undersøkingar.
- Skulane i Hemsedal skal leggje til rette for at lærarane kan delta i direktoratet si satsing "Kompetanse for kvalitet», i hovudsak vikarordninga.
 - 3-4 lærarar i vidareutdanning gjennom vikarordning eller stipendordning.
 - Arbeide for at vidareutdanningstilbod vert lagt til Hallingdal.
- Innarbeide i Kompetanseplanen behovet for vidareutdanning av tilsette for å imøtekome statlege krav til undervisningskompetanse i grunnskulen jf. Forskrift til Opplæringslova § 14-2
- Nytilsette lærarar og barne- og ungdomsarbeidarar vert oppdatert innanfor satsingsområda med egne oppfølgingskurs slik at kompetansen blir verande i verksemda. Tidfesta i årshjul.

Gode overgangar

- Det skal drivast planmessig pedagogisk fagutvikling mellom anna for å sikre god samanheng mellom barnehage og skule. Vert synleggjort i handlingsplan og i rapportar.
- Få på plass årleg møteplan der vidaregåande- og grunnskulerektorar, PPT og skulefagleg ansvarleg møtes
 - Definerer mål for god overgang (forsering og tilpassing) samt å hindre fråfall frå VGO

Opplæring, kvalitetssystem

- Reduksjon av spesialundervisning frå 11,2% til 8% over ei fireårs-periode ved å innarbeide fagkurs i den obligatoriske undervisninga.
- Syte for nok delingstimar i skriftlege fag slik at elevane får oppfylt krav om målform. Opplæringslova § 2-5 Hovudmålet skal nyttast i skriftleg opplæring og i skriftleg arbeid.
- Ha eit forsvarleg system som sikrar at lovpålagte pålegg vert følgde, jf Opplæringslova med forskrift og Forvaltningslova §9a og Kapittel 5 i opplæringslova.
 - Kvalitetssystemet skal sikre at alle tilsette har oppdatert kjennskap til lovverk og handlingsplanar.
 - Rapportere endringar til rektor og etatsleiar fire gonger årleg.
- Utarbeide Opplærings- og kartleggingsplan for fleirspråklege

Krise og beredskap

- Ha eit forsvarleg system for Krise og Beredskap innanfor aktuelle scenario i barnehage og skule. Innarbeide dette i Kvalitetssystemet.

Meir synleg informasjon på nettsidene.

- Utarbeide rutine for oppdatering av Hemsedal kommune sine nettsider. Ansvarsfordeling og innhald vert avklara.

Strukturarbeid

- Starte eit treårig arbeid for samanslåing av Ulsåk og Tuv skular med Hemsedal barne- og ungdomsskule, pedagogisk og administrativt.
 - Arbeide ut ein plan for overføring– «Frå tre til ein»
 - Utarbeide rom og funksjonsanalyse for «Hemsedal skule»
 - Utarbeide ein backup-plan dersom bygga våre ikkje rommar elevane og

barnehagebarn

9.5 Vaksenopplæringa

Vaksenopplæringa ved Gol Læringsssenter, har gjeve tilbod om grunnskuleopplæring gjennom eit interkommunalt samarbeid sidan 2013. Det ordinære tilbodet er eit fulltidstilbod som strekkjer seg over 2 år. Tilbodet dekkjer dei 5 obligatoriske faga som du må ha for å kunne søkje vidaregåande opplæring. Det er norsk, engelsk, matematikk, naturfag og samfunnsfag. For framandspråklege som har svake forkunnskapar, gjer vi vedtak om eit 3-årig løp. Første året får elevane ekstra opplæring i norsk og grunnleggjande kunnskap i dei andre faga. I særskilte høve blir det vurdert om søkjarar treng eit forkurs i grunnleggjande ferdigheiter: lese, skrive, rekne, uttrykkje seg munnleg og digitale ferdigheiter. Dette er ferdigheiter du treng for å kunne følgje det ordinære opplæringsløpet.

Tilbodet rettar seg mot:

- Alle vaksne som ikkje har fullført grunnskule, ikkje har karakter i alle fag eller som treng betre karakterar.
- Framandspråklege som ikkje har grunnskule frå heimlandet (eller berre nokre år), eller som ikkje har dokumentasjon på grunnskule.
- Alle vaksne som har behov for å lyfte sin basiskunnskap i eitt eller fleire fag. Kanskje ein manglar eitt fag, t.d. engelsk - fordi det ikkje var tilbod om engelsk då ein var ung.
- Vaksne som rett og slett har lyst til å lære meir.

Denne hausten er det 28 elevar som mottok grunnskuleopplæring ved Læringsssenteret. Hemsedal har ein elev med i dette semesteret, men dette kan endre seg frå haust til vår.

Talet på deltakarar til grunnskuletilbodet har vore svakt aukande gjennom dei siste tre-fire åra. I 2010 vart det starta ei gruppe annakvart år. No startar Læringsssenteret ny gruppe kvart år og har heile tida to grupper i gang samtidig.

Tilbod om realkompetansevurdering

Dette er nytt pålegg til kommunane om å utarbeide eit forsvarleg system for realkompetansevurdering.

«Kommunen har plikt til å sørge for at vaksne søkere med rett til grunnskuleopplæring får kartlagt og vurdert realkompetansen sin, dersom de ønsker det. Kommunen har også ansvaret for å realkompetansevurdere vaksne som søker om inntak til vidaregåande opplæring når den vaksne ikkje har vitnemål for fullført norsk grunnskuleopplæring»

Vidare:

«Kommunen skal ha et forsvarlig system for å følge med på om kravene til realkompetanse-vurderingen oppfylles, jf. § 13-10 andre ledd. Det betyr at kommunen blant annet må følge med på at vaksne med rett til grunnskuleopplæring, som ber om å bli realkompetansevurdert, blir det uten ugrunnet opphold, og at realkompetansevurderingen som gjennomføres, er i samsvar med kravene over.»

Hemsedal kommune nyttar realkompetansevurdering i regi av Læringsssenteret.

9.5.1 Arbeidsmål for Vaksenopplæringa 2017

- Tilby dei vaksne elevane ei god grunnskuleopplæring og spesialundervisning
- Finne dei beste møteplassane for denne gruppa elevar der vi kan informere, motivere og tilby undervisning som gir dei den kompetansen dei treng vidare i yrkeslivet.
- Syte for gode vilkår for norskopplæring for minoritetsspråklege.
- Hjelp våre nye landsmenn til å oppnå ei yrkesutdanning.
- Sikre eit differensiert tilbod som gir kandidatane opplæring på rett nivå gjennom eit treårig

grunnskuleløp

9.6 Hemsedal folkebibliotek

Biblioteket er ein uformell møtestad for fastbuande og tilreisande. Biblioteket har stor aktivitet og mykje besøk, og har i mange år hatt det høgaste utlånet pr. innbyggjar i Buskerud. Biblioteket er skulebibliotek for Hemsedal barne- og ungdomsskule og har ansvar for drifta av biblioteka ved skulane på Tuv og Ulsåk.

I revisjonen av Biblioteklova, med verknad frå 01.01.14, vert den fysiske og digitale møteplassfunksjonen og biblioteket sitt ansvar for formidling, understreka. I enno større grad enn tidlegare, krev dette at dei tilsette sin kompetanse på desse områda vert styrkt og halde ved like. Biblioteket har utfordringar når dei skal gjennomføre krav i revidert Biblioteklov. Lova er teknologinøytral, dvs. at dei tradisjonelle biblioteksamlingane vert sidestilte med e-medier. Tilbodet og etterspurnaden etter nye medier aukar raskt. Biblioteket må kunne tilby digitale medier parallelt med dei tradisjonelle. Dette er utfordrande innanfor gjeldande driftsbudsjett.

I 2016 er biblioteket 12 år, og det ber preg av mykje bruk. Høgt utlån medfører slitasje og behov for fornying. I Temaplan for Bygdaheimen og HBU må også biblioteket reknast med.

Tabellen under viser utlån frå biblioteka i Hemsedal i tidsrommet 2013-2015 samanlikna med dei andre kommunane i 2015. Hemsedal ligg framleis høgt på utlån av alle medier. Tala har gått litt ned dei siste åra, noko som også er ein trend på den nasjonale statistikken. Dette viser at vi må arbeide for å halde samlinga vår ved like, gjere den attraktiv og aktivt formidle den til både vaksne og barn.

Folkebibliotek		0618 Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostragr 2	Landet u
		2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	Oslo
Utlån, andre media i alt fra folkebibliotek per innbygger	Media	4,1	3,2	3,4	1,8	3	2,3	1,1	1,2
Besøk i folkebibliotek per innbygger	Personer	3,9	3,6	4,2	2,3	3,4	9,8	3,8	4,6
Tilvekst alle medier i folkebibliotek per 1000 innbygger	Media	831	780	663	589	562	395	455	222

Tabellen under viser utlån av barnelitteratur frå biblioteka i kommunane i Hallingdal per innbyggjar 0-13 år, i tidsrommet 2013-2015.

Vi har framleis høgt utlån, sjølv om det går ned. Vi veit kor viktig det er at barn og unge les bøker, for å styrke generell leseferdighet. Vi må arbeide for å gi barna leseglede, mellom anna ved å ha tilgang på god litteratur og aktivt formidle den. Vi vil styrke samarbeidet mellom skule og bibliotek. Biblioteket skal vera med i avslutninga av Felles løft steg 3, og evt vidareføring av Felles løft.

Folkebibliotek		0618 Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostragr 2	Landet u
		2013	2014	2015	2015	2015	2015	2015	Oslo
Barnelitteratur, antall bokutlån barnelitteratur per innbygger 0-13 år	Bøker	30,2	24,6	24,3	8,3	15,7	13,6	12,8	10,1
Omløpshastighet barnebøker i folkebibliotek	Bøker	1,4	1,3	1,2	0,6	2	1,1	0,8	1,4

Arbeidsmål for Hemsedal folkebibliotek 2017

- Hemsedal folkebibliotek skal vera ein kulturarena og drive aktiv formidling av informasjon, kunnskap og kultur med fokus på kvalitet, aktualitet og allsidigheit. Dette skal vi gjere gjennom å:
 - Invitere til møter for samtale og debatt.
 - Invitere til arrangement og utstillingar for barn og vaksne.
 - Invitere til aktivitetar for nye hemsedøler – språkkafé, lesesirklar, utstillingar o.a.
 - Vidareutvikle Leseombod – Bok til alle.
 - Vidareføre samarbeidet med lag og organisasjonar i Hemsedal.

- Vi skal styrke samarbeidet mellom bygdearkiv, bibliotek og museum for å sikre best mogleg innsamling, forvaltning og formidling av lokalhistorisk materiale.
- Legge til rette for livslang læring. Biblioteket skal vere ein fysisk og digital lærestad der tilsette har kompetanse til å imøtekome krava, jf. revisjonen av Biblioteklova. Kompetansebehovet skal synleggjerast i kommunen sin kompetanseplan. Fullføre studieromprosjektet: supplere med møblar og it-utstyr og gjere biblioteket sitt tilbod til vaksne studentar betre kjend.
- Biblioteket skal leggje vekt på at tilboda skal ha høg kvalitet, vere aktuelle og allsidige med ny tilvekst av trykte medier, e-medier og vedlikehald av eksisterande biblioteksamling.
- Biblioteket skal samarbeide med skulane, og gode samarbeidsrelasjonar og ulike former for lesetiltak skal vere ein del av bibliotekverksemda. Det blir viktig å få sett ned ei gruppe som gjennomgår samarbeidsrutinane mellom skule og bibliotek og gjere det lettare å utnytte biblioteket sine ressursar i det pedagogiske arbeidet i skulane. Motivere barn og unge til å bruke nynorsk som skriftspråk i samarbeid med skulen.
- Samarbeid på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Nye former for samarbeid både mellom biblioteka, på tvers av offentlege etatar/forvaltningsgrenser, mellom bibliotek og aktørar i frivillig sektor og mellom bibliotek, arkiv og museum, vil gjere biblioteket meir tilgjengeleg og synleg.
- Profilerings- og marknadsføring av biblioteket på heimesida til kommunen, kommuneposten, eigen heimeside og facebookside.
- Hemsedal folkebibliotek har ein svært sentral plass som kulturformidlar i kommunen. Biblioteket vert nytta til ulike arrangement som Trøll i ord, minikonsertar og liknande, og skal vera ein god samarbeidspartnar for lag og organisasjonar.

9.7 Hemsedal kulturskule

Kulturskulen skal gi alle elevar som ynskjer det moglegheit til å utvikle kunnskap og dugleik i kunstfag og finne og formidle eigne kunst og kulturuttrykk. Skulen skal vise variasjon og styrke eleven sine estetiske, sosiale og kulturelle kompetanse samt styrke eleven sin kritiske refleksjon og evna til å ta sjølvstendige val.

Som lokalt ressurscenter, skal skulen samarbeide med kulturlivet og skulane og bidra til å styrke det kulturelle mangfald gjennom opplæring og formidling. Hemsedal Kultursal med galleriet og områda rundt, både inne og ute, er gode lokalitetar for slikt samarbeid.

Vi har lagt om tilbodsstrukturen i Kulturskulen skuleåret 2016/17 og har til saman 8 lærarar frå 100% til 5% stillingsprosent som underviser 104 elevar. Fleire av elevane har meir enn eit kurs, så totale aktive kursplassar er 139. Det vert gjeve fleirfagsrabatt og søskenrabatt på 25%. Vi har teke inn ein vaksen på instrumental, men fleire vaksne er interessert, så her har kulturskulen eit potensiale.

Vi har undervisning i keramikk, animasjon/teikning, fotografi, laus/halling, dans, band, MusikkLab, singer/songwriter samt individuell undervisning i piano, fiolin, ukulele, trekkspill, gitar, bass-gitar, el-gitar og slagverk. Kulturskulekoret er ikkje ein del av kulturskulen sitt tilbod i haust då det ikkje melde seg elevar.

Kommunale kultur- og musikk-skoler		0618 Hemsedal			Nes	Gol	Ål	Kostragr 2	Landet u Oslo
		2013	2014	2015	2015	2015	2015	2 015	2 015
Netto driftsutgifter til kommunale musikk- og kulturskoler, per innbygger 6-15 år, konsern	Kroner	4 428	4 724	4 801	4 964	4 052	4 321	3 642	2 322
Korrigerede brutto driftsutgifter til kommunale musikk- og kulturskoler, per bruker, konsern	Kroner	14 164	17 687	20 836	16 446	20 620	12 347	15 298	17 747
Brutto driftsutgifter til kommunale musikk- og kulturskoler, per bruker, konsern	Kroner	16 133	19 048	20 511	19 379	23 220	12 425	18 149	18 681
Andel elever (brukere) i grunnskolealder i kommunens musikk- og kulturskole, av antall barn i alderen 6-15 år	Prosent	33,2	22,3	24,9	34,1	24,1	35,6	24	14
Andel barn i grunnskolealder som står på venteliste til kommunens musikk- og kulturskole, av antall barn i alderen 6-15 år	Prosent	1,4	4,6	3,9	3,9	1,3	4,6

Tal henta frå KOSTRA viser at det også i 2015 var høg aktivitet i kulturskolen. Vi fekk på nytt gruppetilbod i dans sist år. Elles var det framleis ventelister på instrumentalundervisning sist skuleår.

Vi har to elevar på venteliste i individuell song denne hausten. Det er plan om ei workshop-helg i individuell song med Malin Seline Strandberg og helgekurs for scenearbeid med lyd, lys og bilde for å betre bruken av Kultursalen sitt utstyr og potensiale. Det er ei måsetjing å kunne bidra på eigne enkle arrangement. Vi vil dessutan forsøke å få i stand skrivekurs, også kalla kreativ skiving.

I haust har kulturskolen undervisning på HBU og Ulsåk skule i tillegg til i kulturskulelokala på kommunehuset.

Arbeidet med ny rammeplan.

Hallingdal kommunane arbeider tett saman i eit rektornettverk (saman med skuleeigarar, ressurslærarar og politikarar) om å utvikle ei ny felles rammeplan for kulturskulane og deltek i Norsk Kulturskuleråd sitt vegleiarkorps.

Norsk Kulturskuleråd sitt mål er å utvikle lokalt utarbeida læreplanar og kvalitetssikringssystem jamfør den nye rammeplanen «Mangfold og fordypning» og bruke denne, etter politisk vedtak i den enkelte kommune, og i alle norske kommunar innan 2018-19.

9.7.1 Arbeidsmål for Hemsedal kulturskule 2017

- Hemsedal kulturskule skal kunne tilby elevane høg fagleg og pedagogisk kvalitet på undervisninga. Kulturskolen skal samstundes kunne nytte flinke lokale lærarkrefter som har lang erfaring i faget der pedagogar manglar. Vi er alltid på jakt etter nye og engasjerte lokale lærarkrefter som kan vidareformidle sin kunnskap. Korte workshops med sentrale kunstnarar/aktørar i tillegg, meiner vi stimulerer til auka kreativitet og impulsar gjennom skuleåret.
- Vi vil vidareutvikle tilboda for vidarekomne elevar i kulturskolen gjennom eit talentprogram, støtta av Norsk Kulturskuleråd.
- Vi ynskjer å leggje til rette for ein friplass for særskilt aktiv kulturskuleelev.
- Sette i verk kurs som inkluderer, integrerer og utviklar elevane.
- Fleire vaksne melder interesse for kulturelle tilbod / aktivitetar, så vi vil arbeide for å kunne gje tilbod også til denne gruppa i kulturskolen.

9.8 Ungdomsklubben

Ungdomsklubben er ein viktig møteplass for ungdomen. Besøkstalet er på mellom 15 og 30 på fredagar. Onsdagar mellom 10-20 besøkande. Lokalet er rusta opp og ungdommen har bidrege i arbeidet. Ungdomsklubben er avhengig av stabile vaksne for å skape eit trygt og godt miljø der alle blir sett. Det er no ein stabil stab i opningstida fredagar frå 19:00-23:30 (8. trinn og oppover) og på Onsdagklubben (7.-10. trinn) som er open frå 13:30 – 17:00. Klubbrådet med to representantar frå kvart trinn har høve til å påverke drifta av klubben som til dømes innkjøp, events og andre tiltak.

9.8.1 Arbeidsmål for Ungdomsklubben 2017

- Vidareutvikle klubben som ein attraktiv, artig, heilt rusfri og trygg plass for ungdomen
 - Godt psykososialt miljø der det er 0-toleranse for mobbing
 - Vidareutvikle tilbodet med spel og aktivitetar
 - Utvikle skatepark på uteområdet saman med ungdomen
 - Klubben skal vera innbydande for ungdommen og med godt reinhald og god standard
 - Ungdomane skal bidra meir til drift av klubben
- Utvikle Klubben som ein viktig arena der bygda sine ungdomar og ungdomar med annan etnisk bakgrunn, etablerer gode relasjonar
- Det skal stellast i stand lokale og felles rusfrie arrangement for ungdom i Hallingdal, også på andre arenaer enn Ungdomsklubben. Ungdommen skal sjølv delta i drifta av klubben og i planlegging og gjennomføring av arrangement mellom anna UKM. Klubben er no del av klubbkrets i Hallingdal som skal jobbe målretta med felles rusfrie ungdomsarrangement i Hallingdal. Hemsedal ungdomsklubb får tilskot frå Frifond til drift.
- Stabil stab med dyktige medarbeidarar

9.9 Hemsedal ungdomsråd

Hemsedal Ungdomsråd eit bra fungerande, aktivt og engasjert rådsorgan. Rådet har teke del i politiske prosessar, fått igjennom eigne saker og satt i sving eigne prosjekt, som til dømes kampanje for bruk av bilbelte i buss, arrangement for ungdom osv. Hemsedal Ungdomsråd er representert i Hallingdal Ungdomsråd som jobbar med regionale saker.

9.9.1 Arbeidsmål 2017

- Stimulere til økt engasjement blant ungdommen i Hemsedal. Rådet skal engasjere resten av ungdommen i Hemsedal i viktige saker og skape forum/arena for dette.
- Betre samarbeid med politikarar og administrasjon. Rådet skal kommentere planar og gje råd til politikarar og administrasjon.

Rådet skal halde fram med arbeidet med å få igjennom eigne saker og stå på krava for ungdommen i Hemsedal.

10 TENESTEOMRÅDE HELSE OG OMSORG

Visjon i kommuneplanen - Helse, velferd, omsorg

«Alle menneskjer er ressurspersonar. – I Hemsedal vil vi ved utforming av tenestetilbod og ved tilrettelegging la enkeltmenneske få bruke sine ressursar på ein best mogleg måte ut i frå sine føresetnader. Slik kan dei oppleve livskvalitet basert på meistring, meining og livsglede

Etaten har ca 70 årsverk og omfattar følgjande einingar:

- Administrasjon med 2 årsverk
- Bygdaheimen - institusjonsbasert teneste, inkludert institusjonskjøkken med ca 22,5 årsverk,
- Heimebasert teneste, med 15,1 årsverk.
- Bråtenjordet – miljøarbeidar teneste, avlastningstiltak for barn og unge med 15,6 årsverk
- Koordinerande eining for habilitering og rehabilitering, folkehelsekoordinator, 2,8 årsverk
- Helsestasjon, skulehelseteneste, inkludert jordmorteneste, med 3,4 årsverk og 50 % prosjektstilling som familiekonsulent
- Psykisk helse inkludert ansvar for rusomsorg, med 4,7 årsverk , 100 % prosjektstilling som psykolog, 40 % stilling som miljøterapeut
- Legeteneste og legevakt med 3 fastlegeheimlar
- Fysioterapi og friskliv, med 100 % fysioterapeut med driftstilskott og 3,4årsverk

Hallingdal barnevern, NAV, miljøretta helsevern og Hallingdal krisesenter er ligg under helse og omsorgsetaten sitt budsjettområde.

Strategiske planer og andre føringer

- Helse- og omsorgstjenesteloven
- Folkehelseloven
- Samhandlingsreformen – økte krav til kommunale tjenester
- St.meld. 26 (2014-2015) Fremtidens primærhelsetjeneste – nærhet og helhet
- Morgendagens omsorg – st. meld 29 (2012-2013)
- Omsorg 2020 – regjeringens plan for omsorgsfeltet 2015 – 2020
- Rettleiarar
 - «holde orden i eget hus» om internkontroll
 - ...og bedre skal det bli!» om kvalitet i tjenestene
- Nye rettleiarar innan
 - Helsestasjon og skulehelseteneste
 - frisklivsentral
- Nasjonal strategi for frivillig arbeid på helse- og omsorgsfeltet (2015–2020)
- Høring – oppfølging av primærhelsetjenestemeldingen og oppgavemelding.
- Interne handlingsplaner
- Avtaler som regulerer samhandling mellom kommuner og helseforetak.

Endra styringssignal/rammevilkår

- Ny akutforskrift har trådd i kraft i løpet av 2015. Det blir stilt krav til svartid på nødnummer og legevaktsentral. Det er også foreslått skjerpa kompetansekrav til legar i kommunal legevakt frå 2018.
- Ansvar for ei rekkje lærings og meistringskurs og rehabiliteringstilbod som spesialisthelsetenesta tidlegare har hatt ansvar for.

- En ny stortingsmelding – Meld. St. 26 (2014-2015) Fremtidens primærhelsetjeneste – legg føringar for vidare utvikling av tenestene. Satsingsområder :
 - samhandling gjennom organisering av tverrfaglege team
 - kompetanseheving på alle nivå og eit godt leiarskap, utvikling av handlingsplan for rekruttering og kompetanseheving og etablering av en leiarutdanning i de kommunale helse- og omsorgstenestene
 - tilrettelegging for etablering av primærhelseteam gjennom endringar i regelverk og finansieringsordningar
 - tilrettelegging for etablering av oppfølgingsteam for brukarar med store og sammansette behov
 - plikt til å tilby dagaktivitetstilbod til heimebuande personar med demens
 - forsøksordning med statleg finansiering av omsorgstenestene
 - lovfesting av rett til heildøgns pleie og omsorg og vurdering av å fastsette kriteriar for heildøgns omsorgsplassar, utarbeiding av ein plan i samarbeid med KS som bygger på ein føresetnad om netto tilvekst av heildøgns omsorgsplassar
 - førebyggjande heimebesøk for eldre
 - innføring av kvalitetsindikatorar mellom anna basert på brukar- og pårørandeerfaringar og igangsetting av eit kvalitetsutviklingsarbeid for sjukeheim
 - mål om å etablere samanhengande behandlingsforløp for personer med rusproblem.
 - lovfesting av kommunens plikt til å ha psykologkompetanse, krav om kommunepsykolog frå 2020
 - Oppretting av ambulante tverrfaglege team innan psykisk helse
 - innføring av kommunal ø-hjelp døgnpålagt også for psykisk helse- og rusområdet fra 2017
 - innføring av betalingsplikt for utskrivingsklare pasientar i psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert rusbehandling tidligast frå 2017
- Høringsnotatet om primærhelsetjenestemelding og oppgavefordeling inneheld lovforslag mellom anna til:
 - Krav om at kommunen må ha knyttet til seg lege, sykepleier, fysioterapeut, helsesøster og jordmor frå år 2018.
 - Krav om at kommunen må ha psykolog, ergoterapeut og tannlege knyttet til seg frå 2020.
 - kommuner får rettleiingsplikt overfor spesialisthelsetenesta.
 - Tydeliggjering av kommunens ansvar for pasient-, bruker- og pårørendeopplæring.
 - Tydeliggjering av helse- og omsorgstjenestens ansvar for å forebygge, avdekke og avverge vold og seksuelle overgrep.
 - overføre ansvaret for tannhelsetjenester fra fylkeskommunene til kommunene
 - Tydeliggjøring av kontaktlegeordningen for alle helseinstitusjoner som omfattes av spesialisthelsetjenesteloven.
 - Tydeliggjøring av kommunens plikter når det gjelder psykososial beredskap og oppfølging.

Hallingdal lokalmedisinske tenester/Hallinghelse

I september 2016 er det oppretta 10 intermediære sengeplassar ved Hallingdal sjukestugu. Det er sett ned ei arbeidsgruppe som skal vurdere ulike løysingar for KAD – plassar innan psykisk helse. I Hallinghelse er det 1,5 årsverk som samhandlingsleiar, koordinator for folkehelse og koordinator for kompetanse, læring og meistring.

Det er ei rekkje interkommunale fag og styringsgrupper. I tillegg er Hemsedal med i kommunehelsesamarbeidet – 26 kommunesamarbeidet. Det er sett i verk ei rekkje prosjekt, kurs og kompetansehevande tiltak.

10.1 Sentrale utfordringar for etaten

Kommunen har ansvaret for tenestetilbodet til alle som har behov for helse- og omsorgstenester uansett omfang, alder og diagnose. Gode tilstrekkelege tenester i rett tid har betydning for meistring av kvardagen og arbeidsliv trass sjukdom eller nedsett funksjonsevne. Høve til å delta i kultur og sosiale aktivitetar er viktig for dei fleste for å oppleve ein god livskvalitet. Rett kompetanse, fleksible tenester, innovasjon og omstilling vil vere viktig for å kunne klare å dekke innbyggjaranes behov for tenester i åra framover. For å få dette til vil det vere viktig med tverrfagleg samarbeid, interkommunalt samarbeid samt samarbeid med spesialisthelsetenesta og andre. Førebyggjande tiltak, aktivisering og bruk av velferdsteknologiske løysningar blir sentrale komponentar i størst mogleg grad hjelpe brukaren til å utnytte og utvikle sine ressursar for å vere mest mogleg sjølvhjulpen.

Helse og omsorgstenestene må jobbe vidare med bli rusta til å møte nye utfordringar og krav som blir stilt gjennom nytt lovverk, nasjonale føringar og avtaleverk. Dette har innverknad på inntekts- og utgiftsida til kommunen. For å løyse alle nye oppgåver må vi samarbeide regionalt for å kunne gje betre, meir effektive og fleire tenester, samt ha naudsynt kompetanse på alle områder.

Det er fleire brukarar i alle aldersgrupper med eit meir samansett tenestebehov. Dette gjeld brukarar med langvarige og kroniske sjukdommar, funksjonsnedsettingar, psykiske og sosiale problem. Det er viktig med god samordning og heilskapleg tenestetilbod. Det er ikkje minst viktig å satse på førebyggjande arbeid, satsing på folkehelse, tidleg innsats og målretta tiltak/kvardagsrehabilitering.

For fleire tenesteområde er det stor etterspurnad for tenester både frå dei som bur i kommunen, men og frå turistar, sesongarbeidarar og asylmottak. Sesongen er blitt lengre og dette fører til at arbeidsbelastninga for desse tenestene blir tilnærma konstant.

Det er behov for å heve kompetansen på ein rekke områder og ytlege spesialisering for å kunne møte dei nye utfordringane. Personalet er kommunen sin viktigaste ressurs for å få til gode tenester.

Det blir stilt større krav og moglegheiter med godt utbygd IKT-løysingar, telemedisin og velferdsteknologi. Dette vil stille krav til kompetanse, ressursar og det vil bli eit investeringsbehov. Ved å ta i bruk teknologi og samarbeid med spesialisthelsetenesta vil fleire kunne bli behandla i kommunen og få tenester i eigen heim.

Brukarane og deira pårørande er ein viktig ressurs både i eit helsefremjande - og eit rehabiliteringsperspektiv. Brukaren kjenner sjølv best kvar skoen trykkjer og det blir viktig å ha fokus på brukarmedverknad ved utforming av tenestetilbod. Godt samarbeid og involvering kan gje ei auka kjensle av meistring og tilfredsheit, føre til færre symptom, betre livskvalitet med meir. Pårørande har kjennskap og kunnskap om brukaren/pasienten, dei tek ofte på seg omsorgsoppgåver og er ein viktig person i nærmiljø.

I åra framover vil det bli fleire eldre også i Hemsedal. I åra framover må ein rekne med at tenesteytinga går frå institusjon over til heimebasert teneste. Dette i tråd med utviklinga og det at dei fleste ønskjer å bu heime så lenge som mogleg. Det blir fleire heimebuande med samansette, komplekse og kroniske lidningar. Dette vil krevje tett koordinering av tenestetilbod, krav til kompetanse og tilrettelegging av bustad/omsorgsbustader.

Både barn og unge, vaksne og eldre blir utsett for vold i nære relasjonar. Denne type vold er ofte skjult og forbundet med mykje skyld og skam. Det er viktig at de i som blir utsett for vald, familien og valdsutøvar får hjelp til å bryte ein negativ utvikling. I Hallingdal er det sett ned ei arbeidsgruppe som skal utarbeide ein felles Handlingsplan mot vold i nære relasjonar.

Fokusområder

Førebyggjande og helsefremjande arbeid

Samfunnsutvikling og samhandlingsreforma fordrar kommunen til å styrke førebyggjande og helsefremjande arbeid samt å leggje til rette for eigenmeistring. Samstundes som ein skal oppretthalde og vidareutvikle det tenestetilbodet som kommunen allereie gir.

Det er sett i verk mange tiltak og prosjekt for både vaksne og barn som det er viktig å vidareføre og vidareutvikle.

I følgje omsorgsplan 2020 skal det leggjast større vekt på aktivisering både sosialt og fysisk og ei auka merksemd på brukaren sitt sosiale, eksistensielle og kulturelle behov. Frå 2015 har kommunen ein plikt til å ha aktivitetstilbod for eldre, funksjonshemma og andre som har behov for dette. Frå sentralt hald er det satsa på utbygging av dagaktivitetstilbod for personer med demens. Aktivisering, både kulturelt, sosialt og fysisk krev tverrfagleg samarbeid, samarbeid med private aktørar og frivillige lag og organisasjonar.

Det er etablert ei ernæringsnettverk i Hallingdal og det er ei ernæringsgruppe i Hemsedal. Godt og riktig kosthald er viktig for å oppretthalde god helse. Det er viktig å kartlegge og sette i verk individuelt tilpassa kosthaldsplanar for personar som er i risikograppa for underernæring.

Helsefremjande, førebyggjande arbeid, tidleg innsats for barn og unge og deira omsorgspersonar

Det er fleire barn og unge, unge vaksne som vil krevje ei heilskapleg og gjennomgåande tenesteyting mellom helse- og omsorg, oppvekst og andre einigar. Evalueringsrapport og forvaltningsrevisjonsrapport av Hallingdal barnevern viser at kommunen bør styrke det førebyggjane arbeidet og tidleg innsats for barn og unge. Det er viktig i den vidare satsinga at vi får eit enno betre tverrfagleg og tverretatleg samarbeid innad i kommunen og viktige eksterne samarbeidspartar

I lovverk og nasjonale føringar blir det lagt vekt på styrking av skulehelsetenesta og psykisk helsearbeid. Det er ønskeleg å gjennomføre prosjekt med familieteam og etablere oppsøkjande tenester / miljøarbeidarteneste for familiar som har behov for råd og rettleiing. Dette kjem fram og av gjeldande kommuneplan. Ved å styrke kompetanse og ressursar innan helsestasjonstenesta, psykisk helse fysioterapi, slik at dei kan jobbe meir førebyggjande og med tidleg intervensjon, vil dette kunne hindre kostnadskrevjande tiltak for barn og unge seinare i livet.

Hemsedal fekk prosjektmidlar innan kommunalt rusarbeid for å styrke det førebyggjande arbeidet for risikoutsette barn og unge. Det er 50 % prosjekt stilling som familiekonsulent samt ca 40 % stilling som jobbar med lågterskeltilbod for barn og unge rett etter skuletid.

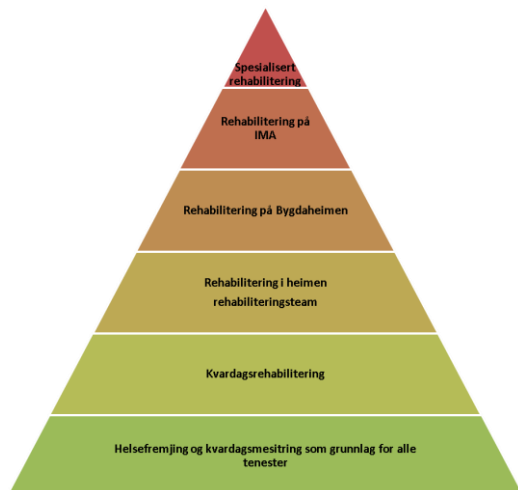
Mange barn, ungdom og unge vaksne har behov for miljøarbeid, praktisk bistand, sysselsetning og aktivitetstiltak for å oppnå sosiale ferdigheiter og ta del i dei aktivitetstilbod som fins. Tidleg innsats, god kompetanse, fleksibelt personell og gode koordinerte tenester er viktige suksessfaktorar. Det er og viktig at kommuna knytt til seg spesialistkompetanse frå spesialisthelseteneste og kompetansesenter når det er behov for det.

Rusførebyggjande arbeid

Regjeringas opptrappingsplan for rusfeltet omfattar heile rusområdet og inneheld tiltak innan førebygging, behandling, rehabilitering og oppfølging. Førebygging skal bidra til å hindre at rusmiddelproblem oppstår og utviklar seg. Tidlig intervensjon er arbeidet med å identifisere og handtere ei problem på eit så tidlig tidspunkt at problemet forsvinn eller blir redusert med begrenset innsats. Det inneberer å fange opp moglege problemutvikling tidlig hos barn og unge, vaksne og eldre. Tidlig Intervensjon rettar seg mot den som brukar rusmidlar, barn av- og pårørande til personer med eit problematisk rusmiddelbruk.

Kommunen har søkt og fått midlar til ulike prosjekt innan kommunalt rusarbeid både til førebyggjande tiltak og lågterskeltilbod.

Kvardagsrehabilitering / ressursteam for personar som treng koordinerte tenester

Hemsedal kommune er blitt med i KS sitt effektiviseringsnettverk- hverdagsrehabilitering. Det er oppretta eit tverrfagleg team med ressurspersonar frå heimesjukepleie, fysioterapi og psykisk helse.

Kvardagsrehabilitering tek utgangspunkt i brukaren sine egne ressursar, ønskjer og personlege mål for tenesteutforminga. Tidleg tverrfagleg kartlegging av rehabiliteringspotensialet hjå brukaren og tilsvarende tidleg og intensiv opptrening skal auke meistringsevna og reduserer behovet for hjelp frå det offentlege. Vanlegvis bør det opprettast eit tverrfagleg team som i samarbeid med heimetenesta står for opptreninga på brukarens naturlige arenaer, som er i heimen og nærmiljøet.

Det blir fleire yngre personar med demens som i peiodar vil kunne krevje mykje ressursar. Dette er eit område som det blir jobba vidare med i Hallingdal. Samstundes er det viktig at vi har eit godt og kompetent demensteam i kommunen. Tidleg avdekking, tidleg innsats, gode lærings og meistringstilbod, pårørandeskuler og gode aktivitetstilbod vil bidra til at den enkelte får gode kvardagar, hindre for stor slitasje hjå pårørande og utsette meir kostnadskrevjande tilbod.

Talet på personar med psykisk og rusrelaterte helseplager vil auke og mange vil i periodar ha behov for omfattande og koordinerte tenester.

Omsorgsbustader, avlastningsbustad, bustader for eldre

Det er ei auke i personar som søker etter omsorgsbustad. Ein del av dei som søker ønskjer tryggleik og nærleik til tenestene. Utryggleik og angst hjå ein del brukargrupper fører til redusert livskvalitet. Det er mange pårørande som har store omsorgsoppgåver som har behov for avlastande tiltak i kortare og lengre periodar. I tillegg til korttids plassar på Bygdaheimen er det 2 leilegheiter ved Bråtenjordet som blir nytta som avlastningsbustad. Det vil på sikt vere behov for å gjere bygnadsmessige endringar for å betre tilhøve for personell og brukarane av tenestene. Det er utarbeidd ein rapport frå Asplan Viak-mulighetstudie som viser korleis omsorgsbustader, dagaktivitetsenter og eventuell helsetenester kan plasserast i området rundt Bygdaheimen.

Tilbod og samarbeid med pårørande

For å få til gode forsvarelege individuelle tenester er eit nært samarbeid med pårørande når brukar ønskjer det viktig. Pårørande er ein viktig ressurs og det er viktig at kommunen samarbeider om kva for støtte og informasjon som dei har behov for og erfaringsutveksling mellom dei kommunale tenestene og pårørande. Det blir fremja eit nytt lovforslag som skal sikre pårørande sin rett til informasjon, opplæring og rettleing, avlastning og omsorgstønad.

Tverrfagleg arbeid mellom heimesjukepleie og psykisk helse.

I 2016 vart det starta eit samarbeidsprosjekt mellom psykisk helse og heimeteneste om å nytte ressursar på tvers og for å heve kompetansen. Målet var både å vurdere korleis vi skal gje eit betre samla tilbod ut over dagtid, samt å styrke kompetansen innan eldre og psykisk helse. Frå 2017 skal også kommunane ta i mot

utskrivingsklare pasientar.

Eldre er ei samansett gruppe og vi behandlar dei ofte ut i frå somatisk funksjonstap, men det blir også fleire eldre som har sine psykiske utfordringar.

- Høg alder aukar risiko for sjukdom og tap av funksjonar
- Tap av nære personar
- Sosial isolasjon og einsemd
- Auke i tal på demens
- Det blir fleire eldre med annan kulturell, religiøs og språkleg bakgrunn

Velferdsteknologi

Styringsgruppa for IKT har sett saman ei prosjektgruppe som skal tilføre kommunane bestillarkompetanse og førebu overgang til felles digital kommunikasjonsplattform for velferdsteknologi i Hallingdal. Hallingdal er invitert med i ei observatørrolle i prosjekt i Kongsbergsregionen. Velferdsteknologi kan bidra til

- enkeltindividet gis moglegheit til å meistre eige liv og helse betre ut i frå eigne premissar
- førebygge fall , einsemd og kognitiv svikt
- at personar med behov for helse og omsorgstenester kan bu lengre heime
- betre kvalitet og fleksibilitet i tenestene
- eit betre samvirke med nærmiljø, frivillige og pårørande

10.2 Felles mål for etaten

- Styrke tverrfagleg samarbeid ved å vidareutvikle fleirfagleg team og ressursgrupper
- Kompetanseheving og ta i bruk velferdsteknologiske løysingar
- Implementere kvardagsrehabilitering både innan somatikk og psykisk helse.
- Vidareutvikle etisk refleksjon i alle einingane
- Styrke tverrfagleg samarbeid i høve til førebyggjande arbeid for barn og unge og deira omsorgspersonar
 - Samarbeide med oppvekstetaten og andre samarbeidspartar med fokus på tidlig innsats og styrking av kommunens helsefremmjande og førebyggjande arbeid.
 - Videreutvikle psykisk helsetjeneste til barn og ungdom.
 - Etablere ressursteam og familieteam – ei dør inn til alle tenestene.
- Ulike områder belyst i temaplan for bygdaheimen, helsesenter og kommunehus må utgreiast vidare.
- Utvikle aktiv omsorg og dagsenteraktivitetar
- Prosjekt med dagsenteraktivitetar og sysselsetting gjennom samarbeid med inn på tunet tilbydarar
- Tilbod om fysisk aktivitet som eit aktivitetstilbod til ulike alders- og brukargrupper innan friskliv/fysioterapi
- Utvikle miljøterapeutiske teneste spesielt innan demensomsorg og rus/psykisk helse
- Styrke brukarmedverknad og ha eit godt samspel i utforming av tenester mellom tenesteytar, tenestemottakar og føresette/pårørande
- Vidareutvikle tilbod ved Frisklivssentral og samarbeid i Hallingdal om kompetanse, lærings og mestringstilbod for både brukarar og pårørande
- Styrke kompetanse hjå personell for å kunne gje god informasjon, opplæring og rettleiing for brukarar og pårørande
- Utvikle samarbeidet med frivillige organisasjonar om helsefremmjande aktiviteter
- Utvikle i samarbeid med andre tenester gode pasientforløp og saumlause tenester
- Utvikle ei godt og samordna miljøterapeutisk tilbod til personer med utviklingshemming og med psykiske plager.
- Ferdigstille handlingsplan mot vold i nære relasjonar

10.3 Arbeidsmål for dei ulike fagområda

Administrasjon

Administrasjon består av 2 årsverk. I tillegg har avdelingsleiarane frå 20-70 % administrativ tid i stillinga si.

Det er strengare krav til saksbehandling, journalføring, internkontroll/ kvalitetssystem innan alle områder. Det skjer mykje innan for IKT som skal implementerast i etaten. Det er auka krav til rapportering for dei ulike tenestene. Det er eit større omløp av pasientar, behov for å delta i ulike samarbeidsmøter både lokalt og regionalt. Det blir og brukt meir tid til dialog og samarbeid med brukar og pårørande. Det er og strengare krav om tettare oppfølging med sjukemeldte. Dette krev stadig meir ressursar og tid samtidig som ein skal ha tid til plan-, strategi- og utviklingsarbeid.

Tilsette er den viktigaste ressursen kommunen har for å gje gode tenester. Det er derfor viktig å bruke ressursar til personal- og kompetanseutvikling.

Det er blitt for liten plass til fleire av einingane ved Helsesenteret. Legekontor har behov oppgradering og utviding. For å få til ein enno betre samhandling og koordinering er det vurdert at helsestasjon, psykisk helse og fysioterapitenestene bør bli samlokalisert /plassert i nærleiken av dei andre tenestene innan helse og omsorg og ny sentralskule. Dette vil bli utgreidd vidare i prosjektarbeid med sentralskule, omsorgsbustader og oppgradering av legekontor.

Arbeidsmål i planperioden

- Arbeid med helse og omsorgsplan skal settast i gong, der tidlegare del og fagplanar blir inkludert
- Tal på tilsette med fagkompetanse og vidareutdanning skal aukast i samsvar med kompetansebehov og kompetanseplan
- I samarbeid med tillitsvalte og verneombod utarbeide fleksible og gode arbeidstidsordningar som tek vare på både brukarane og tilsette sine behov, og som gir ei best mogleg kvalitativ og effektiv tenesteyting.
- Nytte prosjektarbeid for å styrke og utvikle tenestene.
- Ta i bruk og vidareutvikle elektronisk arbeidsplanverktøy, samt ta mobile datakommunikasjon for arbeidslister og journalføring.
- Gjennomføre ROS- analyser
- Ha eit funksjonelt kvalitetssystem
- Arbeide for at pasientopplysningar er sikra, og at dei blir utveksla mellom ulike einingane på ein sikker og effektiv måte.
- Sikre at brukarerfaringar, avviksmeldingar og klagar blir brukt systematisk til forbedring av tenestene

Heimebaserte og Institusjonsbaserte tenester/sjukeheim

Hemsedal Bygdaheim har ca 22,5 årsverk inklusiv kjøkkenteneste. Kommunen tek i mot alle utskrivingsklare pasientar. Av 23 sengeplassar er 4 plassar definert til korttids- og avlastingsplassar. Utviklinga viser at fleire pasientar blir lagt inn på korttidsplassar, avlasting og ø.hjelpsplass/ observasjon frå lege eller heimesjukepleie. Det må vurderast om ein bør auke senger til dette formålet.

Heimetenesta har ca 15 årsverk. Det er ei auke i tenestebehov og utplassering av tryggingssalar. Det må og reknast med at fleire alvorleg sjuke ønskjer å få pleie og lindrande behandling heime. Dette vil stille krav til fleksible tenester og krav til kompetanse. Det er eit tidsspørsmål føre det er for aktiv teneste i heimesjukepleie på natt. No er det etablert bakvakt som reiser ut når tryggingssalar blir utløyst.

Det er fleire brukarar som har behov for rehabiliterande tiltak som krev tett oppfølging, og der ein må samarbeide på tvers av tenestene.

Det er varsla at i åra framover blir det fleire yngre eldre med demenssjukdommar psykiske lidingar. Dette vil krevje tilrettelagt tenester, auka tenestebehov, tilbod om dagaktivitet og avlastning for dei pårørande. Det er og viktig å styrke kompetansen på dette området.

Mange brukarar av helse og omsorgstenester er underernærte eller i ernæringsmessig risiko. Underernæring og feilernæring gir auka fare for andre sjukdommar, lengre rekonvalesent samt større pleietyngde og auka medisinske kostnader.

Arbeidsmål

- Følgje BEON-prinsippet for omsorg på riktig nivå.
- Styrke dagtilbod/ aktivitetstilbod både for dei som bur her, men og heimebuande og deira pårørande som treng avlastning på dagtid. Utvikle eit inn på tunet tilbod for ynge personar med demens vil vere eit satsingsområde
- Legeressurs i sjukeheim må styrkast i samsvar med behov.
- Vidareutvikle sansehage.
- Styrke kompetanse og samarbeide på tvers for å gje eit godt tenestetilbod for dei som har demensjukdom, psykiske lidingar, geriatri, palliasjon eller treng rehabilitering.
- Styrke kompetanse, prosedyrar og kartleggingsverktøy for å førebyggje underernæring, feilernæring.
- Oppskjande og førebyggjande teneste for alle personar over 75 år.
- Implementer e tverrfagleg ressursteam som kan styrke rehabiliteringstenester i heimen med heimetrenerar/aktivitetstrenerar
- Samarbeid med psykisk helse – få i gong miljøarbeid/ behov for tilsyn og hjelp kveld/helg
- Rett bruk av IMA og ØHD- plassar ved Hallingdal sjukestugu.

Koordinerande eining

Det er 2,8 årsverk. I eininga ligg overordna ansvar for koordinering av habilitering og rehabilitering, ansvar for kvalitets- og fagutvikling for heile etaten, oppgåva som folkehelsekoordinator for kommunen, samt fatte vedtak og følgje opp tiltak i samsvar med Helse og omsorgstenestelova. Eininga har ansvar for å koordinere og følgje opp prosjektsøknader. Eininga har også ansvar for TT- teneste, følgjekort og parkeringsløyve.

Eininga har systemansvar for individuelle planar og ansvar for å koordinere tenester for personar med langvarige og samansette behov. Eininga har det faglege ansvaret for oppfølging i høve til bruk av tvang og makt for personar utan samtykkekompetanse. Det er blitt jobba tett opp mot habiliteringstenesta, anna spesialisthelseteneste og Fylkesmannen. Eininga er og førstekontakt når det gjeld samhandling med sjukehus i høve til utskrivingsklare pasientar. Dette vil også gjelde innanfor psykisk helse frå 2017.

Det blir fleire komplekse og samansette problemstillingar som utfordrar kommunale tenester til å sjå heilskapleg og gjennomgåande på tenestetilbodet på tvers av etatar, einingar og kompetanse.

Eininga har fått ansvar for å følgje opp ungdom som har særskilt behov for oppfølging i overgang ungdomskule- vidaregåande skule, ungdom som står utan tilbod om vidaregåande skule og unge vaksne som ikkje finn seg til rette i ordinær sysselsetting etter endt vidaregåande.

Overordna mål for KE jf lov om helse og omsorgsteneste kap 7 :

- Legge til rette for brukarmedverknad
- Ha oversikt over tilbod innan habilitering og rehabilitering
- Overordna ansvar for individuell plan og koordinator
- Ta i mot meldingar om behov for individuell plan og koordinator
- Utarbeide rutinar for arbeidet med individuell plan og koordinator
- Oppnemne av koordinator
- Kompetanseheving om individuell plan og koordinator
- Opplæring og rettleiing av koordinatorer
- Bidra til samarbeid på tvers av fagområder, nivå og sektorer
- Ivareta familieperspektivet
- Sikre informasjon til befolkninga og samarbeidspartnar
- Ta i mot meldingar om mulig behov for habilitering og rehabilitering

Andre overordna mål:

- Sikre informasjon til befolkninga og samarbeidspartnar

Arbeidsmål

- Prioritere koordinering av tverrfagleg og tverrsektorielt samarbeid
- Skape gode dagaktivitetar og sysselsetting for personar med psykisk utviklingshemming og andre brukargrupper i samarbeid med aktuelle instansar
- Prioritere kvalitets- og fagutviklingsarbeidet
- Legge til rette for kurs både internt og eksternt i lovpålagte fagfelt t.d. pas. Kap.4A og KOHL kap.9
- Økt fokus på demensteamarbeid
- Systematisere e-læring og internopplæring
- Etablere kompetanse/fagstillingar innan livsstilsjukdomar som diabetes, overvekt, kols, med meir
- Bidra/sikre i dialogen med spesialisthelseteneste m.o.a i oppfølginga av avtaler
- Tidleg innsats og koordinering for barn og unge med funksjonsnedsetting og åtferdsutfordring.
- Styrke og vidareformidle kompetanse på åtferdsutfordringar og diagnosar.
- KE som sentral aktør i kommunens regionale og lokalt lærings og mestrings arbeid.

Bråtenjordet – miljøarbeidarteneste og avlastningstiltak for barn og unge, unge vaksne

Bråtenjordet gir miljøarbeidarteneste og offentleg avlastning for barn og unge og tilby forsvarlege tenester for dei som har store behov for praktisk bistand.

Om få år vil det vere behov for fleire bustader ved Bråtenjordet. Det er og behov for meir areal til personell, då det er fleire som i åra framover vil jobbe i døgnturnus med ulike brukarar .

Det må jobbast med å skape gode kultur/fritidstiltak for personer med nedsett funksjonshemming, både at dei får høve til å ta del i det tilbodet som fins men og at det må jobbast vidare med å skape gode møtearenaer/ fritidsklubb og fritidsaktivitetar i Hallingdal. Dei kan dei sjølv kan vere ansvarleg for drift i saman med følgje, men det må leggest til rette både med tanke på universell utforming, transport og liknande.

Det må og jobbast med å få til gode arbeids- og sysselsettingstiltak for unge brukarar som har langvarig behov for koordinerte tenester.

Arbeidsmål

- Tilpasse tenester og kompetanse ut i frå den einstilte brukaren sitt behov .

- Gode sysselsettings- og aktivitetstiltak
- Sikre gode overgangar i skulegang og arbeidsretta tiltak
- Systematisk styrking av brukarmedverknad

Helsestasjon

Helsestasjon har 3,4 årsverk. I 2016 er det 50 % prosjektstilling som familiekonsulent. Helsestasjon er lågterskeltilbod som skal vera lett å oppsøkje, når barn og unge og familiar har det vanskeleg, når det gjeld fysisk og psykisk helse og samspel i familien. Dei er viktig ein viktig aktør i det førebyggjande arbeid for barn og unge og deira familiar og dei arbeider med ei heilskapleg tiltakskjede for barn 0-20 år. Tidleg innsats i sped- og småbarnsalder kan hindre at kommunen må setje i verk kostnadskevande tiltak seinare. Helsestasjonen har opparbeid seg kompetanse og brukt ressursar til foreldrerttleiing ICDP og godt samliv.

Det er viktig at helsetenesta er til stades i skule og barnehage. Dette er eit viktig tiltak som gir god førebyggjande effekt og bidreg til at ein fortare kan fange opp barn som har utfordringar. Tema som blir meir aktuelle og som krev tid er psykisk helse, vektproblematikk, mobbing, rus auka skulefråvær m.m.

Det er og ønskjeleg å etablere oppsøkjande tenester / miljøarbeidarteneste for barn og familiar som har behov for råd og rettleiing saman med psykiske helseteneste og koordinerande eining.

Helsestasjonen har og mykje oppfølging med busette flyktningar og bebuarar på asylmottaket. Kommunen vil ha behov for å tileigne seg fleirkulturell kompetanse innanfor fleire fagområder. Mange har utfordringar med si psykiske helse.

Nybakte foreldre blir raskare skrive ut frå sjukehus. På grunn av lange avstandar kan ikkje mor og barn nytte det polikliniske tilbodet til sjukehusa. Dette fører til at kommunen sin helsestasjonsteneste må følgje mor og barn tettare opp.

Arbeidsmål

- Helsestasjonen må ha tilstrekkeleg med ressursar og kompetanse til å jobbe med førebyggjande tiltak og tidleg intervensjon både innan:
 - Skulehelseteneste
 - Råd og rettleiing i heimen
 - Oppfølging av nyfødde, småbarn og deira foreldre
 - ICDP/ foreldrerttleiing
 - EDPS
- Fleirkulturell kompetanse
 - Førebyggjande arbeid med råd og rettleiing til barnefamiliar.
 - Kjønnslemlestelse
- Følgje sentrale anbefalingar i forhold til førebygging, vaksinasjon og oppfølging av barn/unge.
- Følgje dei sentrale anbefalingar til helsetenester til flyktningar og asylsøjarar i mottak.

Psykisk helse

Eininga har 4,7 årsverk med god og brei kompetanse. Dei har og ansvar for rusomsorg. Psykisk helse har mellombels fått kontor på kommunehuset på grunn av mangel på kontor på helsesenteret. Frå hausten 2016 er det tilsett ein 100 % prosjektstilling som psykolog.

Det er i sentrale føringar lagt opp til ei styrking av psykisk helseteneste både gjennom stortingsmeldingar, handlingsplanar og utlysing av prosjektmidlar. Det vil bli viktig at kommunen førebur seg på både gjennom

kompetanseheving, styrking, samarbeid og organisering for å kunne vere klare til å ta må seg nye oppgåver.

Det er fleire som har rusproblematikk i Hemsedal. Det er viktig å jobbe førebyggjande og med tidleg intervensjon i høve til barn og unge i høve til rus og dop. Hemsedal kommune er med i prosjekt «barn i rusfamilie». Det er viktig at dette prosjektet blir godt forankra og vidareutvikla i kommunen. Det blir og etablert eit samarbeid med politiet for å følgje opp barn og unge som har behov for tettare oppfølging.

Det er fleire som slit med angst og depresjon. Dette gjeld ikkje minst barn og unge. Det er fleire som kjem til Hemsedal som treng oppfølging. Det er og eit behov for rettleiing og tverrfagleg samarbeid med andre einingar og tverrfagleg samarbeid med spesialisthelseteneste.

Psykisk helse er eit lågterskeltilbod, der det blir jobba for å skape sosiale møtearenaer på Slettostugu. Friskliv/fysioterapi, psykisk helse og NAV har oppretta eit tilbod om fysisk aktivitet og samtale for brukarar av deira tenester. Dei jobbar mykje med større openheit rundt psykisk helse gjennom foredrag/temakvelder. Det er blir satsa på det førebyggjande arbeidet i psykisk helse. Prosjekt som LEK, dagsenteraktivitet, gruppeaktivitetar/sosiale møtearenaer og sommarmoro bør vidareutviklast og bli eit fast tiltak.

Det er mange som bur på asylmottak som har trauma og angst og som treng ein god del oppfølging.

Arbeidsmål

- Vidareutvikle dagsentertilbod og sosiale møtearenaer for ulike brukargrupper
- Vidareutvikle tenesta med førebyggjande arbeid samt vere eit lågterskeltilbod for dei som har behov.
- Styrke kompetansen og vidareutvikle tenesta innanfor rusomsorg i samsvar med behov og tiltak vedteke i rusmiddelpolitisk handlingsplan.
- Gjennom prosjekt vurdere tiltak som inn på tunet- brukertilsettingar for igangsetting av ulike lågterskeltilbod
- Samarbeid med heimeteneste – få i gong miljøarbeid/ behov for tilsyn og hjelp kveld/helg
- Samarbeid med fysioterapi og friskliv med lågterskeltilbod
- Utvikle interkommunalt samarbeid, samt samarbeid med
- Utvikle miljøterapeutiske lågterskeltilbod for å førebyggje psykiske lidningar.
- Auke kompetansen og innsatsen på rusfeltet.
- Auke kompetansen på psykisk helse innan den samla helse- og omsorgstenesta.

Legeteneste

Det er i dag 3 fastlegeavtaler, og kommunen sin dekningsgrad ligg på gjennomsnitt i landet . Pr i dag blir det nytta 14,5 timer til allmennpraktisk arbeid. Over 50% av pasientane som blir behandla av legevakta ved legekantoret.

God legeteneste og dyktige fastlegar er viktig for å lykkast med av mange av måla i samhandlingsreforma. Det er behov for legar med brei generalist kompetanse, men sidan det er fleire skader enn det som er gjennomsnitt er det viktig at legar er gode på ortopedi og akuttmedisinsk kompetanse. I forskrift om fastlegeordningen blir det lagt eit større kommunane for integrering av fastlegene i dei andre helsetenestene i kommunen. Kommunane skal oppfylle nye krav om kvalitet- og funksjonskrav i legetenesta, og være pådrivar for legetenesta sitt samarbeid med andre personellgrupper og tenestemråder.

Sidan det er mange sesongarbeidarar, turistar og personar som oppheld seg her over lengre tidsrom vil ein

rekne med at dekningsgraden på legetenesta i Hemsedal er lågare enn snittet. Med få legar blir arbeidspresset stort, spesielt på legevakt. Turistsesongen er blitt utvida, og dermed blir perioden med normalsituasjon mindre. Frå 2015 har det vore lengre opningstid på legevakt med lege og hjelpepersonell tilstades. Turistnæringa planlegg at det innan 5 år skal vere opp mot ei fordobling av talet på overnattingdøgn. Det blir derfor viktig at kommunen i løpet av 2016 planlegg korleis ein skal løyse legevakt i sesong.

Belastning på legevakt gir og utfordring med å sikre målet om ingen ventetid for å time til lege i Hemsedal. Det er etablert felles legevaktsentral i Hallingdal, og nødnettet er tatt i bruk.

Det er eit prosjekt i Hallingdal som har som mål å redusere bruk av antidepressiva-« tett på legen»

Det er under vurdering ulike modellar for framtidig organisering av legevaktsamarbeid i Hallingdal. I Hemsedal vil behovet for å ha lokal legevakt minimum i turistsesongen. Ny akuttmedisinsk forskrift vil innan 2018 ha innverknad på organisering og drift av legevakt og legevaktsentral. Det blir stilt krav til kompetanse hjå legevaktslege og at det er sjukepleiar eller anna kvalifisert personell tilstades.

Legekontora har behov for meir areal og meir funksjonelle lokaler. Til tider er det trengt på venterommet. Det er utarbeidd ein plan for ombygging/utviding av legekontor. Behov for telemedisin, akuttmedisinsk utstyr må vurderast ut i frå endring av behov og krav til tenesta.

Arbeidsmål i perioden

- Vurdere kommuneoverlegen sin rolle og ansvarsområde både lokalt eller ved interkommunalt samarbeid for å imøtekome samfunnsutviklinga.
- Vurdere talet på fastlegeheimlane/bemanning av legar på vinterstid for å imøtekome etterspurnad etter legeteneste, belastning på legevakt og krav til samarbeid med andre tenester.
- Gjennomføre ei analyse korleis legevakta i Hemsedal skal organiserast lokalt og interkommunalt med tanke på personell og utstyr.
- Tilpasse timetal for tilsynslege ved sjukeheim etter behov og kommunelege spesielt innan psykisk helse og smittevern
- Revidere helsemessig og sosial beredskapsplan og smittevernplan

Fysioterapi og Friskliv

Det er 3,5 årsverk i eininga. 2,5 årsverk er fysioterapeutar, 1 årsverk er innan friskliv. I tillegg er det 100 % privatpraktiserande fysioterapeut med driftstilskott. Frå 2020 blir det stilt krav om at kommunen skal ha ergoterapeut.

Fysioterapeutar og ergoterapeutar er ei viktig faggruppe i habiliterings- og rehabiliteringsarbeidet. Dette gjeld også innan kvardagsrehabilitering, der det blir gitt ein intensiv innsats i oppstartsfasen, gjerne av eit tverrfaglig team. Erfaringa så langt tyder på at det er ein god investering å komme tidleg inn med tverrfaglaga rehabiliteringsressursar, i staden for å gje meir kompensierende bistand og pleie etter kvart som funksjonsevne blir redusert. Det gir et betre liv for den enkelte og utsett eller redusere behovet for andre kostnadskreivjande kommunale pleie- og omsorgstilbod.

Både folkehelsestatistikk og anna helsestatistikk viser at det i Hemsedal har det mange med muskel og skjellettplager. Det er blitt jobba systematisk med å få i gong fellestreningar for ulike grupper med same behov. Pasientar blir tidlegare skrivne ut frå sjukehus og kjem heim til rehabilitering. Det blir no lagt større vekt på opptrening i staden for operasjon for enkelte skader/ belastningslidingar. Det er mange som har samansette behov. Dette krev ressursar, kompetanse og eit auka behov for kommunale hjelpemiddel. Det er ønskjeleg å på sikt å få knytt til seg ergoterapeut til tenesta. Rask og god behandling er

samfunnsøkonomisk lønnsam ved at innbyggjarar fortare kan kome seg ut i aktivitet og arbeid. Det må gjerast prioritering av kven som får behandling. Dette fører til at ein del kronikargrupper blir ståande lenge på ventelister.

Det er knapt med ressursar til å jobbe med tidleg intervensjon for barn og unge. Det er ein del barn som treng bistand i høve til motoriske og psykososiale ferdigheiter, rehabilitering samt tilrettelegging av hjelpemidlar. Det er fleire skulebarn og ungdommar som er plaga med hovudpine, ryggplager, søvnnvanskar leggsmerter og andre plager som meir liknar vaksenplager. Fysioterapiteneste er og viktig for å følgje opp barn med samansette behov. Eit tett og godt samarbeid med barnehage, skule, psykisk helse og helsestasjon er viktig for at fysioterapien kjem tidleg i gong med kartlegging og trening når det gjeld barn og unge. Det kan spare mange for framtidig behov og belastningskader.

Eininga er ein pådrivar og igangsettar av førebyggjande- og folkehelseiltak. Det er etablert fallførebyggjande trening / kurs for eldre. Friskliv har fleire ulike tilbod om gruppetrening og individuell trening. Det har vore gjennomført eit prosjekt med fysioterapitenesta, friskliv, psykisk helse og helsestasjon om tilbod om fysisk aktivitet for overvektige og inaktive barn. For å kunne gjennomføre dette på eit meir permanent basis trengs det ekstra ressursar, og det er lagt på is inntil vidare. Det er og ønskjeleg å få til eit samarbeid med barnehage for å skape gode fysiske aktivitetar for barn i barnehagealder.

Friskliv er og blir ein sentral aktør i utvikling av lærings- og meistringstilbod.

For å kunne gje eit meir komplett tenestetilbod for mange med rygg, nakke og muskellidingar er det viktig at kommunen har personell med psykomotorisk kompetanse. Eit godt samarbeid med psykisk helseteneste er og viktig.

Oppretting av ulike grupper med fysisk aktivitet kan skape også gode sosiale møtearenaer og er og eit viktig tilbod innan om dagaktivitet.

Arbeidsmål

- Korte ventelister og raskt tilbod om førstegongsvurdering.
- Vidareutvikle gruppetrening for ulike grupper som eit supplement til behandling.
- Tilby fysisk aktivitet som eit ledd i dagsenteraktivitet, fysisk aktivitet
- Tilby bassengtrening gjennom fysioterapi og friskliv for bestemte brukargrupper som eit ledd i førebyggjande arbeid
- Sikre eit forsvarleg kommunalt hjelpemiddellager.
- Samarbeid med andre einingar, dei andre kommunane i Hallingdal og frivillige lag og organisasjonar om tilbod innan Friskliv og førebyggjande tiltak for alle aldersgrupper , ikkje minst innan kosthald, røykeslutt og livstilsending.
- undersøking, vurdering og behandling ved utryggleik rundt barnet si bevegelsesutvikling
- rettleiing og trening for barn med nedsett funksjonsevne
- rettleiing og rådgjeving til foreldre, barnehagar og skular når det gjeld fysisk aktivitet og stimulering av barn si rørslesutvikling
- treningstilbod for barn og unge med vektproblematikk.
- Utvikle lærings og meistringstilbod både lokalt og regionalt

10.4 Utvida KOSTRA- tal for 2015

Tabellene viser utvalte nøkkeltal for helse og omsorgstenesta. Tala gir ein peikepinn på kor Hemsedal kommune ligg i høve til andre kommunar i utvalet, men det ligg forskjellar i tala som er innrapportert. Det blir jobba med å få enno betre og meir rett rapportering på KOSTRA og IPLOS.

E. Kommunehelse - nøkkeltall	0618 Hemsedal			Kostragruppe	0616	0617 Gol	0619 Ål	Landet
	2015	2014	2013	02	Nes	2015	2015	uten Oslo
Prioritering								
Netto driftsutgifter pr. innbygger i kroner, kommunehelsetjenesten	4370	4626	5173	3184	2938	4211	3940	2381
Netto driftsutgifter i prosent av samlede netto driftsutgifter	6,9	7,2	8,3	5,2	5	7	6,1	4,5
Netto driftsutg til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetj. pr. innb 0-5 år	14424	12964	15215	9611	14657	13832	13649	7918
Netto driftsutg til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetj. pr. innb 0-20 år	3948	3536	4340	2459	3319	3328	3066	2139
Netto driftsutgifter til forebyggende arbeid, helse pr. innbygger	1122	585	1012	150	-37	449	295	170
Netto driftsutg til diagnose, behandling og rehabilitering pr. innbygger	2236	3112	3020	2424	2264	2971	2869	1657
Brutto investeringsutgifter pr. innbygger	344	146	0	40	0	0	13488	65
Dekningsgrad								
Legeårsverk pr 10 000 innbyggere, kommunehelsetjenesten	13,9	12,8	13,1	12,9	17,5	13,4	14,6	10,5
Fysioterapiårsverk per 10 000 innbyggere, kommunehelsetjenesten	14,9	13,5	15,4	10,5	11,7	10,7	17,8	9,1
Produktivitet/Enhetskostnader								
Brutto driftsutgifter pr. innbygger. Funksjon 232, 233 og 241	5019	5665	6034	4350	4280	6009	5510	2984
Herav: lønnsutgifter pr. innbygger. Funksjon 232, 233 og 241	2387	3679	3821	2623	2426	4535	3246	1716
Brutto driftsutgifter per innbygger 0 - 5 år. Helsestasjons- og skolehelsetjeneste.	16371	14351	16506	10706	16958	21198	16340	8714

F1. Konsern - Pleie og omsorg - nøkkeltall	0618 Hemsedal			Kostragruppe	0616	0617 Gol	0619 Ål	Landet
	2015	2014	2013	02	Nes	2015	2015	uten Oslo
Pleie- og omsorgstjenestene samlet								
Prioritering								
Netto driftsutgifter pleie og omsorg i prosent av kommunens totale netto driftsutgifter, konsern	24	23,2	22,6	32,9	39,5	29,7	32,1	30,9
Institusjoner (f253+261) - andel av netto driftsutgifter til plo, konsern	49,3	54,5	54,3	45,9	14,8	37	47,7	44,4
Tjenester til hjemmeboende (f254) - andel av netto driftsutgifter til plo, konsern	47,8	42,6	43,4	49,8	84,1	59,1	48,5	50,3
Aktivering, støttetjenester (f234) - andel av netto driftsutgifter til plo, konsern	3	3	2,3	4,2	1,2	3,9	3,7	5,3
Netto driftsutgifter pr. innbygger i kroner, pleie- og omsorgstjenesten, konsern	15179	14858	14089	19902	23221	17849	20672	16198
Netto driftsutgifter, pleie og omsorg pr. innbygger 80 år og over, konsern	382948	366600	359267	350063	345483	307184	313132	371181
Netto driftsutgifter, pleie og omsorg pr. innbygger 67 år og over, konsern	117080	116869	111497	109178	116854	95345	110790	109342
Produktivitet / Enhetskostnader								
Korrigerte brutto driftsutgifter pr. mottaker av kommunale pleie og omsorgstjenester, konsern	348435	441606	461180	..	404620	461246	426030	392369
Dekningsgrader								
Mottakere av hjemmetjenester, pr. 1000 innb. 0-66 år	26	18	15	26	38	21	18	21
Mottakere av hjemmetjenester, pr. 1000 innb. 67-79 år.	92	74	65	81	73	61	63	68
Mottakere av hjemmetjenester, pr. 1000 innb. 80 år og over.	323	242	244	373	400	301	367	328
Produktivitet/Enhetskostnader for hjemmetjenester								
Korrigerte brutto driftsutg pr. mottaker av hjemmetjenester (i kroner), konsern	203104	262324	292492	217241	361461	334434	267772	237965
Brukerbetaling, praktisk bistand, i prosent av brutto driftsutg, konsern	1	1	..	1,3	0,6	1,4	2,7	1,3
Prioritering								
Plasser i institusjon i prosent av mottakere av pleie- og omsorgstjenester	19,1	25,3	27	..	6,9	14	19,2	17,4
Dekningsgrader								
Andel beboere i institusjoner 80 år og over	66,7	84,2	68,2	74,5	66,7	70,7	86,8	69,7
Andel beboere i institusjon av antall plasser (belegg)	77,4	82,4	85,1	..	69,8	118,4	94,3	97,5
Andel plasser avsatt til tidsbegrenset opphold	18,8	21,7	17,4	18,4	100	25	32,7	19,1
Andel plasser i skjermet enhet for personer med demens	29,2	30,4	30,4	28	0	25	26,9	26,3
Andel plasser avsatt til rehabilitering/habilitering	12,5	13	8,7	8,5	35,3	25	9,6	7,9
Legetimer pr. uke pr. beboer i sykehjem	0,32	0,33	0,27	0,41	1,25	0,42	0,84	0,54
Fysioterapitimer pr. uke pr. beboer i sykehjem	0,63	0,67	0,55	0,4	3	0,81	0,65	0,38
Produktivitet/Enhetskostnader kommunale institusjoner								
Utgifter per oppholdsdøgn i institusjon, konsern	3490	3384	2981	3019	3671	2677	3128	3119
Korrigerte brutto driftsutgifter, institusjon, pr. kommunal plass, konsern	905280	935200	887542	..	914882	1115500	1013385	1050987
Korr.bto.drifutg, pleie, av korr.bto.drifutg, institusjon, konsern	86	85	85,2	89	93	86,9	86,2	89,2
Brukerbetaling i institusjon i forhold til brutto driftsutgifter, konsern	11,5	11,9	..	12,9	7,1	17,8	13,2	13
Prioritering								
Netto driftsutgifter til aktivisering/støttetjenester per innbygger 18 år og over(f234), konsern	577	565	426	1063	330	872	986	1090
IPLOS - Utdypende indikatorer basert på ny informasjon fra IPLOS								
Andel brukere (ekskl. langtidsbeboere på institusjon) med individuell plan	7,9	9,2	8,3	9,5	9,4	7,6	6,1	10,3
Andel av brukere (%) med noe/avgrenset bistandsbehov	33,6	45,5	47,2	..	47,3	34,6	52,8	43,4
Andel av alle brukere som har omfattende bistandsbehov	20,8	23,2	26	22,7	22,7	28,6	21,9	24,3
Gjennomsnittlig antall tildelte timer pr uke, praktisk bistand	8,9	13,2	11,5	8,5	12,4	26,6	8,2	9,7
Gjennomsnittlig antall tildelte timer pr uke, hjemmesykepleie	3,9	3,9	3,7	4,4	11,8	4	3,9	4,7
Gjennomsnittlig antall tildelte timer i uken. Brukere utenfor institusjon	6,3	9	10,2	9,5	21,3	23,1	9,9	10,7
Andel aleneboende mottakere utenfor inst. med både hjemmetj. og støttetj.	43,1	36,2	30,2	44,1	34,8	54,9	49,7	37
Gj.snittlig antall oppholdsdøgn per tidsbegr. opphold i institusjon	29,8	25,1	44	21,1	32,3	55,9	14,1	19,6
Andel langtidsbeboere 31.12 vurdert av lege siste år	88,2	80	..	43,4	..	41,9	57,5	45,6

11 TENESTEOMRÅDE TEKNISK

Teknisk etat omfattar mange ulike fagfelt, som samla har ansvar for samfunns- og arealplanlegging, investering- og drift av kommunal infrastruktur, tilrettelegging for bustad- og næringsutvikling, samt ei rekkje forvaltningsoppgåver knytt til nemnde fagområder. Samla utgjer etaten 34,3 årsverk der 14,4 ligg til eigedomsavdelinga og 8 årsverk ligg til driftsavdelinga.

11.1 Sentrale utfordringar for etaten

Etaten sine hovud utfordring er å

- balansere etaten sitt forvaltnings- og tenestetilbodet ifht nasjonale og lokale forventingar med eigenkompetanse og ressursar i ei tid med auka innbyggjartal og kundekontakt
- halde på,- rekruttere og vidareutvikle eit godt fagmiljø innan etaten sine kjerneområder
- følgje opp kommunale investeringsplaner frå prosjektering, til gjennomføring i forhold til bemanning og ressurstilgang
- vidareutvikle interkommunalt samarbeid innan etaten sine fagområder som ledd i å betre service, halde på og vidareutvikle kompetanse

Hemsedal har vore, er og vil bli ein vekstkommune framover. Veksten kan ein sjå i auka innbyggjartal, tall bustader, tall hytter og næringsbygg. Som tenesteleverandør er teknisk etat den tenesteprodusenten som i størst grad legg grunnlag for vekst gjennom kommuneplanlegging, ansvar for infrastruktur/ investeringar, samt forvaltningsaktør og kontroll/ tilsynsorgan i etterkant. Arbeidet med rullering av arealdelen er i gang, og det er innarbeida ressursar for dette i økonomiplanen. Samstundes opplever ein etterslep på forvaltningsoppgåver (investering/ drift, kontroll/ tilsyn) parallelt med at både næringsliv og kommunen planlegg for vidare vekst. Etaten vil ikkje vere i stand til å følgje opp denne veksten med dagens ressursar.

11.2 Vassforsyning, avløpshandtering og vassmiljø

Vatn er vårt viktigaste næringsmiddel der tilstrekkeleg og sikker vassforsyning med god kvalitet er ein av våre viktigaste kommunale oppgåver. For å ivareta nettopp dette er hovudplan for vatn og avløp eit av dei viktigaste styringsdokumenta. Hovudplanen skal uttrykke kommunen sine eigne prioriteringar på vatn- og avløpssektoren, medverke til betre samordning mellom kommunal vatn- og avløpsverksemd og den øvrige kommunale arealplanlegginga. Planen skal leggas til grunn for overordna og langsiktig styring av vassforsyning og avløpshandtering. Ein god og oppdatert hovudplan vil kunne sikre betre avgjerda, sterkare prioriteringar samt gi eit betre utgangspunkt for å budsjettere dei nødvendige tiltaka innan VA-sektoren.

Gjeldande planar for vassforsyning og avløpshandtering er frå tida mellom 2004 og 2008 baserer seg på å erstatte hovudvasskjelda på Krikken med ein ny hovudvasskjelde på Tuv. Årsaka til dette valet var i hovudsak fylgjande:

- Uvisse i høve fare for forureining av vasskjelda (kjelda ligg i eit jordbruksområde, utslepp frå hovuedkloakkreinseanlegg ligg ca. 1,5 km oppstrøms vasskjelda)
- Store brukerkonfliktar med landbruk ved klausulering av nødvendig areal rundt vasskjelda

I tillegg baserer gjeldane planar seg på og legge ned jordreinseanlegget på Tuv og føre avløpet til Trøim reinseanlegg. Etablering av ny hovudvasskjelde på Tuv og overføring av kloakk til Trøim reinseanlegg vil innebere betydelige investeringar, bandlegging av areal på Tuv som kan nyttas til bustadutbygging og truleg forsterking av kapasitetsproblematikk på Trøim reinseanlegg. Føresetnadane som vart lagt til grunn i 2004-2008 for dei vala ein gjorde da er også endra ein del i perioden etter 2008. Det er difor naudsynt å gjere ei

ny vurdering i samband med etablering av hovudvasskjede og anna VA-infrastruktur basert på nye føresetnadar. Desse vala må tas gjennom arbeidet med hovudplan for vatn og avløp. Hovudutval for Plan og Ressurs godkjente i sak 18/14 planprogrammet for hovudplan VA. Planprogrammet legg opp til ein framdrift der arbeidet skulle vore ferdigstilt i 2015, men grunna kapasitetsmangel er ikkje arbeidet slutført. Samstundes vert det i næringa jobba med ei konkretisering av korleis destinasjonen bør/ ønskjer å utvikle seg i høve infrastruktur, storleik på sengekapasitet, og lokalisering – noko som og er viktig å tas omsyn til i ein hovudplan for VA. Desse innspela er venta oversendt kommunen, hausten 2016.

Kommunen står ovanfor ei rekkje viktige strategiske val innanfor VA-sektoren i kommande periode. Dette gjeld til dømes utbygging av hovudvasskjelde, utviding av høgdebasseng, nedlegging av Tuv jordreinseanlegg og kapasitetsproblematikk på Trøim reinseanlegg mv. Desse tilhøva må avklarast gjennom hovudplan for VA.

Det er dermed svært viktig at det vert avsett nok tid og ressursar til dette arbeidet. Gjennom omdisponering av personell innan etaten er det likevel venta at arbeidet med hovudplan for VA skal løysast med eigne ressursar innan driftsramma.

11.3 Kommunale vegar

Hemsedal kommune har relativt få kommunale vegar, gater og gangvegar. Det vert likevel lagt ned betydelege ressursar i vedlikehald og investering i nye vegar kvart år og til saman representerer veganlegga fleire titals millionar kroner i nyverdi. For at desse verdiane skal forvaltast på best mogeleg måte, er det eit klart ynskje at det føreligg eit godt styringsdokument, som er politisk forankra, som verktøy i vegforvaltninga. Eit slikt styringsdokument kan kallast «Hovudplan for veg».

I ein slik plan er det ynskje å fokusere på drift,- vedlikehald og forvaltningskostnader i samanheng med investeringar. Ein må og synleggjere tiltak for ulike trafikkantar og gje grunnlag for å foreta dei prioriteringar som alltid må gjerast. Vidare bør planen gje ein total oversikt over mengder og ulike element, samt at den skildrar tilstand, standard og verditap vurdert ut frå levetidsbetraktningar. Hovudplanen skal samordnast med Trafikktryggleiksplan. Det bør settast av tilstrekkeleg med tid og ressursar i løpet av 2017-2020 til å utføre dette plan arbeidet.

11.4 Miljø

Miljø er i endring som følgje av klimaendringane. Korleis skal me ta høgde for dette i arbeidet med å ta vare på dei naturkvalitetane og landskapa som ikkje toler høgare temperatur og følgjene av dette? Miljø må få meir i fokus med ein heilskapleg tankegang der bærekraft og næringsmessig vinst vert knytt saman. Miljøsertifisering med fokus på energi effektivisering og kjeldesortering er framtidsretta og i tråd med statlege strategiar. Kommunestyret vedtok planprogram for ny Energi- og klimaplan den 29. september, og rullering av planen er viktig arbeid vinter 2017. Vasskraft utgjer ein viktig del av kommunen sine inntekter. Det er og viktig å sjå heilskapen av vasskraftressursane i kommunen og få til ein konsekvensprosess gjennom kommuneplanarbeidet for småkraftverktbygging. Kommunen si tilskotsordning til private ENØK-tiltak bør vurderast i høve storleik, administrasjonskostnadar, og høve til å ta ut overskot frå Hemsedal

Energi framover.

Sett bort i frå kulturlandskapet (som er relativt godt kartlagt) og vilt (relativt godt kartlagt) har kommunen liten kunnskap om artsinventaret i skog, myr og fjell i Hemsedal. Ved inngrep av ein viss storleik kan kommunen leige inn hjelp til å synleggjere og dokumentere naturverdiar, eller kommunen kan «anta» kva som fins av kvalitetar og fatte vedtak på bakgrunn av dette. Dette følgjer også av naturmangfaldlova med krav om kunnskap for gitte område.

Kommunen har etter forureiningslova tilsynsmynde av næringsavfall. Mynde inneber ansvar til å

- krevje nødvendige opplysningar av avfallsbesitter etter § 49
- utføre inspeksjon av eigedom og granske dokumenter og materiell etter § 50
- fastsette og fråfalle tvangsmulkt etter § 73
- begjære påtale etter § 78 siste ledd og § 79 siste ledd.
- krevje gebyr etter forskrift fastsatt av kommunane og § 52

Tiltak for å fremje viktige miljø- og opplevingar i nærmiljø har i 2016 resultert i eit opparbeida stigsystem, med bruar over til Bruøyeni – eit statleg sikre friluftsområde. Dette tiltaket har vore teke imot med glede, og det er viktig at det vert øyremerka ressursar over drift som kan sikre vedlikehald, herunder fjerning av søppel, men og nødvendig «grøntstell» på kommunal grunn i knytt til dette området. I budsjett for Teknisk drift er dette synleggjort som eige tenesteområde «Kommunal park- og grøntanlegg», **men ein har ikkje funne rom for å auke rammene**. Kommunen nyttar årleg om lag kr. 80.000,- på søppelplukking i sentrum gjennom ei avtale med «Innkjøpslaget». Dette er ein rein service, m.a.o. ikkje ein kommunal oppgåve.

Hallingdal Renovasjon har vedteke ein ny avfallsplan for perioden 2016-2019. Avfallsplanen legg føringar for korleis renovasjon og slam skal handterast i regionen. Utan ein effektiv renovasjonsordning for avfall og slam, vil risikoen for forsøpling og utslepp til naturen auke. Ny plan legg til grunn ei endring av henteordninga med overgang til plastdunkar med hjul for både restavfall og kjeldesorterte fraksjonar. Dette vil gje moglegheit for auka utsortering og materialattvinning.

11.5 Private spreidd avlaup,- opprydding

Det vert stilt store krav til kompetanse, kapasitet og organisering i kommunane innanfor fagområde vatn- og avlaup (VA) i spreidd område (bustad/ fritidseiningar). Lovforvaltning knytt til små reinseanlegg og kontroll av bedriftene sine påslepp gir kommunane faglege utfordringar, i tillegg vil avlaupsanlegg ved spreidd busetnad by på ressursmessige, organisatoriske og miljømessige utfordringar. Ny vassforskrift sett fokus på heilskapleg vassforvaltning, og vassområde Hallingdal har utarbeid ein regional plan. Planen har greidd ut vesentlege vassforvaltningsspørsmål for vassområdet, gjeve innspel til regionalt overvåkingsprogram og mellom anna laga ei lokal tiltaksanalyse. I planperioden 2016 –2021 skal ein gjennomføre tiltaka som er nødvendig for å beskytte, forbetre og rette opp minst god økologisk tilstand i alt vann. For Hemsedal sin lokale tiltaksanalyse er opprydding i spreidde avløp foreslått som det viktigaste tiltaket på avløpsfronten. Konkrete tiltak, herunder kartleggje miljøtilstanden til utvalte resipient/vatn, og eventuelt tilpassing av føresegner i kommuneplanen sin arealdel vert difor viktig for Hemsedal å følgje opp. Vassregionmynde peikar på at: *Det er kommunene som er sektormyndighet for spredt avløp. Kommunene og fylkesmennene er sektormyndighet for avløpsanlegg. Kommunene oppfordres til å arbeide systematisk med sanering av spredt avløp og utbedring av kommunale renseanlegg/ ledningsnett gjennom kommunedelplan for avløp. Kommunene oppfordres til å samarbeide med nabokommuner for å øke*

saksbehandlingskapasitet og kompetanse på saksfeltet.

Kommunane i Hallingdal er små einingar og har få fagfolk innan VA-faget. Kompetanse og kapasitet er ein flaskehals for å få utført oppgåvane. Dei tilsette innanfor VA-faget har allereie ein mangfaldig og travel arbeidskvardag overfylt med oppgåver. Det er likevel ikkje lov for ein kommune å unnlate å utføre oppgåver grunna ressursmangel. Dersom kommunen ikkje har ressursar eller kompetanse, har kommunen plikt til å skaffe seg dette. Det har difor, etter initiativ frå Hemsedal i lengre tid vore jobba for å utvikle eit regionalt kompetansenettverk/ finne grunnlag om det er mogeleg å etablere eit felles avløpskontor, eller eit interkommunale organ for å sikre seg kompetanse, fagmiljø og resursar til å ivareta ansvar for desse oppgåvene. Dette er og i tråd med Strategisk Plan for Hallingdal.

11.6 Næring, reiseliv og landbruk

I medhald av samfunnsdelen skal det takast vare på den særeigne naturen og kulturen som pregar bygda og utvikle Hemsedal sitt mangfaldige næringsliv med vekt på reiseliv og landbruk. Kommunen skal gje rammevilkår for eksisterande næringsliv og styrke samspelet mellom næringane i kommunen. I vedteke næringsplan vert det synleggjort kva for verdi landbruket har for Hemsedal. Kjende utfordringar er mellom anna pressa lønnsemd, rekruttering til næringa, «overflødige landbruksbygg», arealforvaltning og attgroing av kulturlandskapet. Det trengs å legge til rette for utvikling av landbruket, og tilleggsnæringar til landbruket. Dette er og viktig for reiselivet. Arbeidet med ny beitebruksplan pågår, med mål om slutthandsaming haust/vinter 2016/2017, og vert ein viktig sektorplan som dokumentere verdien av utmarksbeite i næring, sikrar beitenæringa areal i framtida, samt tiltak som skal styrke beitenæringa og førebygge/ reduserer konflikhtar.

Det er ikkje registrert store problem med misleghald av buplikt, anten på landbrukseigedom eller i bustadfelt. Eventuelt misleghald vert følgt opp som del av vanleg lovforvaltning. Også motsett problemstilling dukkar opp ved at det vert meldt flytting til fritidsbustadar. Dette er i strid med regulert formål på lik linje med manglande fast busetjing i bustadhus, og kan utfordre avlaupskapasitet, kostnadar skuleskyss/heimhjelp, renovasjon m.m. Det kan også påverke etterspurnaden etter bustader/ bustadtomter. Kartlegging og oppfølging av dette krev store ressursar.

Hemsedal kommune er ein turistkommune, og mykje av turismen er tufta på skiaktivitetar og friluftsliv. Hemsedal er også ein kommune med vekst i folketall og aktive innbyggjarar. Reiselivsnæringa har som mål med 1 million kommersielle gjestedøgn innan 2020. Ei løpande forvaltning av sti- og løypeplan inneber at næringa, grunneigarane og kommunen i fellesskap sett enda meir fokus på forvaltning av sti- og løyper, mellom anna ved å sikre meir ressursar til vedlikehald. **I budsjett ligg det inne ei prosjektfinansiering knytt til ei opptrapping av sommarvedlikehaldet 2017-2018 finansiert over næringsfondet.**

Næringa melder samstundes om problem med å finne bustad for sesongarbeidarar. Kommunen har i overordna plan satt av areal for denne målgruppa, og det vil vere naturleg å utfordre næringa i framtidige utbyggingsplanar på kor og korleis ein skal sikre bustader for denne viktige målgruppa. Dette vert eit viktig arbeid i samband med rullering av arealdelen i kommuneplan.

Kommunen sin utbyggingspolitikk må vere tufta på kommunen si reelle økonomiske løfteevne. Kommunen og næringa sine vekstmål føresett ein auka bruk av eksisterande senger om ein skal betre lønnsmda. Det vil også innebere investeringar i nye einingar. Kommunen står overfor store investeringar i vatn og avlaup, men også samferdselsmessige utfordringar samt miljøskapande tiltak i Trøym sentrum. Næringa har

mellom anna i lengre tid etterlyst eit godt offentleg toaletttilbod i Trøym sentrum. Dei siste summarane har spesielt bussturistane slitt med å finne tilbod. Det er innhenta tilbod på toalettanlegg, med ei investeringskostnad på rundt kr. 1,3 mill eks. tomt.

Det føresett at ei samla næring må ta ansvar og forstå samanhengen mellom eigeninteresse og fellesskapet sine behov. Gjennom utbyggingsavtaler må næringa ta del i finansiering av tiltak/ fellesgodar. Det er viktig at rekkjefølgjeføresegner i lokale arealplanar er realistiske og praktiske å følgje opp.

11.7 Hytte og fritidseigedommar

Hemsedal er ein stor hyttekommune, og det er om lag like mange hytteeigarar som fastbuande i bygda. Fritidsbustadundersøkingar syner at mange hytteeigarar har ein høg bruksfrekvens på rundt 60 døgn i året. Undersøkinga viser også at hyttefolket representerer stor kjøpekraft, og er ein viktig forklaring på omsetning i detaljvarehandelen. Signal frå hyttefolket, ikkje minst frå ulike hyttemøter syner stort engasjement. Hyttefolket bryr seg, og ønskjer å ta del i utviklinga av bygda. Hemsedal kommune manglar ein målretta hyttepolitikk. Korleis leggje tilhøva til rette for hytteeigar som ressurs ? Hytteeigar som ressurs må vere eit tema i høve kommunal planlegging. Aktuelle spørsmål er;

- Kompetanse – og Business to business nettverk
- Hytta som bustad, - spørsmål om fellesgodefinansiering og prioritering av fellesgoder
- Organisering/- kommunikasjon – korleis samhandle meir med hyttefolket
- Eigedomsavgift/ beskatning
- Hytteeigars rettigheter – heimehjelp etc. på hytta

Vedteke strategisk næringsplan definerer tiltak som byggjer opp under kommunen sin hyttepolitikk.

11.8 Næringsfond og næringsplanlegging

Handlingsplan for Strategisk Næringsplan bidreg til meir heilskapleg næringsforvaltning. Sidan næringsfondet kan finansiere lønn til kommunalt næringsarbeid, prosjekt og bedriftsretta tiltak må ein sjå bruken av fondet i samheng med heile næringsarbeidet i kommunen. Næringsplanen konkretisere strategiar og tiltak som administrasjonen kan prioritere arbeidet sitt etter (lang og kort sikt). Det er viktig å balansere bruken av næringsfondet slik at ikkje bruken er større enn konsesjonsavgiftene (inntektssida til fondet). Konsesjonsavgiftene vert justert kvart 5. år, sist i 2014 i tråd med konsumprisindeksen. Det er viktig for rådmann å leggje fram eit budsjett for som tek sikte på å byggje opp næringsfondskapitalen.

I budsjett for 2017 har ein lagt til grunn uttak av «utbytte» frå Hemsedal Energi (HE) øyremerka finansiering av HUS (kr. 445.000,-), og arealplanarbeid (kr. 405.000,- direkte inntektsført drift). Uttaket frå HE vert vanskelegare å forsvare etterkvart som energiprisane fell. For 2017 har ein lagt til grunn samla kr. 850.000,- i uttak frå HE til desse føremåla. Mykje av næringsfondet si avkastning er bunde opp i øyremerka tilskot til prosjekt/ aktiviteter med næringsverdi. Dette sett særskilte krav til framtidig forvaltning av næringsfondet.

Grovoversikt - budsjett	Tenestentr	2016	2017	2018	2019
Basert på budsjett og vedtak gjort i 2016 pr. 15. aug					
Inngående saldo 01.01.2016		3 051 866	3 167 163	3 132 342	3 129 651
Avsatt konsesjonsavgifter (buds)		2754000	2754000	2 754 000	2 754 000
Eieruttak Hemsedal Energi					
Sum inntekter		2754000	2754000	2 754 000	2 754 000
Landbruksforvaltning - øyremerka lønn jfr vedtek	3400.3291	-370 000	-370 000	-370 000	-370 000
Næringsforvaltning - øyremerka lønn jfr. Vedtek	3400.3251	-500 000	-500 000	-500 000	-500 000
Arealforvaltning	3010.3011				
Sum bruk næringsforvaltning		-870 000	-870 000	-870 000	-870 000
Tilskudd til næringsstøtte	3400.3252				
HUS- prosjekt 3 årig sommarstig K-sak 113/15		-250000	-250000	-250 000	
Hallingdal Etablerersenter -		-57000	-60000	-60000	-60000
Tilskot yrse jordbruksfæremål - årlig ramme inkl F-ring		-150000	-300000	-300 000	-300 000
"Hemsedal Veksthus" (nettverknad 2016-2019)		-40000	-40000	-40 000	-40 000
Tilskot andre næringer - rest 2016/ småøyingar		-30000	-300000	-300 000	-300 000
Sak 11/16 - Tilskudd Pach Eir		-100000			
Sak 12/16 - Badeland		-50000			
Sak 47/16 - Startup		-70000			
Sak 32/16 - House of Hygge		-50000			
Utviklingsprogram for Bykommuner		-33000	-33000		
Tilskott Næringsforum - møteplasser		-15000	-15000	-15 000	-15 000
Sum tilskudd næringsstøtte	3400.3252	-845000	-998000	-965000	-715000
Hemsedal HTL eks mva	3400.3256	-1000000	-1000000	-1 000 000	-1 000 000
Sum anna bruk av fondet		-1000000	-1000000	-1 000 000	-1 000 000
Total bruk av fond basert på pol.rammer		-2 715 000	-2 868 000	-2 835 000	-2 585 000
Årlig diff. inntekt fondet og bruk		39 000	-114 000	-81 000	169 000
Renter stipulert		76 297	79 179	78 309	78 241
Overført		115 297	-34 821	-2 691	247 241

11.9 Utbyggingspolitikk

Det er viktig å sjå planarbeidet i samanheng med samfunnsutviklinga generelt. Mykje av føresetnadene for utvikling i aksen Trøym sentrum – Hemsedal Skiheiser er avhengig av at ein får gjennomført vesentlege infrastrukturinvesteringar. Realisering av sentrale infrastrukturinvesteringar er ikkje gjennomført grunna manglande etterspurnad/ sal av sentralt lokalisert sengekapasitet, eller at aktuell infrastruktur er så kostbar at destinasjonen ikkje har tilstrekkeleg finansiell løfteevne. Alle som byggjar ut i aksen Totteskogen, Fjellandsbyen, Storelia og Tinden bidreg med anleggsbidraga til HIAS (HIAS er eit selskap for felles gjennomføring av infrastruktur) jfr. eigen utbyggingsavtale mellom HIAS og kommunen. Aktuelle tiltak beskrive som vedlegg 4 og 5 i utbyggingsavtala er:

- Utviding av Holdebakken høgdebasseng
- Kryss, skiheisvegen – RV- 52
- Vatn- og avlaupsledning Tuv/ Trøim (ferdig mellom D1 og Bruhaug), resten planleggast
- Tilkomst RV-52 til parkering øya- camping/ Trøym
- Nytt vassverk Tuv
- Parkering Trøym sentrum

I ulike reguleringsplanar i « HIAS- område» gjeld reguleringsføresegner som føresett at ovannemnde pkt. må vere i vareteke før det vert gjeve løyve etter PBL kap 20. Det er og satt ei grense på 85000 m2 BRA for heile området frå Totteskogen i aust til og med Holdeskaret/ Tinden – altså om ein bryt denne grensa skal nemnde infrastrukturtiltak vere gjennomført før bruksløyve/ ferdigattest vert gjeve. Av utbyggingsprosjekt som gjer bidrag til HIAS har vi utvikling i Tindenområdet, Totteskogen, Skilodge II og eventuelt andre areal i Fjellandsbyområdet v/ Hemsedal Eiendomsutvikling AS.

Det er ei utfordring å forvalte rekkefølgeføresegna i området. Samstundes syner områdeplan Trøym vest nye og nødvendige infrastrukturinvesteringar i form av vegar/ bruar over Heimsila, flomførebygging og grunnerverv som vert ei utfordring for destinasjonen. Samarbeidsnettverket «Vegen vidare» vil hausten

2016 fremje sine tankar om korleis ein kan sikre ei ønskja næringsutvikling med lågast mogeleg initialkostnadar. Deira innspel vert vurdert i samband med områdeplan Trøym Vest. **Dersom deira innspel løyser ut nye planutgreiingar bør dette arbeidet sikrast finansiert gjennom bidrag frå «Vegen vidare»/ privat finansiering.**

Å sikre at regulerte senger i næring («varme senger»), faktisk vert nytta i tråd med reguleringsføremålet har etter signal frå næringa vorte eit nytt prioritert tiltak gjennom året. Reguleringsføresegna opnar opp for at private kan eige senger i næring, og departementet basert på ei tolking av lova, har tidlegare gjeve signal om at slik fritidsbruk på vilkår, og innan eit vist omfang, kan akseptrast. Det har gjennom året vore jobba med å få ei oversikt over omfang, men også ei klargjering av kva som ligg innanfor omgrepet «senger i næring», før kommunen fastsett tiltak som sikrar at slike senger regulert til næring, faktisk vert nytta i tråd med føremål. I revidert budsjett jfr. K-styresak 43/16, vart det øyremerka kr. 600.000,- for 2016 til dette arbeidet. Ved utgang av september 2016 har det vore brukt om lag 350 timer på dette arbeidet.

Basert på prosjektresultat så langt legg adm. til grunn at ein får klarlagt eit klart juridisk grunnlag som gjer det enklare å forvalte senger i næring framover. Ekstraressursar til dette arbeidet vert knytt opp til frikjøp av juridisk ressurs. Det er lagt til grunn noko auka ressursinnsats på om lag kr. 270.000,- sjå eige kommentar under nye tiltak.

11.10 Byggfag og eigedomsforvaltning – avvik tilsyn

Byggjesakshandsaming ligg godt innafor dei krav som plan- og bygningslova sett til rask og effektiv sakshandsaming av nye saker. Kommunen får gode tilbakemeldingar på dette arbeidet. Derimot ligg kommunen klart på etterskot med matrikkelføring, aktivt tilsyn, sjekk av at byggjeløyver, og oppfølging av innmeldte ulovlegheitar. Det vert stadig meldt inn, eller avdekka brot på utnyttingsgrad i byggjesak, brot på tiltak i høve skjering/ fyllingshøgde, brot på ulovleg avlaupsløysningar, manglande søknadar på endringsmeldingar, bygd anna enn omsøkt, ulovleg skilting/mangelfull oppfølging av Skiltplan eller adm. pålegg etc.

Adm. har forsøkt meir målretta oppfølging gjennom tilsyn, sjekk av avfallsplaner i samband med større byggesaker, gjort haldningsskapande arbeid på nettsida/ kommunepost og på entreprenørmøter informert om kontrollordning for næringsavfall. Rapport frå Hallingdal Renovasjon syner framleis misbruk av avfallscontainerar,- noko som mellom anna inneber at private må betale for næringsavfall.

Det ligg om lag 20-30 saker av ulik karakter og grad av ulovlegheit. Det er ikkje kapasitet til å følgje opp desse samstundes med handsaming av nye byggjesaker. Erfaringane er at når ein skal følgje opp sakene går det store tidsressursar/ ressursar til advokat. Sakshandsamarane må ofte stoppe oppfølging av krevjande

saker i periodar til fordel for andre fristar, saker til politisk handsaming, eller oppfølging av nye tiltak. **Det er ikkje nok adm. ressursar til slik oppfølging, noko som gir ein negativ «snøballeffekt» - signal om at ulovlegheit lønner seg. Rådmann har ikkje funne ressursar til å auke innsatsen på dette området.**

12 Mål for tekniske forvaltning

12.1 Mål for plan-, byggesak, kart- og oppmåling

Det er eit mål å oppretthalde servicenivået me har opparbeida oss siste åra. Dette føresett godt samarbeid med utbyggjarar, entreprenørar/ handverkarar og ikkje minst kunne halde på dei dyktige medarbeidarane etaten har i dag.

Som arbeidsmål for 2017 er følgjande konkretisert;

- Oppfølging av «Tilsynsstrategi» innan byggjesak, med vekt på næringsavfall. Dette er eit tidkrevjande arbeid som må tilpassast gjeldande bemanning i etaten. Arbeid med ein interkommunal tilsynsordning etter at Hallingdal Renovasjon har avslutta sitt «forsøk» på å etablere ei slik ordning, bør startast opp – men har vore utsett grunna nye tilsynsoppgåver («Prosjekt senger i næring»).
- «Prosjekt senger i næring» vert prioritert framfor andre tilsynsoppgåver. Endeleg prosjektplan vert lagt fram for kommunestyret så fort ei juridisk tilråding ligg føre
- Konkretisere "fareområde skred" herunder kvalitetssikre skrednett i utvalte områder, for om moglege trekke opp retningslinjer og betre dokumentasjon i høve framtidig byggjesakshandsaming
- «Slutføre» adresseringsprosjekt slik at flest moglege med matrikeladresse i løpet av året får tildelt adresse – fristen var eigentleg 31.des 2014, men ingen kommune i Norge er i mål med arbeidet enno .
- Oppretthalde sakshandsamingstida slik at kommunen framleis er betre enn samanliknbare kommunar/ landsnettet
- Føreseieleg politiske prioriteringar innan arealplanlegging kva gjeld kommuneplanarbeid, sakshandsaming av private reguleringsplanar, og reguleringsplanarbeid i eigen regi ved å sikre betre samhandling mellom fagområda, og mellom utbyggjar og kommunen.
- Som ledd i å oppdatere gamle reguleringsplanar, oppheve desse i samband med rullering av arealdelen og i staden liggje inn nye føringar/ rammer i føreseigna for kommuneplanen, for å få eit betre styringsverktøy i framtidige byggjesaker, i staden for å køyre kostbare og tidkrevjande planprosessar

12.2 Mål for Miljø

Arbeid med miljø er eit stort forvaltningsområde som kan vere vanskeleg å avgrense. Rådmann vil likevel peike på følgjande målområder for 2017.

- Miljøfyrårngodkjenning av 3 nye private verksemder
- Vidareføre arbeidet med å få på plass eit regionalt samarbeid innan forvaltning av vatn- og avlaup i spreidd busette områder. Eit langsiktig mål er å sikre kompetanse, fagmiljø og ressursar i høve kommunen sine forvaltningsoppgåver. Det bør på sikt (2018) øyremerkast auka driftsramme som ledd i å sikre prosjektstart
- Sikre ressursar til vedlikehald (privat og off. midlar) av grøntareal knytt til øy hopping og tilgjengeleggjering av Bruøyne, ref. vedteke forvaltningsplan for området.
- Etablere eigen «Klimaleiing» som ledd i ein meir aktiv oppfølging av ny energi- og klimaplan
- I budsjett for 2017 foreslår rådmannen å fjerne tilskotsordninga, og at ordninga vert evaluert i

samband med rullering av energi- og klimaplan. Etterspurnaden etter ENØK- tilskot synast å flate noko ut, medan administrasjonskostnader knytt til ordninga er fast, samstundes med at Enova tilbyr eigen tilskotsordning. Ein kan truleg heller ikkje basere seg på store uttak frå Hemsedal Energi fast i framtida. Uttak frå Hemsedal Energi er lågare enn i 2016.

12.3 Mål for landbruk, reiseliv og næring

Ei positiv utviklinga i landbruket er avhengig av statleg landbrukspolitikk, noko som også påverkar reiselivet sidan denne næringa er avhengig av eit attraktivt kultur- og naturlandskap, beitande dyr og godt skjøtta eigedommar i si marknadsføring og opplevingstilbod. Gjennom aktiv forvaltning, og næringsdrift forvaltar etaten årleg statlege produksjons- og kulturlandskapsmidlar på drøye kr. 22 mill. Det er avgjerande at landbrukskontoret opprettheld dagens service- og kompetansenivå. Som konkrete målområder for 2017 vert det peika på;

- Synleggjere resultat av ny "Temaplan for beite og kulturlandskap" i høve framtidig arealforvaltning
- Aktivt marknadsføre nye vedtekter for tilskotsordninga «Tilskot til ymse jord- og skogbruksføremål» der måla spesielt er å stimulere yngre gardbrukarar, både før og i samband med generasjonsskifte kva gjeld investeringsstønad og fagmiljø i samarbeid med fagorg. i landbruket
- Det vert vidareført 10% stillingsressurs som skal jobbe fram prosjektfinansiering (friluftsføremål / tippemidlar) til vedlikehalds-/ nye tiltak – stigen opp til Skogshorn har førsteprioritet. Mogeleg prosjektfinansiering må vurderast i høve HUS sitt prioriterte budsjett for 2017
- Informasjonsmøter knytt til omlegging av søknadsrutinar kring søknad om tilskot i landbruket,- inneber meir ansvar til kommunen
- Tiltak næringsplan - auke tilsyn og kontroll som skal sikre meir aktiv driveplikt av jordbruksareala

Innan anna næringsarbeid skal ein spesielt følgje opp;

- Etablering av møteplassar mellom næringsliv, samfunn og kommune i form av frukostmøter, hytteeigarmøter og oppfølging av nyetablerarar
- Følgje opp vertskapsavtale med Hemsedal Turisttrafikklag
- Følgje opp prosjekt «start up»
- Gjennom eigarskap av Båstø eigedom, delta som likeverdig grunneigar i utvikling av hytteområdet Strupa Gravset Hyttefelt
- I samarbeid med Hallingdal Etablerersenter, tilby kurs og gje fagleg rettleiing til dei som ønskjer å etablere, eller som treng bistand til å utvikle eiga verksemd. Hallingdal Etablerersenter blir drive av Hallingdalskommunane i fellesskap og har kontorstad i Hallingdal Næringshage
- «Kommunikasjonsprosjekt» – oppfølging av næringsplan, eigen møteserie
- Arbeidet med å få etablert eit desentralisert høgskuletilbod held fram. I samarbeid med Universitetet i Stavanger vert det arbeida med ei modulbasert bachelor utdanning i Hemsedal. Studiet «Guide og entreprenør i naturbasert reiseliv» vil kunne gje studentane ei brei innføring i kva natur og kulturbasert reiseliv inneber i takt med kva morgondagens turister etterspør. Utdanninga vil gje student eit grunnlag for å starte eigen naturbasert verksemd eller arbeide som guide med natur og kulturbaserte aktiviteter.

12.4 Andre utvida kostra tal for teknisk etat - stab

Hemsedal kommune er ein typisk utbyggings- og vekstkommune. Dette slår jamt over ut i større aktivitetsnivå ifht innbyggjartal. Administrasjonen har på plan- og byggjesak brukt aukande ressursar på dispensasjonssaker,- ei utvikling som reduserer plan- og byggjesaksproduksjon.

J. Kommune. Plansak, byggesak, oppmåling, kulturminner, natur og nærmiljø - nøkkeltall	EKG02									
	0618 Hemsedal 2013	0618 Hemsedal 2014	0618 Hemsedal 2015	0618 Kostragru ppe 02 2015	EKA06 Buskerud 2015	0615 Flå 2015	0616 Nes 2015	0617 Gol 2015	0619 Ål 2015	
Prioritering										
Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø (funksjon 301, 302, 303, 304, 305, 335, 360 og 365)										
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø i prosent av kommunens samlede netto driftsutgifter	2,79	2,17	1,34	1,14	1,2	1,87	0,89	0,71	1,31	
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	1744	1395	846	694	606	1344	525	426	849	
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø per innbygger	10	0	0	218	197	37	0	130	199	
Fysisk tilrettelegging og planlegging (funksjon 301,302, 303, 304 og 305)										
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging i prosent av kommunens samlede netto driftsutgifter	2,16	1,72	1,11	0,84	0,59	1,47	0,32	-0,1	0,54	
Netto driftsutgifter til fysisk planlegging per innbygger	1347	1104	701	509	299	1057	189	-60	348	
Brutto investeringsutgifter til fysisk planlegging per innbygger	10	0	0	72	20	0	0	0	0	
Plansaksbehandling (funksjon 301)										
Netto driftsutgifter til plansaksbehandling som andel av kommunens samlede netto driftsutgifter	1,72	1,15	0,75	0,48	0,49	1,15	0,74	0,08	0,1	
Netto driftsutgifter til plansaksbehandling per innbygger	1074	740	473	292	249	825	439	46	63	
Alder for kommunal planstrategi	1	2	3	3	3	3	3	4	2	
Alder for kommuneplanens arealdel	2	3	4	7	4	15	4	4	2	
Alder for kommuneplanens samfunnsdel	3	4	5	6	3	4	4	4	0	
Antall kommunedelplaner for areal vedtatt i rapporteringsåret	0	0	1	9	6	0	1	0	0	
Antall tematiske kommunedelplaner vedtatt i rapporteringsåret	2	2	0	17	3	1	0	0	0	
Område- og detaljreguleringsplaner vedtatt av kommunen siste år	7	5	3	3	6	4	5	5	3	
Bygge-, delesaksbeh. og seksjonering (funksjon 302, 304 og 305)										
Netto driftsutgifter til bygge-, delesaksbeh. og seksjonering som andel av kommunens samlede netto driftsutgifter	0,03	0,13	0,12	0,1	-0,07	0,6	-0,29	-0,13	0,03	
Netto driftsutgifter til bygge-, delesaksbeh. og seksjonering per innbygger	22	86	78	63	-34	434	-173	-77	22	
Brutto investeringsutgifter til bygge-, delesaksbeh. og seksjonering per innbygger	0	0	0	10	3	0	0	0	0	
Kart og oppmåling (funksjon 303)										
Netto driftsutgifter til kart og oppmåling som andel av kommunens samlede netto driftsutgifter	0,4	0,43	0,24	0,25	0,16	-0,28	-0,13	-0,05	0,41	
Netto driftsutgifter til kart og oppmåling per innbygger	251	277	150	154	83	-202	-77	-29	263	
Rekreasjon i tettsteder, naturforvaltning, friluftsliv og kulturminnevern (funksjon 335, 360 og 365)										
Netto driftsutgifter til rekreasjon i tettsteder per innbygger	74	27	21	105	202	173	345	287	209	
Brutto investeringsutgifter til rekreasjon i tettsteder per innbygger	0	0	0	97	138	37	0	130	199	
Netto driftsutgifter til naturforvaltning og friluftsliv per innbygger	323	265	124	74	99	102	-9	187	292	

Plansaksbehandling (funksjon 301), økonomitall										
Brutto driftsutgifter plansaksbehandling som andel av kommunens samlede brutto driftsutgifter	1,3	0,89	0,74	0,42	0,48	1,01	0,92	0,18	0,23	
Brutto driftsutg. til plansaksbehandling (funk. 301), per innb.	1158	831	684	360	331	1078	831	187	261	
Brutto driftsinntekter plansaksbehandling som andel av kommunens samlede brutto driftsinntekter	0,23	0,14	0,4	0,11	0,15	0,26	0,48	0,14	0,18	
Brutto driftsinntekter til plansaksbehandling, per innbygger	200	131	371	96	102	285	450	144	198	
Kjøp av varer og tj. som erstatter kommunens egenprod. plansaksbehandling, per årsinnbygger	0	0	0	9	2	3	0	0	0	
Korrigerte brutto driftsutgifter plansaksbehandling, per årsinnbygger	321	233	193	168	220	181	224	74	94	
Andel driftsutg. til plansaksbehandling av totale driftsutg. til fysisk tilrettelegging og planlegging	49	38	32	33	36	26	48	25	21	
Andel driftsinntekter fra plansaksbehandling av totale driftsinntekter fra fysisk tilrettelegging og planlegging	17	11	23	15	15	9	27	17	21	
Bygge-, delesaksbeh. og seksjonering (funksjon 302), økonomitall										
Brutto driftsutg. bygge-, delesaksbeh. og seksjonering pr mottatt søknad Kr	7202	7130	6246	...	10854	8838	10319	5773	10348	
Brutto dr. utg bygge- og delesaksbeh og seksjonering pr m2 godkj. bruksareal. Kr	134	177	183	155	147	204	121	74	128	
Andel av brutto driftsutg ialt til bygge-, delesaksbeh og seksjonering. Prosent	0,7	0,78	0,98	0,4	0,45	1,47	0,48	0,28	0,31	
Brutto driftsutgifter til bygge-, delesaksbeh. og seksjonering per innb. Kr.	621	727	913	343	311	1572	434	289	354	
Andel brutto driftsinnt. ialt til bygge-, delesaksbeh. og seksjonering. Prosent	0,71	0,73	0,92	0,34	0,51	1,06	0,68	0,35	0,3	
Brutto driftsinntekter til bygge-, delesaksbeh og seksjonering pr innbygger. Kr	623	662	852	295	360	1155	640	370	334	
Gebyrinnt. ialt byggesaksbehandling og seksjonering pr m2 godkj. bruksareal. Kr	124	128	144	118	160	148	170	93	120	
Kjøp av varer og tj. til bygge-, delesaksbeh. og seksjonering per årsinnb. Kr	0	0	0	8	6	12	0	0	0	
Korr. brutto driftsutg. bygge-, delesaksbeh. og seksjonering pr årsinnb. 1000kr	172	204	257	160	201	257	117	115	128	
Andel driftsutg til byggesaksbeh av driftsutg til byggesak, kart og plan. Prosent	26	33	42	32	34	38	25	38	28	
Andel driftsinnt til byggesaksbeh av driftsinnt. byggesak, kart og plan. Prosent	53	57	52	46	54	36	39	45	36	
Kart og oppmåling (funksjon 303), økonomitall										
Brutto driftsutgifter kart og oppmåling som andel av kommunens samlede brutto driftsutgifter	0,67	0,69	0,6	0,45	0,4	1,39	0,53	0,27	0,57	
Brutto driftsutg. til kart og oppmåling (funk. 303), per innb.	600	644	561	385	277	1493	477	281	651	
Brutto driftsinntekter kart og oppmåling som andel av kommunens samlede brutto driftsinntekter	0,4	0,41	0,45	0,29	0,3	1,65	0,61	0,3	0,35	
Brutto driftsinntekter til kart og oppmåling, per innbygger	355	373	418	255	209	1801	570	318	393	
Kjøp av varer og tj. som erstatter kommunens egenprod. kart og oppmåling, per årsinnbygger	0	0	0	23	16	71	22	16	7	
Korrigerte brutto driftsutgifter kart og oppmåling, per årsinnbygger	167	181	158	166	170	184	107	96	229	
Andel driftsinnt fra kart/oppm av driftsinnt fra byggesak, kart og pl. Prosent	30	32	25	39	31	56	34	38	42	
Andel driftsutg kart/oppmåling av driftsutg til byggesak, kart og plan. Prosent	25	29	26	35	30	36	27	37	51	
Fysisk tilrettelegging og planlegging (funksjon 301, 302 og 303), tjenesteindikatorer										
Saksbeh.gebyr, privat reg.plan, boligformål, jf. PBL-08 § 33-1.	43200	64800	66740	...	98602	54600	49000	70000	42000	
Saksbeh.gebyret for oppføring av enebolig, jf. PBL-08 §20-1 a	8900	11130	11460	...	19434	11300	13500	9650	10370	
Standardgebyr for oppmålingsforetning for areal tilsvarende en boligtomt 750 m2.	15250	16750	17280	...	18997	14400	16500	17400	13450	
Gjennomsnittlig saksbeh.tid for private forslag til detaljreg. Kalenderdager	190	425	415	...	219	74	254	150	240	
Rekreasjon i tettsteder, naturforvaltning og friluftsliv og kulturminnevern (funksjon 335, 360 og 365)										
Brutto driftsutg. til kulturminner, natur og nærmiljø (funk. 335, 360 og 365), innb.	749	653	464	321	356	426	392	654	619	
Brutto driftsutgifter til rekreasjon i tettsteder per innbygger	74	27	21	116	223	181	355	287	255	
Kjøp av varer og tjenester som erstatter kommunens egenproduksjon, rekreasjon i tettsteder, per	0	0	0	1	9	1	0	6	0	
Korrigerte brutto driftsutgifter rekreasjon i tettsteder, per årsinnbygger	21	6	6	55	140	29	96	108	93	
Brutto driftsutgifter til naturforvaltning og friluftsliv per innbygger	675	626	443	196	125	235	37	355	364	
Kjøp av varer og tjenester som erstatter kommunens egenproduksjon, naturforvaltning og friluftsliv,	0	0	0	8	8	20	3	12	13	
Korrigerte brutto driftsutgifter naturforvaltning og friluftsliv, per årsinnbygger	141	146	110	74	61	14	4	94	45	

12.5 Mål teknisk drift (veg, vatn, renovasjon og slam)

Dersom eit moderne samfunn skal fungere tilfredstillande og utvikle seg i ynskja retning må visse grunnpillorar vere på plass. Dette gjeld til dømes tilgang på reint vatn, tilgang på brannvatn, sikker handtering og behandling av avløpsvatn for ivaretaking av helse og miljø, sikker handtering av avfall og eit godt utbygd og vedlikehalde vegnett. Sidan samfunnet er så avhengige av desse faktorane vert dei ofte omtala som «samfunnskritisk infrastruktur».

For perioden 2017-2020 har avdelinga fylgjande målsetingar:

1. Levere nok, godt og sikkert vatn
 - 100 % av vassverkets abonnentar skal ha hygienisk sikkert drikkevann
 - Redusere lekkasjenivået til 30 %
 - Uvarsla avbrot i vassforsyninga skal ikkje overstige 500 kundetimer
2. Overhalde samlege myndighetskrav gitt i forskrift og utsleppsløyve for Trøym, Ulsåk og Grøndalen reinseanlegg som gitt under:

TRØYM RENSEANLEGG			Rensekrav overholdt	
Paramenter	Krav	Resultat	Ja	Nei
Renseeffekt fosfor (%)	93			
Totalutslipp fosfor (kg)	164			
Krav til rensing av organisk stoff	Ja			
Vannmengde i overløp/tap i ledningsnett	<5 %			

ULSÅK RENSEANLEGG			Rensekrav overholdt	
Paramenter	Krav	Resultat	Ja	Nei
Middel restkonsentrasjon fosfor pr liter	0,40			
Høyeste restkonsentrasjon fosfor pr liter	0,80			
Renseeffekt fosfor (%)	90			
Totalutslipp fosfor (kg)	21,9			
Krav til rensing av organisk stoff	Ja			
Vannmengde i overløp tap i ledningsnett	<5 %			

GRØNDALEN RENSEANLEGG			Rensekrav overholdt	
Paramenter	Krav	Resultat	Ja	Nei
Middel restkonsentrasjon fosfor pr liter	0,32			
Høyeste restkonsentrasjon fosfor pr liter	2,30			
Renseeffekt fosfor (%)	90			
Totalutslipp fosfor (kg)	53			

3. Arbeide for auka trafikktryggleik gjennom å:
 - Oppretthalde dagens standard på kommunale vegar og på utvalde strekningar, i samsvar med investeringsbudsjett, og betre standarden
 - Utføre tiltak i samsvar med gjeldane trafikktryggleiksplan
 - Syte for og oppretthalde vintervedlikehaldet på dagens nivå
4. Yte god service til innbyggere og brukere:
 - Maksimal sakshandsamingstid på 3 veker i kurante saker

For å nå måla er det satt opp fylgjande satsingsområder:

TILTAK	2017	2018	2019	2020
Systematisk arbeid med internkontroll for vassforsyning og avløpshandtering herunder kjemikaliehandtering				
Revidere hovudplan for vatn og avløp i samsvar med gjeldane planstrategi				
Kartlegge og oppdatere digitalt leidningskartverk				
Systematisk kartlegging, analyser og kontroll av abonnementsregister/gebyrgrunnlag				
Revidere interne arbeidsrutinar mht. sakshandsaming innanfor tenestene vatn, avløp, renovasjon og slam				
Utarbeide meir og betre informasjon til brukarar av dei ulike teneste.				
Gjennomføre vedlikehald på bruer				

12.6 Utvalde KOSTRA- tal

Tabellane under syner utvalde nøkkeltal frå tenestene vatn, avløp, renovasjon og kommunale vegar. Som det framkjem er det relativt store forskjellar mellom kommunane. Dette skuldast ein rekkje faktorar som til dømes organisering, utbyggingstakt, demografi, turisme og ikkje minst kvaliteten på dei tala som vert rapportert inn.

Ein skal difor vere forsiktig med å ukritisk samanlikne ulike kommunar på denne måten. Tala gir likevel ein viss peikepinn på kor Hemsedal kommune ligg i høve dei andre kommunane i utvalet.

Kommunale vegar

	2014		2015				
	Hemsedal	Hemsedal	Flå	Nes (Busk.)	Gol	Ål	Hol
Nto. dr. utg. i kr pr. innb., komm. veier og gater	1 668	1 744	1 615	1 338	1 885	2 605	2 959
Nto. dr. utg. i kr pr. km kommunal vei og gate	130 300	124 206	82 571	77 576	200 674	146 095	255 885
Bto. dr. utg. i kr til gatebelysn. pr. km komm. vei	9 867	7 600	7 000	7 400	9 231	4 341	5 294
Bto. dr. utg. i kr til gatebelysn. pr. lyspunkt, kommunal vei og gate	362	260	571	290	323	174	450

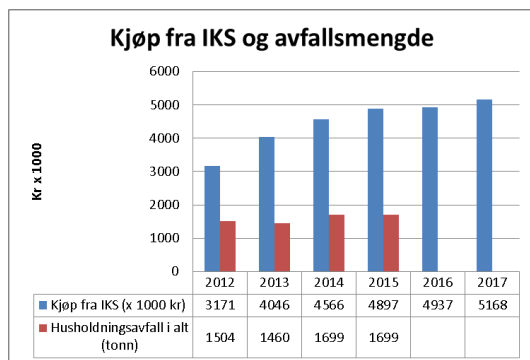
- Veger i forfall

Forfallet på dei kommunale vegane aukar og det er eit klart behov for meir midlar til re asfaltering og ressursar til å utføre løpande vedlikehald som grøfting og rydding av vegetasjon. I tillegg må det gjerast store utbedringar knytt til dei kommunal veglysa dei kommande åra.

I framtidige driftsbudsjett må det takas høgde for dette om målsettinga om å oppretthalde dagens standard på kommunale vegar skal ivaretakast.

Renovasjon

År	2014		2015					
	Kommune	Hemsedal	Hemsedal	Flå	Nes (Busk.)	Gol	Ål	Hol
Avfall - direkte driftsutgifter (x 1000 kr)		5 002	5 387	2 810	6 266	7 137	7 905	12 078
Avfall - henførbare indirekte driftsutgifter (x 1000 kr)		203	202	86	7	59	24	292
Avfall - gebyrgrunnlaget (x 1000 kr)		5 250	5 628	2 895	6 273	7 176	8 012	12 361
Avfall - gebyrinntekter (x 1000 kr)		5 145	5 551	3 445	6 564	7 223	8 150	11 663
Avfall - kjøp som inngår i egenprod (x 1000 kr)		225	349	75	26	109	206	36
Avfall - lønnsutgifter (x 1000 kr)		210	142	107	10	155	320	127
Avfall - kjøp av varer og tjenester som erstatter komm. egenprod (x 1000 kr)		4 566	4 897	2 631	6 232	7 265	7 379	10 932

- Kjøp frå Hallingdal renovasjon IKS

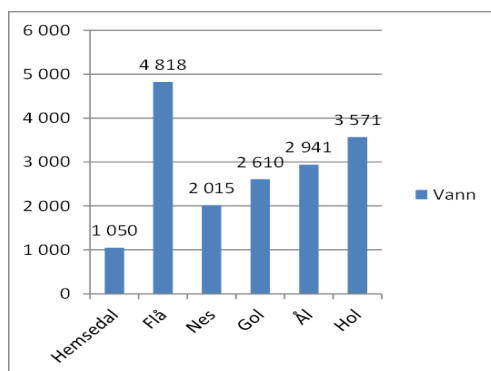
I perioden 2014-2017 har dei kommunale utgiftene knytta til kjøp frå Hallingdal renovasjon IKS (HR IKS) auka med ca. 19 %. Det ligg ann til ca.6 % auke i utgiftene til HR IKS frå 2016 til 2017.

- Høge lønskostnadar- og indirekte utgifter

Basert på rapporterte KOSTRA tal ligg Hemsedal kommune høgast i Hallingdal når det gjeld lønskostnadar og henførbare indirekte kostnadar innanfor tenesteområdet renovasjon.

Vassforsyning

År	2014		2015					
	Kommune	Hemsedal	Hemsedal	Flå	Nes	Gol	Ål	Hol
Andel av befolkningen som er tilknyttet kommunal vannforsyning (%)		58	58,6	56,9	64,3	76,5	57,1	76
Andel av husholdningsabonnentene som har installert vannmåler (%)		72	72	100	100	100	11	46
Driftsutgifter per tilknyttet innbygger (kr/tilkn.innb)		2327	2165	1362	780	1137	1259	2448
Gjennomsnittlig årlig avbruddstid i vannforsyningen (ikke-planlagt)		0,11	0,11	0	0,11	0	0,01	0,01
Andel fornyet ledningsnett, gjennomsnitt for siste tre år (%)		1,3	0,6	0	0,64	1,96	0,14	1,48
Beregnet gjennomsnittsalder for vannledningsnett med kjent alder (år)		27	28	32	37	31	38	33
Andel av de kommunale vannverkene som har beredskapsplan (%)		100	100	50	100	100	100	100
Andel kommunale vannverk som har utført beredskapsøvelse siste år (%)		100	100	50	..	100	..	100
Andel kommunale vannverk som har oppdatert beredskapsplan siste år (%)		100	100	100
Estimert vannlekkasje per meter ledning per år (m ³ /m/år)		4	4	0,4	6,2	4,1	0,4	3,6
B7. Andel av total vannleveranse til lekkasje (%)		38	38	6	56	38	24	25

- God kvalitet til låg pris

Den kommunale vassforsyninga i Hemsedal ligg godt innanfor målsetinga om levering av 100 % hygienisk sikkert vatn og det er svært lite avbrot forsyninga. I tillegg leverast tenesta til ein låg pris samanlikna med andre kommunar i Hallingdal og kommunar for øvrig i Noreg. I 2016 hadde Hemsedal lågaste vassavgift i Hallingdal (sjå figur som viser gebyr for ein standard einebustad med eit målt vassforbruk på 120 m³/år). I 2017 vil gebyra bli vesentleg høgare da ein ikkje fakturerte fastledd i 2016 grunna uforholdsmessig høge inntekter frå tilknytningsavgiftar.

Avløpsområdet

Kommune	Hemsedal	Flå	Nes	Gol	Ål	Hol
Andel av befolkningen som er tilknyttet kommunal avløpstjeneste	80	38,2	63,6	58,6	63	88,4
Andel av husholdningsabonnentene på avløp som har installert vannmåler	72	100	90	100	11	39
Driftsutgifter per innb. tilknyttet kommunal avløpstjeneste (kr/tilkn.innb)	2528	2646	2115	2086	2354	2789
Estimert gjennomsnittsalder for spillvannnett med kjent alder	23	72	28	16	43	32
Antall kloakkstopper i avløpsledninger og kummer per kilometer spillvannnett	0	0,233	0,233	0	..	0,037
Antall avsluttede saker over kjelleroversvømmelser, der kommunen har erkjent ansvar	0	0	2	1
Andel innbyggere tilknyttet kap. 14 anlegg der rensekraft er oppfylt	100	0	100	98,9	100	98,5
Andel innbyggere tilknyttet kap. 14 anlegg der rensekraft ikke er oppfylt	0	0	0	1,1	..	1,5
Andel innbyggere tilknyttet kap. 13 anlegg der rensekraft er oppfylt	51,4	83,7	55,9
Andel innbyggere tilknyttet kap. 13 anlegg der rensekraft ikke er oppfylt	1,4	..	100	..	2,8	33,9
Andel innbyggere tilknyttet kap. 13 anlegg der oppfyllelse av rensekraft ikke ka	47,3	100	..	100	13,5	10,2

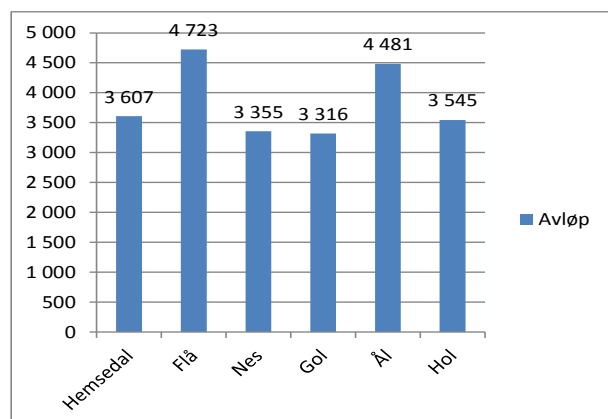
- Svært gode resultat, men høge gebyr

Både Trøym og Ulsåk reinseanlegg har fungert svært godt i 2015 og begge anlegga kan vise til gode og stabile resultat. Det ligg pr. 01.10.2016 an til at dei gode resultatata frå 2015 held fram. Som det kjem fram av tabellane under ligg reinseeffekten for totalfosfor for Trøim RA på 98 % mot et krav om 93 %.

Reinseeffekten på total fosfor på Ulsåk reinseanlegg var på 99 % mot et krav på 90 %.

Nøkkeltall utslipp Trøim RA		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Total fosfor, restutslipp	kg/år	137,9	63,4	113,9	111,5	17	35
Total fosfor, restkons.	mgP/l	0,42	0,3	0,42	0,4	0,1	0,15
Total fosfor, renseseffekt	%	96	96	93	93	99	98
Org. stoff, renseseffekt KOF	%	91	94	90	90	94	92
Org. stoff, renseseffekt BOF ₅	%	96	97	92	94	97	95
Overholdt varslede krav til org stoff	ja/nei	ja	ja	ja	ja	ja	ja

Nøkkeltall utslipp Ulsåk RA		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Total fosfor	kg/år	20,4	33,4	93,7	43,4	9	3
Total fosfor, restkons. (K1)	mgP/l	0,3	0,61	1,45	0,76	0,17	0,05
Total fosfor, renseseffekt	%	96	89	77	89	97	99
Org. stoff, renseseffekt KOF	%	73	75	64	85	93	92
Org. stoff, renseseffekt (BOF ₅)	%	75	73	68	96	98	99
Overholdt varslede krav til org stoff	ja/nei	nei	nei	nei	nei	ja	ja

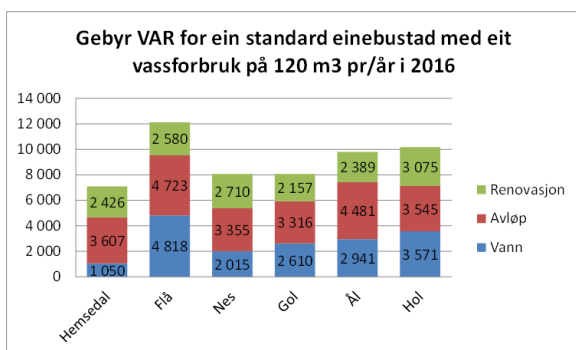

Dei gode resultatata skuldast i hovudsak fylgjande:

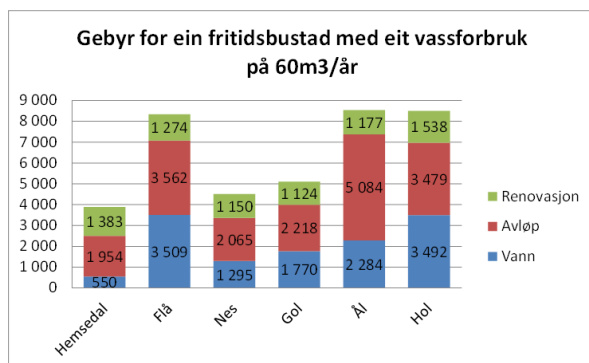
- Tilsette med stor kunnskap om drift av anlegga
- Gode driftsrutinar og fokus på internkontroll

Som det kjem fram av figuren har Hemsedal relativt høge gebyr for avløpstenesta samanlikna med Hallingdal ellers. Det er berre kommunane Flå og Ål som ligg høgare. I 2017 vil avløpsgebyret bli vesentleg høgare da det berre vart fakturert ½ fastledd i 2016.

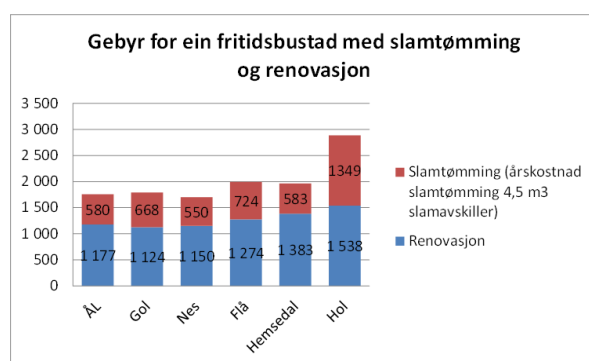
Vatn-, avløp- og renovasjonsgebyr for ein einebustad med eit vassforbruk på 120 m³/år

Pr. 31.01.2016 betalar ein standard einebustad med eit vassforbruk på 120 m³/år i Hemsedal kommune totalt kr. 7 082 eks. mva for tenestene vatn, avløp og renovasjon (ca. 19,40 kr pr. dag). Dette er 2 146 kr under gjennomsnittet for Hallingdal og Hemsedal har dermed dei lågaste avgiftene i Hallingdal. Årsaka til dei låge avgiftene i 2015 og 2016 er høge inntekter knytt til tilknytningsgebyr – «utbyggingskommune».

Vatn-, avløp- og renovasjonsgebyr for ein fritidsbustad med eit vassforbruk på 60 m³/år

Pr. 31.12.2016 betalar ein fritidsbustad med eit vassforbruk på 60 m³/år i Hemsedal kommune totalt kr. 3 887 eks. mva for tenestene vatn, avløp og renovasjon (ca. 11 kr pr. dag). Dette er kr. 2598,- under gjennomsnittet i Hallingdal. Det er serleg låg vassavgift som gjer at Hemsedal kjem ut med låge avgifter for fritidsbustadar.

Årleg gebyr for ein fritidsbustad med tømning av septikk slam (4,5 m³) og renovasjon

Har du ein fritidsbustad pr. 01.01.16 utan kommunalt vatn og avløp vert dei kommunale avgiftane knytt til slamtømming og renovasjon kr. 1966/ år eks. mva (5,40 kr/dag). Gjennomsnittet i Hallingdal er kr. 1903,- noko som betyr at Hemsedal **ligg kr. 63 kr over snittet**.

12.7 Berekning av gebyr for vatn, avløp, renovasjon og slam (VARs)

Hemsedal kommune bereknar kommunale gebyr i tråd med Retningslinjer for berekning av sjølvkost for kommunale betalingstenester (H-3/14, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, februar 2014).

Sjølvkost inneberer at kommunen sine kostnader med å frambringe tenestene skal dekkes av gebyra som brukarane av tenestene betalar. Kommunen har ikkje anledning til å tene pengar på tenestene. Ein annan sentral avgrensing i kommunen sitt handlingsrom er at overskotet frå det enkelte år skal først attende til abonnentane eller brukarane i form av lågare gebyr innan dei neste fem åra. Dette betyr at dersom kommunen har avsette overskot som er eldre enn fire år, må overskotet brukas til å redusere gebyra i det kommande budsjettåret. Eksempelvis må et overskot som stammer frå 2012 i sin heilskap være disponert innan 2017.

Det er ein rekke faktorar som kommunen ikkje rår over i forhold til kva sjølvkostresultatet for det enkelte år vil bli. Dei viktigaste faktorane er budsjettårets forventa kalkylerente (5-årig SWAP-rente + 1/2 %-poeng), gjennomføringsevne på planlagde prosjekter (kapasitetsbegrensingar internt og eksternt), samt (uventa) inntekter frå nye abonnentar eller brukarar. I sum fører dette til at det er utfordrande å treffe med budsjettet.

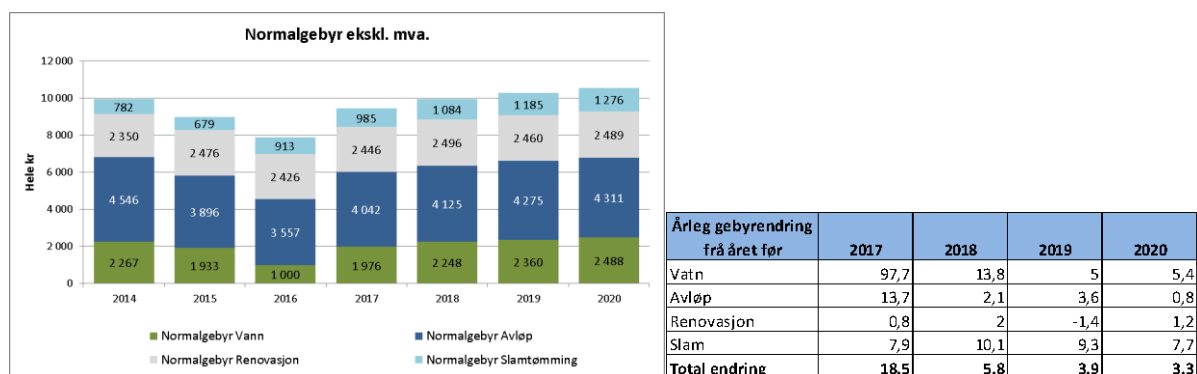
Kalkylerenta er for 2017 anslått å være 1,63 %. Lønnsvekst frå 2016 til 2017 er satt til 2,70 % medan generell prisvekst er satt til 2,50 %. Budsjettet er utarbeida den 1. september 2016. Talla for 2014 og 2015 er etterkalkyle, talla for 2016 er prognostiserte verdiar og ikkje tall frå budsjettet. Tallene for 2017 til 2020 er budsjett/økonomiplan. Ved behov for ytterligere grunnlagstall og berekningsmetodar vert det vist til kommunens sjølvkostmodell «Momentum Selvkost Kommune».

12.8 Gebyrutvikling for vatn, avløp, renovasjon (VARs)

Frå 2016 til 2017 foreslår administrasjonen ei samla gebyrauke på rundt 18,5 % for å dekke kommunen sine kostnader på områda vatn, avløp, renovasjon og slamtømming. Gebyret for vatn auker mest. Årsaka til dette er at det ikkje varte fakturert ut fastledd i 2016 grunna høge inntekter i form av tilknytingsgebyr. I tillegg hadde kommunen fondsavsetningar som er forelda i forhold til 5-årsregelen om tilbakebetaling. **På tross av den prosentvise høge auken er gebyrnivået i 2017 framleis lågare enn gebyret i 2014.** Gebyret for avløp aukar med 11,6 %. Årsaken til dette er at det i 2016 kun ble fakturert halvt fastledd som igjen skriver seg frå høge inntekter knytt til tilknytingsgebyr.

I perioden 2014 til 2020 aukar samla gebyr for vatn, avløp og renovasjon med kr 134,- , frå kr 9 163,- i 2014 til kr 9 279,- i 2020. Dette tilsvarar ein gjennomsnittleg årlig gebyrauke på 1,5 %.

I stolpediagramma under er gebyret for vatn og avløp basert på et årleg målt forbruk på 120 kubikkmeter vatn. Slamgebyret er basert på tømming av ein 4,5 m³ stor slamavskiljar for eit bustadhus. Gebyrsatsane er ekskl. mva. Øvrige gebyrsatsar for 2017 framkjem av gebyrregulativet.

12.9 Eigedom – plan for vedlikehald og investeringar

Hovudoppgåva er investeringar, dagleg drift og vedlikehald av eigedomsmassen, med mål om å -

- Oppfylle alle krav frå eksterne tilsynsorgan.
- Effektiv og god forvaltning av ressursane. Mest mogeleg ut av kvar krone.
- God vedlikehaldsplanlegging
- God organisering og effektiv drift av personalressursane.
- Fokus på kompetanse, HMS og nærvær.

Eigedomsavdelinga har utarbeida ein samla oversikt «Plan for vedlikehald og investering 2017-2020», der målet er å gje ei samla «helsetilstand» over eigedomsmassen. Ei samla oversikt, med ei prioritering av ressursane gjer det lettare å planleggje ressursbruken i eit langsiktig perspektiv. Erfaringane siste åra er at nødvendig vedlikehald ofte vert ein salderingspost . Vedlikehald eller investeringar i eigedom kan alltid skuvast på. Dette er ei mindre heldig eigedomsforvaltning,- noko som inneber kortare levetid, hyppigare investeringar, og dårlegare arbeidsmiljø. Ei slik forvaltningsform gjer og at etterslep på vedlikehald vert vanskeleg å handtere om ein skal ta omsyn til sikkerhet, og tenesteproduksjon i bygga.

«Plan for vedlikehold og investering 2017-2020», ligg som vedlegg til sjølve økonomiplan.

13 GEBYR OG KOMMUNALE AVGIFTER

13.1 Slangebyr

Gebyrsatser slam				
A. Tømming av tette tankar/slamavskiller for heilårsbebyggelse:				
Type	Tank storleik (m ³)	Sum pr tømming 2016	Sum pr tømming 2017	Sum pr år 2017
Eigedomar med tett tank	0- 5,0	1 826	1 970	1970
Eigedomar med tett tank	5,0- 10,0	3 088	3 331	3331
Eigedomar med slamavskiller	0- 4,5	2 114	2 280	1140
Eigedomar med slamavskiller	4,5- 8,0	3 056	3 296	1648
Eigedomar med slamavskiller	8,0- 12,0	4 842	5 222	2611
B. Tømming av tette tankar/slamavskiller for fritidsbebyggelse:				
Type	Tank storleik (m ³)	Sum pr tømming 2015	Sum pr tømming 2017	Sum pr år 2017
Eigedomar med tett tank	0- 5,0	2 104	2 270	2270
Eigedomar med tett tank	5,0- 10,0	3 328	3 589	3589
Eigedomar med slamavskiller	0- 2,5	1 598	1 724	431
Eigedomar med slamavskiller	2,5- 6,0	2 333	2 516	629
Eigedomar med slamavskiller	6,0- 10,0	3 524	3 800	950
Eigedomar med slamavskiller	10,0- 12,0	3 597	3 880	970
C. Behandlingsgebyr - slam levert direkte til kommunalt renseanlegg		2016	2017	
Levert slam frå tette tankar ved ordinær- og ekstra tømming:		90 kr/m ³	100 kr/m ³	
Levert slam frå slamavskillarar ved nødtømming:		90 kr/m ³	100 kr/m ³	
D. Tillegg ved traktortømming		2016	2017	
Dersom det ved tømming av slamavskiller/tette tankar må nyttast traktor/spesialbil for å få tanken tømt, skal det betalast eit gebyr pr tømming i tillegg til dei vanlige satsane.		1402	1500	

Tette tankar tømmast kvart år.

Slamavskillarar for bustadar tømmast annakvart år medan slamavskillarar for fritidsbustadar tømmast kvart fjerde år.

Fakturering av gebyr vert gjort årleg.

13.2 Renovasjon, vatn- og avløpsgebyr

Gebyrsatsar - renovasjon	Kommunens utgifter til HR	2016	2017	%- vis utvikling
Sats abonnentar hushaldning m/sekkerrenovasjon	2195	2426	2446	0,8
Sats abonnentar hushaldning m/container	1603	1861	1876	0,8
Sats abonnentar fritidsbustad normal sats (med straum)	1103	1383	1394	0,8
Hushaldningar med sekkerrenovasjon som komposterer organisk avfall kan få 25 % reduksjon av gebyret. Føresetnaden er at dei kan dokumentere at dei har gjennomført komposteringskurs som på førehand er godkjent av kommunen				

ÅRSGEBYR VATN OG AVLØP

Gebyrer vatn

	Gebyr 2016	Gebyr 2017	Endring i kr	Endring i %
Variabel del (kr m ³)	8,33	11,79	3,46	41,54

Fastledd	Gebyr 2016	Gebyr 2017	Endring i kr
Fastledd bolig	700	561	-139
Abonnenter - 0 - 200 m ³	980	785	-195
Abonnenter - 201 - 400 m ³	1 610	1 290	-320
Abonnenter - 401 - 500 m ³	2 240	1 795	-445
Abonnenter - 501 - 1000 m ³	3 500	2 805	-695
Abonnenter - 1001 - 5000 m ³	9 800	7 854	-1 946
Abonnenter - 5001 - 10000 m ³	19 600	15 708	-3 892
Abonnenter > 10001 m ³	35 000	28 050	-6 950

Gebyrer avløp

	Gebyr 2016	Gebyr 2017	Endring i kr	Endring i %
Variabel del (kr m ³)	22,65	22,31	-0,34	-1,50

Fastledd	Gebyr 2016	Gebyr 2017	Endring i kr
Fastledd bolig	1 677	1 366	-311
Abonnenter - 0 - 200 m ³	2 180	1 776	-404
Abonnenter - 201 - 400 m ³	3 857	3 142	-715
Abonnenter - 401 - 500 m ³	5 366	4 371	-995
Abonnenter - 501 - 1000 m ³	8 385	6 830	-1 555
Abonnenter - 1001 - 5000 m ³	23 478	19 124	-4 354
Abonnenter - 5001 - 10000 m ³	54 167	44 122	-10 045
Abonnenter > 10001 m ³	73 151	59 585	-13 566

ENGANGSGEBYR VATN OG AVLØP

Tilknytingsgebyra vert berekna i forhold til bygningens storleik i tråd med reglane i NS 3940 for bruksareal*

*Frittstående garasje uten innlagt vann eller avløp koblet til kommunalt avløpsnett inngår ikke i beregningsgrunnlaget for BRA i dette tilfellet. Det samme gjelder utvendig bad eller garasje som henger sammen med boligen/fritidsboligen, men som kun har utvendig inngang.

Ved tilknytning av bygg som overskrider 250 m² BRA og som består av fleire bueiningar skal det reknast tilknytingsgebyr pr. bueining etter areal.

Med bueining forstås bustad med eit eller fleire rom med separat inngang, samt eget bad/wc og kjøkkendel.

1. Tilknytingsavgift bustad

	<120m ² BRA	121-180m ² BRA	181-250m ² BRA	>250m ² BRA
Vatn	11 463	13 100	14 738	16 375
Avløp	16 375	18 714	21 053	23 393

Ingen endring fra 2016

2. Tilknytingsavgift fritidsbustader.

	Fritidsbustader
VATN	179 pr. m ² BRA
AVLØP	264 pr. m ² BRA

Ingen endring fra 2016

3. Næringsverksemd og industri.

	Overnattings- verksemd, areal som er knytt til overnatting	Forretningsareal* samt anna areal i reiselivsverksemd	Industri og anna verksemd
Vatn	179 pr. m ² BRA	91 pr. m ² BRA	50 pr. m ²
Avløp	264 pr. m ² BRA	133 pr m ² BRA	74 pr. m ²

Ingen endring fra 2016

Pressisering: Omfattar areal direkte knytta til kjøp og sal av varer /areal som kunden oppholder seg på. Omfatter imedan ikkje lager, lasteramper mv. Sistnevnte inngår i klassen "industri og anna verksemd".

4. Mellombelse tilknytningar

For mellombelse bygg og brakker bereknast tilknytingsgebyr som følger:

- a) For 0 - 1 år reknast 25% av fult gebyr
- b) For 1 - 2 år reknast 50% av fult gebyr
- c) For 2 - 3 år reknast 75% av fult gebyr
- d) For meir en 3 år reknast 100% av fult gebyr

5. Gebyrsats for tilknytning som ikkje er godkjent

For eksisterande bygg med tilknytning som ikkje er godkjend, betalast tilknytingsgebyr etter gjeldane sats på det tidspunkt kravet vert satt fram.

6. Gebyrsats for tilbygg/ påbygg av eksisterande bygg

Ved tilbygg eller påbygg som medfører at eit bygg går frå ein arealklasse til ein annan, og arealet på tilbygget eller påbygget er minimum 30 m² BRA, skal differansen i kroner mellom dei to arealklassene betalast.

7. Leige av vassmålar og avlesning av vassmålar

Leige av kommunal vassmålar: kr. 100 / år. Abonnten skal lese av vassmålaren så nær fastsett tidspunkt for avrekning som mogleg og sende resultatet til kommunen innan fastsett frist. Unnlet abonnten å lese av målaren, kan kommunen fastsette årsgebyret skjønsmessig etter purring. Kommunen kan sjølv lese av målar utan ytterligere varsel til abonnten. Der kommunen lesar av målaren vert det kravd eit gebyr på kr 800.

«Administrasjonsgebyr vassmålar»; Der kommunen ikkje mottok vassmålar kort/vassmålaravlesning trass to ordinære purringar, tek kommunen eit administrasjonsgebyr på kr 300,-.

25% mva kjem i tillegg til desse prisane!

13.3 Gebyr for kart- og oppmålingstenester (Matrikkel- og eigarseksjoneringslova)

Gebyr er justert i tråd med budsjettdirektivet.

Gebyr for forvaltningsoppgaver etter matrikkeloven gjeldende fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2 016
Oppretting av matrikkelenheter (Gjelder også uten fullført oppmålingsforretning)			
<i>Oppretting av grunneiendom</i>			
Areal fra 0 – 250 m ²	5 150 kr	5 150 kr	5 000,00
Areal fra 251 – 500 m ²	10 300 kr	10 300 kr	10 000,00
Areal fra 501 – 2000 m ²	15 450 kr	15 450 kr	15 000,00
Areal fra 2001 m ² – økning pr. påbegynt da	1 082 kr	1 080 kr	1 050,00
Fradeling av 5 eller flere parseller i samme forretning betales pr parsell og som er omfatta av same reg.plan skal det betalast 80% av gebyr 4.1.1.c. per parsell frå fyrste parsell. Der det er klart urimeleg, skal det likevel ved areal i uregulerte område kunne betalast etter medgått tid.			

Gebyr for forvaltningsoppgaver etter matrikkeloven gjeldende fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Matrikulering av eksisterende umatrikulert grunn/ frå punkt feste til festegrund eller grunneiendom			
Areal fra 0 – 250 m ²	7 653 kr	7 650 kr	7 430,00
Areal fra 251 – 500 m ²	12 236 kr	12 240 kr	11 880,00
Areal fra 501 – 2000 m ²	18 334 kr	18 330 kr	17 800,00
Areal fra 2001 m ² – økning pr. påbegynt da	1 082 kr	1 080 kr	1 050,00
Oppmåling av tilleggsareal - grunn til eierseksjon (pr. sak)			
Samlet areal fra 0 – 50 m ²	7 653 kr	7 650 kr	7 430,00
Samlet areal fra 51 – 250 m ²	9 177 kr	9 180 kr	8 910,00
Samlet areal fra 251 – 2000 m ²	10 691 kr	10 690 kr	10 380,00
Samlet areal fra 2001 m ² – økning pr. påbegynt da	773 kr	770 kr	750,00
Oppretting av anleggseiendom			
Volum fra 0 – 2000 m ³	7 653 kr	7 650 kr	7 430,00
Volum fra 2001 m ³ – økning pr. påbegynt 1000m ³	1 535 kr	1 530 kr	1 490,00
Registrering av jordsameie			
Gebyr for registrering av eksisterende jordsameie faktureres etter medgått tid. Minstegebyr	1 535 kr	1 530 kr	1 490,00
Matrikkelføring av ommatrikulering/ innløyning av festegrund			
	2 740 kr	2 740 kr	2 660,00
Oppretting av matrikkeløining utan fullført oppmålingsforretning			
	2 740 kr	2 740 kr	2 660,00
Grensejustering			
Grunneiendom, festegrund og jordsameie			
Areal frå 0-75 m ²	1 030 kr	1 030 kr	1 000,00
Areal fra 76 – 250 m ²	4 470 kr	4 470 kr	4 340,00
Areal fra 251 – 500 m ²	7 426 kr	7 430 kr	7 210,00
Anleggseiendom			
Volum fra 0 – 250 m ³	4 604 kr	4 600 kr	4 470,00
Volum fra 251 – 1000 m ³	7 653 kr	7 650 kr	7 430,00
Arealoverføring			
Grunneiendom, festegrund og jordsameie			
Areal fra 0 – 250 m ²	15 285 kr	15 290 kr	14 840,00
Areal fra 251 – 500 m ²	18 334 kr	18 330 kr	17 800,00
Arealoverføring pr. nytt påbegynt 500 m ² medfører en økning av gebyret på	4 604 kr	4 600 kr	4 470,00
Anleggseiendom			
Volum fra 0 – 250 m ³	15 285 kr	15 290 kr	14 840,00
Volum fra 251 – 500 m ³	18 334 kr	18 330 kr	17 800,00
Volumoverføring pr. nytt påbegynt 500 m ³ medfører en økning av gebyret på.	4 604 kr	4 600 kr	4 470,00
Klarlegging av eksisterende grense der grensen tidligere er koordinatbestemt ved oppmålingsforretning			
For inntil 1 punkter	1 061 kr	1 060 kr	1 030,00
For overskytende grensepunkter, pr. punkt	752 kr	750 kr	730,00

Gebyr for forvaltningssoppgaver etter matrikelloven gjeldende fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Klarlegging av eksisterende grense der grensen ikke tidligere er koordinatbestemt / eller klarlegging av rettigheter			
Pr. påvist eller rekonstruert grensepkt.	1 536 kr	1 530 kr	1 490,00
Gebyr for klarlegging av rettigheter faktureres etter medgått tid jfr. pkt. 2.2			
Privat grenseavtale			
Gebyr fastsettes etter medgått tid, og minstesats	1 536 kr	1 530 kr	1 490,00
Timepris for medgått tid			
Feltarbeid	1 536 kr	1 530 kr	1 490,00
Kontorarbeid	1 174 kr	1 170 kr	1 140,00
Utstedelse av matrikelbrev			
Matrikelbrev inntil 10 sider	288 kr	290 kr	280,00
Matrikelbrev over 10 sider	556 kr	560 kr	540,00
Eierseksjonering eller reseksjonering			
Saksbehandling uten befaring (3 x rettsgebyret - for tiden kr. 1025,-/ rettsgebyr)	3 075 kr	3 080 kr	2 580,00
Saksbehandling med befaring (5 x rettsgebyret - for tiden 1025,-/ rettsgebyr)	5 125 kr	5 130 kr	4 300,00
Utarbeiding av matrikelbrev for tilleggsareal grunn som er ein del av ein seksjon			
Det skal i tillegg til gebyr for seksjonering/ reseksjonering (sjå tabell over) betalast gebyr for oppmåling av tilleggsareal grunn			
Samlet areal fra 0 – 50 m ²	7 653 kr	7 650 kr	7 430,00
Samlet areal fra 51 – 250 m ²	9 177 kr	9 180 kr	8 910,00
Samlet areal fra 251 – 2000 m ²	10 691 kr	10 690 kr	10 380,00
Samlet areal fra 2001 m ² – økning pr. påbegynt da	773 kr	770 kr	750,00
Der fornya krav om seksjonering eller reseksjonering av eit bruksnummer eller festenummer, fører til godkjenning eller nytt avslag, skal halvparten av tidlegare betalt gebyr koma til frådrag dersom kravet kjem til kommunen innan tre månader etter dato for avslag. (Kjem nytt krav på seinare tidspunkt, skal det betalast fullt			

Eierseksjonering. Gebyr med virkning fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Eierseksjonering eller reseksjonering			
Saksbehandling uten befaring (3 x rettsgebyret - for tiden kr. 1025,-/ rettsgebyr)	3 075 kr	3 080 kr	2 580,00
Saksbehandling med befaring (5 x rettsgebyret - for tiden 1025,-/ rettsgebyr)	5 125 kr	5 130 kr	4 300,00
Utarbeiding av matrikelbrev for tilleggsareal grunn som er ein del av ein seksjon			
Det skal i tillegg til gebyr for seksjonering/ reseksjonering (sjå tabell over) betalast gebyr for oppmåling av tilleggsareal grunn			
Samlet areal fra 0 – 50 m ²	7 653 kr	7 650 kr	7 430,00
Samlet areal fra 51 – 250 m ²	9 177 kr	9 180 kr	8 910,00
Samlet areal fra 251 – 2000 m ²	10 691 kr	10 690 kr	10 380,00
Samlet areal fra 2001 m ² – økning pr. påbegynt da	773 kr	770 kr	750,00
Der fornya krav om seksjonering eller reseksjonering av eit bruksnummer eller festenummer, fører til godkjenning eller nytt avslag, skal halvparten av tidlegare betalt gebyr koma til frådrag dersom kravet kjem til kommunen innan tre månader etter dato for avslag. (Kjem nytt krav på seinare tidspunkt, skal det betalast fullt			

13.4 Gebyr for plan- og byggesaksbehandling (Plan og bygningslova)

Byggesaksbehandling. Priser gjeldende fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Situasjonskart - kopi av plott av kart i format større enn A3	170 kr	170 kr	165 kr
Digitale kartunderlag - minstepris - regulert gjennom GEOVEKST- samarbeid	433 kr	430 kr	420 kr
Timepris feltarbeid (einskildperson) inkl reise. Grunnlag ved tilsyn t.d. næringsavfall	1 370 kr	1 370 kr	1 330 kr
Timepris - (grunnlag etter medgått tid)	1 174 kr	1 170 kr	1 140 kr

Byggesaker. Priser gjeldende fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Førehandskonferanse (pbl §20-1a)			
Søknadssak - middels tung sak (tiltaksklasse 2)	1 411 kr	1 410 kr	1 370 kr
Søknadssak - komplisert sak (tiltaksklasse 3)	2 163 kr	2 160 kr	2 100 kr
Søknader utan krav til ansvarsrett § 20-2, a,b,c og d			
a) mindre tiltak på bebyggd eiendom	5 541 kr	5 540 kr	5 380 kr
b) alminnelig driftsbygning i landbruket over 250 kvm	8 302 kr	8 300 kr	8 060 kr
c) Mindre byggearbeid på bebygde eigedommer frå 0-15 kvm	3 337 kr	3 340 kr	3 240 kr
Lokal godkjenning av foretak for ansvarsrett § 22-3			
1. gongs godkjenning samt utvidig av godkjenningssområde	2 513 kr	2 510 kr	2 440 kr
Seinare godkjenning utan utviding av godkjenningssområdet	639 kr	640 kr	620 kr
Godkjenning av foretak som har lokal godkjenning	340 kr	340 kr	330 kr
Søknadspårligte tiltak pbl §20-1			
Deling § 20-1 bokstav m			
Deling av eiendom eller bortfeste for mer enn 10 år når søknaden er i samsvar med bebyggelses- eller reguleringsplan	1 241 kr	1 240 kr	1 205 kr
Uregulerte områder eller der grenser ikkje er fastsett i plan	2 544 kr	2 540 kr	2 470 kr
Deling av eiendom som ikke er i samsvar med reg.plan må handsamast som disp			
Bustadbygging og fritidsbustad for første buening			
Nybygg bustad	12 154 kr	12 150 kr	11 800 kr
Nybygg fritidsbustad	15 903 kr	15 900 kr	15 440 kr
Tilbygg over 50 kvm	7 107 kr	7 110 kr	6 900 kr
Tilbygg under 50 kvm	5 840 kr	5 840 kr	5 670 kr
Søknadspårligte småhus (garasje, uthus og anneks)			
Nybygg	6 252 kr	6 250 kr	6 070 kr
Anneks	5 686 kr	5 690 kr	5 520 kr
Andre bygningar, nybygg og tilbygg			
BRA inntil 100 kvm	9 445 kr	9 450 kr	9 170 kr
Tillegg pr. påbegynt 100 kvm BRA	2 513 kr	2 510 kr	2 440 kr

Byggesaker. Priser gjeldende fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Andre bygninger, nybygg og tilbygg			
Midlertidig/transportabel: bygning eller konstruksjon (plbl § 20-1 bokstav a):	3 172 kr	3 170 kr	3 080 kr
Fasadeendring m.v. (plbl § 20-1 bokstav b) og c):	3 172 kr	3 170 kr	3 080 kr
Bruksendring m.v. (plbl § 20-1 bokstav d):	3 172 kr	3 170 kr	3 080 kr
Riving av bygning, konstruksjon eller anlegg (plbl § 20-1 bokstav e):	3 172 kr	3 170 kr	3 080 kr
Oppdeling eller samanslåing av brukseining (plbl § 20-1 bokstav g):	3 172 kr	3 170 kr	3 080 kr
Innhegning mot veg, skilt eller reklameinnretning (plbl § 20-1 bokstav h) og i):	1 174 kr	1 170 kr	1 140 kr
Vesentlege terrenginngrep, veg/p-plass (plbl § 20-1 bokstav k). Minstegebyr:	3 172 kr	3 170 kr	3 080 kr
Endringer i høve til gitt løyve eller registrert melding			
For endringsforslag skal det betalast gebyr etter medgått tid	1 174 kr	1 170 kr	1 140 kr
Handsaming av avvik			
For handsaming av avik er gebyret pr. handsama avik	3 172 kr	3 170 kr	3 080 kr
Midlertidig bruksløyve			
Søknad om midlertidig bruksløyve og søknad om forlenging av dette:	1 174 kr	1 170 kr	1 140 kr
Purregebyr for ferdig attest på bakgrunn av midlertidig bruksløyve:	1 174 kr	1 170 kr	1 140 kr
Refusjonssaker (kap 18)			
Planbehandling og refusjonsvedtak §18-8 - etter medgått tid/ utgift til kunnig hjelp: Minstegebyr	5 026 kr	5 030 kr	4 880 kr
Kostnadskontroll §18-9 - - etter medgått tid/ utgift til kunnig hjelp. Minstegebyr	5 026 kr	5 030 kr	4 880 kr
Overtredelsesgebyr (straffegebyr) jfr. pbl § 32-8, §§ 16-1, 16-2			
Foretak kan ilegges overtredelsesgebyr inntil angitte beløpsgrenser for forsettlege eller uaktomme overtredelser som nevnt i bokstav a til g. Det vert vist til gebyrsatsar heimla direkte i lova.			
Planbehandling. Gebyr med virkning fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Detaljregulering pbl § 12-3			
Oppstartsmøte med representant frå adm	5 294 kr	5 290 kr	5 140 kr
Basisgebyr for handsaming av nye planer fram til 1. gongs handsaming			
Enkel plan	70 802 kr	70 800 kr	68 740 kr
Samansett plan	93 318 kr	93 320 kr	90 600 kr
Komplisert plan	119 047 kr	119 050 kr	115 580 kr
Planførespurnad - planavklaring etter §12-8	12 731 kr	12 730 kr	12 360 kr
Dispensasjoner etter pbl § 19			
Fra kommuneplan, reg. plan, eller forskrifter der saken må sendes til ekstern høring	16 429 kr	16 430 kr	15 950 kr
I saker som ikke skal på ekstern høring NB. pr dispensasjonsforhold.	6 819 kr	6 820 kr	6 620 kr
"Kurrante" dispensasjoner i byggesaksbehandling	3 409 kr	3 410 kr	3 310 kr
Konsekvensutredning pbl Kap 4, §4-2 og kap 14			
Behandling av konsekvensutredning skal betalast etter medgått tid. Minstegebyret er	5 717 kr	5 720 kr	5 550 kr

13.5 Gebyr for feiing

Feiegebyr eks. mva	Gebysats 2016	Gebysats 2017
Fast gebyr (tilsynsavgift)- pr. budstadsbus	316	320
Feiesats pr. pipe	442	447
Pipe nr. 2 (same bygg) pr. pipe	221	223
Timesats pr. påbegynt time	635	643

13.6 Gebyr etter forureningslova

Mindre avløpsanlegg. Gebyr med virkning fra 1/1-2017	Grunnlag før	2017	2016
Søknad om utslippstillatelse			
Anlegg der utslippet er kalkulert til < 15 pe	7 478 kr	7 480 kr	7 260 kr
Anlegg der utslippet er kalkulert til mellom 15 – 99 pe	21 115 kr	21 120 kr	20 500 kr
Anlegg der utslippet er kalkulert til mellom 100 – 999 pe	40 984 kr	40 980 kr	39 790 kr
Anlegg der utslippet er kalkulert til mellom 1000-2000 pe	60 852 kr	60 850 kr	59 080 kr
Søknad om omgjøring av utslippstillatelse			
Anlegg der utslippet er kalkulert til < 15 pe	3 729 kr	3 730 kr	3 620 kr
Anlegg der utslippet er kalkulert til mellom 15 – 99 pe	11 186 kr	11 190 kr	10 860 kr
Anlegg der utslippet er kalkulert til mellom 100 – 999 pe	21 115 kr	21 120 kr	20 500 kr
Anlegg der utslippet er kalkulert til mellom 1000-2000 pe	31 055 kr	31 050 kr	30 150 kr
Ulovlig utslipp			
Behandling for merarbeid			
Timesats	1 246 kr	1 250 kr	1 210 kr
Minstegebyr	11 186 kr	11 190 kr	10 860 kr
Kontrollgebyr/ tilsynsgebyr			
Der kommunen gjennomfører kontroll/tilsyn vert det kravd eit kontrollgebyr. Kontrollen omfattar tilsyn med at avløpsanlegg fungerer tilfredstillande og at krav som følgjer av dei til ein kvar tid gjeldande lover, forskrifter og vedtak blir følgd. Kontrollen vert gjennomført i samsvar med forureiningslova §§ 48-51 og 7 fjerde ledd.			
Timesats (Kontrollgebyret vert rekna etter medgått tid)	1 246 kr	1 250 kr	1 210 kr
Minstegebyr	7 478 kr	7 480 kr	7 260 kr

13.7 Gebyr for andre tenester hjå teknisk etat

Eiendomsoppgaver. Gebyr med virkning fra 1/1-2017	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Salgsoppgave til eiendomsmeglere, pr oppgave	3 605 kr	3 610 kr	3 500 kr
Attestar og tenester som skal betalast etter medgått tid	Grunnlag før avrunding	2017	2016
For registerutskrift, ekstra protokollutskrift, for attest o.l. der alle relevante opplysningar er tilgjengelege ved kontoret:	597 kr	600 kr	580 kr
For attest m.v. som krev synfaring eller skriftleg innhenting av data:	2 359 kr	2 360 kr	2 290 kr
For register- eller protokollutskrift og attest som krev meir enn eit halvt timeverk, kan kommunen krevja gebyr etter medgått tid.			
Andre tenester	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Utleige av Tineapparat pr. time inkl mann eks mva	865 kr	870 kr	840 kr

Honorar for andre oppgåver. Gebyr med virkning fra 1/1-2016	Grunnlag før avrunding	2017	2016
Honorar for teknisk planlegging i landbruket - etter medgått tid			
Kontorarbeid - pr. time	1 174 kr	1 170 kr	1 140 kr
Feltarbeid einskildperson - inkl reise	1 370 kr	1 370 kr	1 330 kr

FORSKRIFT OM GEBYR FOR BEHANDLING AV KONSESJONS- OG DELINGSSAKER AV 14. DES. 2011

Kommunen skal krevja gebyr **etter reglane i forskrifta** for følgjande saker:

Søknader om konsesjon (ervervsløyve) etter lov av 28. nov. 2003 nr. 98 om konsesjon ved erverv av fast eigedom (konsesjonsloven) mv §§2 og 3.

Søknader om delingsløyve etter lov om jord (jordloven) av 12. mai 1995 nr. 23 § 12.

Kommentar:

Det betales et gebyr på kr. 5.000,- for behandling av konsesjonssaker og kr. 2000,- for behandling av delingssaker etter jordlova.

Dersom gebyret openbert er urimeleg i høve til prinsipp om sjølvkost, kan rådmannen eller den som han/ho gjev fullmakt til, av eige tiltak fastsetje eit høveleg gebyr, jfr. kommunal gebyrforskrift pkt. 1.4.

13.8 Brukarbetaling - Helse- og omsorg

Heimebasert omsorg				
Betalingssatser for heimebasert omsorg	Pr time		Maks pr mnd	
	2017	2016	2017	2016
Husstandens inntekt pr år				
Mindre enn 2 G ¹⁾	190 kr	190 kr	190 kr	190 kr
2 - 3 G	202 kr	196 kr	640 kr	621 kr
3 -5 G	243 kr	236 kr	1 639 kr	1 591 kr
Over 5 G	278 kr	270 kr	2 503 kr	2 430 kr

¹⁾ G= grunnbeløp i folketrygda. Den blir justert den 01. mai kvart år. Grunnbeløpet pr 1/5-2016 er 92 576 kr.

Dette omfattar heimehjelp og miljøarbeid/buretting. For heimesjukepleie blir det berre kravd eigenbetaling når heimesjukepleiar utfører heimehjelpsarbeid, miljøarbeid og buretting.

Satsane blir regulert i samsvar med FOR 2011-12-16 nr 1349: Forskrift om kommunal egenandel for kommunale helse- og omsorgstjenester og rundskriv frå helse- og omsorgsdepartementet.

Tilkjørt middag.	2017	2016
Middag	70 kr	68 kr

Betaling for opphald - Bygdaheimen

Betaling for opphald - Bygdaheimen	2017	2016
Korttidplass i institusjon- døgnplass	150 kr	150 kr
Dag- og nattopphald i institusjon	80 kr	80 kr
Avlastningsopphald	gratis	gratis
Fritak før utrekning av vederlag	7 800 kr	7 800 kr

Satsane vil bli justert i samsvar med statlege føringar. Justeringen kjem i desember

Betaling for opphald - Bygdaheimen

Betaling for opphald - Bygdaheimen	2017	2016
Middag	70 kr	68 kr
Andre måltider	33 kr	32 kr
Heilpensjon	109 kr	106 kr

¹⁾ Dette vil bli justert i samsvar med statlege føringar. Justeringen kjem i desember

Tryggleiksalarm			
Tryggleiksalarm	2017	2016	
Tryggleiksalarm- analog	208 kr	202 kr	
Tryggleiksalarm- mobil	250 kr	--	
Andre tilleggfunksjonar, røykvarslar	50 kr	--	
Brukaren må dekke utgifter til installering og abonnement av analogline eller mobilabonnement. Teljarskritt for alarm og sjølvtesting kjem på den enkelte si telefonrekning.			
Brukaren må betale kostnader for leige av tilleggapplikasjonar			
Brukaren må skaffe ekstra nøkkel og godta at det blir installert nøkkelboks på huset.			
Rekning blir sendt kvartalsvis.			
Når tenesta blir tildeelt etter Lov om helse og omsorgstenester gjeld kommunen satsar for eigenbetaling			

Dagsenter			
Dagsenter - måltid	2017	2016	
Middag	70 kr	68 kr	
Varm lunsj	35 kr	34 kr	
Brødmåltid	25 kr	24 kr	
Kaffe/Te (Det som kjem utanom måltid)	20 kr	19 kr	
Brukarane må i tillegg betale for deltaking på enkelte turar og aktivitetar. Deltaking er frivillig.			

Fysioterapiteneste			
Takstar i samsvar med gjeldande forskrifter			
Legeteneste			
Takstar i samsvar med gjeldande forskrifter og tariff.			

Frisklivsentral			
Friskliv	2017	2016	
Eigenbetaling for resept pr kvartal	345 kr	335 kr	
Eigentrening i treningsrom fysioterapi, pr måned *	110 kr	105 kr	
Eigenbetaling for frisklivsaktivitetar, klippekort 10 gonger	500 kr	520 kr	
Tap av nøkkelkort	205 kr	200 kr	
Eigenbetaling gjeld deltaking i deltaking i treningsopplegg i regi av Friskliv og bruk av treningsrom			
Eigenbetaling for deltaking av frisklivsaktivitetar går til leige av lokaler, vedlikehald og reparasjon av utstyr.			
For å bruke treningsrom til eigentrening skal det vera inngått ei eigen treningsavtale.			

Helsestasjon			
Takstar i samsvar med gjeldande forskrifter og tariff.			

13.9 Brukarbetaling - Oppvekst

Betalingssatsar barn og unge gjeldende frå 1/1-2017	2017		2016	
	Sats	Kostpengear	Sats	Kostpengear
Skulefritidsordning (SFO) per månad				
Full plass	2504 kr	-	2431 kr	-
1 dag/veke før- etter skulen	501kr	-	486 kr	-
2 dagar/veke før- etter skulen	1001 kr	-	972 kr	-
3 dagar/veke før- etter skulen	1503 kr	-	1459 kr	-
4 dagar/veke før- etter skulen	2003 kr	-	1945 kr	-
Morgon-SFO	557 kr	-	541 kr	-
Kjøp av dag				
Pris per dag i feriar utanom skuleruta	264 kr	-	256 kr	-
Pris per dag i feriar for dei som ikkje har ordinær plass	295 kr	-	286 kr	-
Pris per dag før og etter skuletid	132 kr	-	128 kr	-
Pris per dag før og etter skuletid for dei som ikkje har ordinær plass	147 kr	-	143 kr	-
Søskenmoderasjon 30% på den rimelegaste plassen frå og med barn nr. 2	30 %			
Gebyr ved for sein henting	250 kr		159 kr	
Hemsedal kulturskule				
Semesteravgift	1339 kr	-	1300 kr	-
Instrumentleige per semester	250 kr	-	243 kr	-
Søskenmoderasjon	25 %	-	25 %	-
Moderasjon ved fleire aktivitetar	25 %	-	25 %	-

Betalingssatsar barn og unge gjeldende frå 1/1-2017	2017		2016	
	Sats	Kostpengar	Sats	Kostpengar
Barnehage				
5 dagars plass, per månad	2655 kr		2655 kr	
Kostpengar 5 dagar Ulsåk 1		320 kr		320 kr
Kostpengar 5 dagar Ulsåk 2		310 kr		300 kr
Kostpengar 5 dagar Tuv		360 kr		350 kr
4 dagars plass, per månad	2450 kr		2300 kr	
Kostpengar 4 dagar Ulsåk 1		265 kr		260 kr
Kostpengar 4 dagar Ulsåk 2		250 kr		245 kr
Kostpengar 4 dagar Tuv		280 kr		215 kr
3 dagars plass, per månad	1950 kr		1800 kr	
Kostpengar 3 dagar Ulsåk 1		200 kr		195 kr
Kostpengar 3 dagar Ulsåk 2		185 kr		180 kr
Kostpengar 3 dagar Tuv		210 kr		205 kr
2 dagars plass, per månad	1500 kr		1400 kr	
Kostpengar 2 dagar Ulsåk 1		125 kr		130 kr
Kostpengar 2 dagar Ulsåk 2		135 kr		120 kr
Kostpengar 2 dagar Tuv		145 kr		140 kr
Kjøp av dag	300 kr	-	196 kr	-
Søskenmoderasjon 30% ved barn nr. 2	30,00 %	-	30,00 %	-
Søskenmoderasjon 50% ved barn nr. 3	50,00 %	-	50,00 %	-
Gebyr ved sein henting	250 kr	-	165 kr	-